DOCTORIS SUBTILIS ET MARIANI

IOANNIS DUNS SCOTI

ORDINIS FRATRUM MINORUM

OPERA OMNIA

IUSSU ET AUCTORITATE
RMI P. AUGUSTINI SÉPINSKI
TOTIUS ORDINIS FRATRUM MINORUM MINISTRI GENERALIS

STUDIO ET CURA COMMISSIONIS SCOTISTICAE
AD FIDEM CODICUM EDITA

PRAESIDE
P. CAROLO BALIĆ

SOCIIS
PP.: MARTINO BODEWIG, STANISLAO BUŠELIĆ, PETRO ČAPKUN-DELIĆ, BARNABA HECHICH, IOANNE JURIĆ, BRUNONE KOROŠAK, LUCA MODRIĆ, SEBASTIANO NANNI, IULIO REINHOLD
ODULFO SCHÄFER

VI

5|95

Bibliothèque Cantonale et Universitaire FRIBOURG
Séminaire de Dogme et de Morale

SDM

CIVITAS VATICANA

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS
MCMLXIII

[APPENDIX A

LIBER PRIMUS

DISTINCTIO VIGESIMA SEXTA

QUAESTIO UNICA*]

2, 23 — Nota. Relationes aut distinguuntur specie vel numero.

Si specie sunt distinctae, haec distinctio sumitur propter distinctionem in fundamento, et haec est dupliciter: vel quod sunt duo fundamenta in eodem relato, – et tunc est planum quod duae relationes fundatae super ipsa, sunt distinctae specie (sicut Socrates per potentiam generativam, mediante actu praevio, refertur ad Platonem relatione quae est 'paternitas', – et alia relatione, quae fundatur super albedinem, quae dicitur 'similitudo', refertur ad album; et istae differunt specie); alio modo, potest esse distinctio fundamentorum non in ipso relato in quo sunt istae relationes, sed in terminis ad quos sunt istae relationes (verbi gratia, per eandem albedinem fundamentaliter refertur Socrates relatione quae est 'similitudo' ad unum album et relatione quae est 'dissimilitudo' ad unum nigrum; et istae duae relationes distinguuntur specie per distinctionem fundamentorum in extremis ad quae refertur illud relatum in quo sunt istae duae relationes).

Si quaeritur de distinctione numerali, dico quod ad hoc sufficit alterutra distinctionum praedictarum et ipsorum fundamentorum (probatio, quia quidquid sufficit ad distinctionem aliquorum secundum speciem, sufficit ad distinctionem ipsorum secundum numerum); et loquor de distinctione essentiae, non suppositi vel subiecti. Distinctio etiam relatorum sufficit ad istorum numeralem relationem (probatio, quia eadem relatio in numero numquam est in duobus relatis, sicut nec aliquod aliud accidens). Distinctio etiam terminorum secundum numerum sufficit ad istarum relationum distinctionem secundum numerum (probatio, quia una potest manere, alia non manente). Distinctio etiam fundamentorum numeralis cum unitate subiecti et termini sufficit ad

---

5-*p*. 394, 18 Nota — distinctionem = Λ^{o}; *adnot. in initio* Nota additiones has non esse de textu, sed tamen sunt hic impositae usque ad hoc signum Λ^{o2}, *in fine* Expliciunt additiones et sequitur textus Λ^{o} 8 fundant Λ^{o*} 12 album] alium Λ^{o*} 12-13 fundatorum Λ^{o} 15 album] *praem*. alium Λ^{o} 17 fundatorum Λ^{o} 17-18 relatum] relativum Λ^{o} 21-22 distinctionem *in ras*. Λ^{o2} 22 distinctione *in ras*. Λ^{o2} 24 relationem] *add*. secundum numerum Λ^{o*} 26 distinctionem *om*. Λ^{o*} 27 *post* manente *adnot*. Sequitur expositio Λ^{o} 28 fundatur (!) Λ^{o}

---

* Numeris textui praepositis pagina et linea designantur.

distinctionem relationum numeralem; unde remanente unitate relati et termini, facta variatione in fundamento illius relationis, in alterutro ipsorum (scilicet relati et termini) non est secundum numerum eadem relatio, quia per actionem agentis naturalis non redit idem numero. Exemplum istius ultimi: Socrates albus refertur ad Platonem cum illa relatione quae est 'similitudo'; si autem postea fiat niger, tunc non refertur ad eum similitudine aliqua tali; sed si iterum fiat albus, tunc refertur ad eum 'similitudine,' sed non eadem numero qua prius.

Unde nota quod distinctio specifica relationum fundatur super distinctionem fundamentorum exsistentium in relato in quo sunt illae duae relationes, vel in extremis ad quae refertur ipsum relatum praedictis relationibus. Ad distinctionem vero numeralem ipsarum relationum sufficit alterutra distinctio praedictorum ipsorum fundamentorum (vel subiecti vel termini) ad quae est ipsa relatio.

Ratio omnium praedictorum est, quia quandocumque ad aliquid requiruntur multa, distinctio cuiuscumque eorum sufficit ad distinctionem eius; et ad unitatem eius requiritur unitas omnium aliorum requisitorum. Unde ad unitatem alicuius requiruntur plura quam ad distinctionem [a].

[DISTINCTIO VIGESIMA SEPTIMA

QUAESTIONES 1-3]

106, 22 — Utrum per rationem naturalem possit cognosci non esse verbum 'essentiale' in divinis [1].

Quod non: tunc Trinitas ratione naturali cognosceretur; item, in creatura verbum aeque est cuiuslibet suppositi in natura.

Contra: cognoscitur non esse necessarium primam personam esse verbum, – alia est persona.

Solutio.

Ad illud de negatione patet, quia conceptus termini – sive verus in se sive non – ostendit negationem de affirmativa posse demonstrari. Non potest propter

[a] *Adnotatio*: Nota quod homo albus est similis nigredini in albedine et dissimilis est eidem in colore, et sunt tamen relationes illae specie distinctae licet habeant eosdem terminos. Corrige itaque secundum hoc istas additiones.

5 cum *in corr.* Λ^{O2} | quae est *in ras.* Λ^{O2} 10 fundatorum Λ^{O*} 21-*p.* 395, 10 Utrum — Hilarius = $\Lambda^{O}H\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ [[*in appendice* H]]; ¶ *text. sign. lin. anfractuosa* μ 21-22 verbum] verum Λ^{O*} 23 Quod *om.* H | cognosceretur] *om.* $\Lambda^{O\prime}H$ cognosci posset Λ^{O2} 25 cognoscitur *om.* H 26 alia] aliqua H | persona] prima $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 28 Ad illud] Aliud $\Lambda^{O}H$ | negativa $\Lambda^{O}H$ | quia] quod $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 29 negativam H | posse] hoc (haec $H\beta^{\Phi}\mu$) posset (-sit H) $H\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 29-*p.* 395, 1 Non potest ... Potest sciri non-impossibile] nam ... potest non per impossibile $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 30-32 Nota — additiones = Λ^{O2}

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 27 n. 123.

effectum causantem conceptum communem. Potest sciri non-impossibile et quodlibet contrarium solvi.

Utrum ratio Verbi sit prior ratione Filii in persona secunda [1].

Quod sic: est magis per se terminus principii productivi (contra: nulla prior notitia).

Contra: VII De Trinitate 4 [2].

Opinio: natura intellectualis. – Contra: natura sic dicit modum principii activi.

Solutio: Filius est subsistens in natura intellectuali, genitus virtute naturae eiusdem rationis, exsistentis in prima persona (Hilarius [3]).

[DISTINCTIO TRIGESIMA

QUAESTIONES 1-2]

169, 18 — Utrum relatio nova creaturae ad Deum necessario coexigat relationem novam Dei ad creaturam [4].

Quod sic:

V Trinitatis cap. 19 vel 36: « Sicut non potest esse servus qui non habet dominum, sic nec dominus qui non habet servum » [5].

Item, « relativa sunt simul natura » [6].

Item, ibidem 37: « Si nummus potest – nulla sui mutatione totius – dici relative, quanto facilius de illa substantia? » [7].

Contra arguitur hic [8].

Opinio Henrici, IX: « Solummodo secundum rationem differunt illa tria in

1 scire H 2 quodlibet *om.* H 3 Utrum] *praem.* Item H | ratione] respectus $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 4 sic] *add.* quia $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ | sic — prior *om.* H | nulla] non $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 6 De Trinitate] Trinitatis Λ^{O} *add.* cap. $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 7 natura intellectualis] naturalis int. H veri intelligibilis $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ | sic] substantiae $H\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 7-8 modum principii activi] principium moderativum $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 10 rationis] respectus $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ | prima persona (Hilarius)] Patre Hil. H .p. Hil' , ergo tu curris, consequentia bona $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 13-*p.* 397, 12 Utrum — denominat = $\Lambda^{O}H$ [[*in appendice* H]] Utrum (13) — relationum (*p.* 396, 6) $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu\upsilon$ [[*in fine distinctionis 30* μυ]] Utrum (13) — substantia (20) R Utrum relatio nova etc. C^{3}; ¶ *text. sign.*: Additio υ *lin. anfractuosa* μ 13 creaturae] creare R 16 vel *om. codd.* | 36] 38 $H\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ 28 Λ^{O} *om.* υ 17 sic nec] nec sic H 19 37] 3 H | totius] toties $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu\upsilon$ donum Λ^{O} 20 substantia] supra (!) R 21-22 arguitur — IX] argumenta huius opinionis 1° 3° $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu$ sunt argumenta pro improbatione huius opinionis, tenentis quod υ 21 hic] *comp.* Λ^{O} 22 Henrici] libro Λ^{O} | rationem differunt] rat. differri H Christi definitionem (!) Λ^{O}

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 27 n. 145. [2] AUGUST., *De Trin.* VII c. 2 n. 2 (PL 42, 936): « Eo Verbum quo Filius ». [3] HILARIUS, *De Trin.* V n. 37 (PL 10, 154-155): « Non enim per desectionem aut protensionem aut derivationem ex Deo Deus est, sed ex virtute naturae in naturam eandem nativitate subsistit ». [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 30 q. 1. [5] AUGUST., *De Trin.* V c. 16 n. 17 (PL 42, 922). [6] Cf. ARISTOT., *Praedic.* pars 2 div. 3 [tr. 2 c. 3] (c. 7, 7b 15). [7] AUGUST., *De Trin.* V c. 16 n. 17 (PL 42, 922). – Pro argumentis lin. 16-20 cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 30 n. 1. 3. 2 [8] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 30 n. 4-6.

Deo, et sunt iidem respectus secundum rationem, differentes solo nomine, 'creativus', 'creaturus' et 'creans'. Nominatio illa 'creans' convenit ei ex tempore, quia creatura refertur ad ipsum, – tamen 'creare' (active) potius est ratio 'creari' (passive) quam e converso (Sex principiis). Relationes quas consuetum est dicere in Deo ex tempore, non sunt proprie relationes, sed novae nominationes aeternarum relationum » [1].

Utrum omnis relatio qua creatura realiter refertur ad Deum et qua Deus secundum rationem refertur ad ipsam, eadem sit in creatura sicut in Deo ad creaturas.

« Est una secundum rem, diversa secundum rationem » [2].

Primo in Deo. Nova denominatio, nulla nova relatio; nec sicut in columna, ante passionem qua creatura creatur, nova est; unde ab ipsa est nova nominatio actionis [3], sicut. – « Hinc Augustinus, V Trinitatis ultimo, huiusmodi potius nominat novas appellationes quam novas relationes: 'Dominus noster, non nisi cum habere incipit servum, et est ista appellatio relativa ex tempore: non enim est' » [4].

Solutio. Tria: in creatura est relatio nova ad Deum, non coexigit novam in alio extremo, tertio secundum quam rationem Deus terminat illam novam [5].

1 idem Λ^{O}H 2 et *om.* H | Nominatio] *comp.* Λ^{O} Creatio $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu\upsilon$ | creans] terminans *omnes* 4 passive] posset H | principiis] principaliter (*praem.* scilicet $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu\upsilon$) prius *omnes* 4-5 consuetum est] consueverunt $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu\upsilon$ 5 dicere] differentiae $\rho^{\Phi}\pi^{\Phi}\beta^{\Phi}\mu\upsilon$ | in Deo] dicendum *omnes* | tempore] parte Λ^{O} 8 rationem] *spat. vacuum* Λ^{O} *om.* H | ipsam] p^{us} (!) Λ^{O}H | sit *om.* Λ^{O}H | ad² *om.* Λ^{O} 10 rationem] re (!) Λ^{O}H 11 relatio] relative Λ^{O} 12 passionem] passum Λ^{O}H 13 actionis] actio H | huiusmodi potius *om.* H | potius] *comp.* Λ^{O} 14 appellationes quam novas *om.* H | Dominus noster] Deus dicitur (!) H 15 ista *om.* H 16 est *om.* H 17 est *om.* H 18 quam rationem] quantum Λ^{O}

T [1] HENRICUS GAND., *Quodl.* IX q. 1 ad 1 (f. 341M): « Solummodo secundum rationem differunt illa tria in Deo, et sunt iidem respectus secundum rationem, differentes solo nomine, quo dicitur 'creativus', 'creaturus' et 'creans'. Licet enim nominatio illa qua dicitur 'creans' sive 'creator', convenit ei ex tempore quo creatura est creata, et ita quia creatura refertur ad ipsum, – ipse tamen respectus aeternus est, et est ipsius ad creaturam, non quia creatura ad ipsum sed potius e converso, quemadmodum 'creare' (active) potius est ratio eius quod est 'creari' (passive) quam e converso: passio enim, ut dicitur in Sex principiis, est effectus illatioque actionis... Unde relationes quas consuetum est dicere esse in Deo ex tempore quia creatura est ad ipsum, non sunt proprie relationes, sed novae nominationes aeternarum relationum ». [2] Ibidem (f. 342M): « Est una relatio secundum rem quae est ex parte creaturae, diversa secundum rationem respectu Dei, qualitercumque diversimode nominetur; et similiter ex parte Dei respectu creaturae est una secundum rationem quantum est ex parte Dei ». [3] Ibidem (f. 341M): « Et non est proprie nova relatio, sed nova nominatio antiquae relationis »; ibidem (f. 342M): « Et distat multum ista relatio nova ex tempore, qua Deus ut dominus refertur ad creaturam quia creatura refertur ad ipsum ut serva, et illa qua columna ut dextra refertur ad animal quia animal refertur ad ipsam ut sinistrum... ». [4] Ibidem (f. 341M): « Hinc est quod Augustinus huiusmodi relationes ex tempore potius vocat novas nominationes sive appellationes quam novas relationes. Dicit enim Augustinus, V De Trinitate cap. ultimo: 'Non moveat quod...; nam etsi dominus non dicitur nisi cum habere incipit servum, etiam ista appellatio relativa ex tempore est in Deo; non enim sempiterna creatura est cuius ille est dominus ». [5] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 30 n. 17.

Primum probatur: quia fundamentum novum, quia 'creatio passive' est relatio [1].

Secundum: non realem, – non rationis, causatam per intellectum divinum [2].

Contra: scit se creantem; aut igitur scit de se relationem novam, aut aeternam. – Respondeo: neutram; aliter: scit relationem rationis aeternam, quia ad cognitum aeternaliter, sed non eandem relationem; et non per intellectum creativum Patris, circumscripto 'hic creatur' [3].

Tertium: sub nulla ratione relationis terminat (Philosophus, V Metaphysicae, IX Metaphysicae) [4].

Ad propositum, Augustinus et Magister [5].

Falsus intellectus improbatur et opposita simul: fundamentum ut forma denominat [6].

[DISTINCTIO TRIGESIMA PRIMA

QUAESTIO UNICA]

211, 21 — Responsio.

Distinctione 19 ad ultimum: imperfectionis est in creaturis quod fundamentum distinguitur; non requiritur nisi distinctio suppositorum [7].

Ibi, in pede: passio quantitatis virtutis sicut et molis [8].

Item, hic distinctione ista quaestione 1: non dicit tantum negationem, sicut nec unitas essentiae et distinctio personarum quas consequitur [9].

Hic quaestione 2: respectus formaliter est in ratione eius, causaliter et personae et unitas essentiae, – sicut in creaturis est respectus suppositi ad suppositum secundum formam unam [10].

Quod autem non intelligat [11] quod sint tantum secundum rationem, non tantum probatur [12] 19 ('passio') [13] et prima quaestione hic ('consequitur') [14], sed quia numquam addit distrahens [15] (distinctione 30, 'De relatione Dei ad creaturam') [16].

1 probatur] *comp.* H | fundatur Λ^{O} | creatio] relatio H 3 reale H | rationis] re H rem Λ^{O} 4 creantem] terminantem Λ^{O} | igitur *om.* H | scit²] sit H 5 aliter] autem Λ^{O} 6 relationem] creatio Λ^{O} crea (!) H | et *om.* Λ^{O}H 6-7 creativum] creatum H creans Λ^{O} 8 ratione] re Λ^{O} | Philosophus] *comp.* H 11 et] est Λ^{O} | simul] *comp.* Λ^{O} | fundamentum] *comp.* Λ^{O} | ut] ubi Λ^{O} 15-27 Responsio — ad creaturam = Γ^{BD}; ¶ *text. sign.* Extra Γ^{B1D2} 17 nisi] ibi Γ^{D} 18 pede] patre (!) Γ^{BD} | et] est Γ^{D*} 21 est] eius Γ^{B*} 21-22 et personae *om.* Γ^{D} 24 tantum] subiectum Γ^{D} 25 19] cum Γ^{D} | quaestione *om.* Γ^{D} 26 relatione] ratione Γ^{D}

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 30 n. 18. 19. [2] Cf. ib. n. 20. 21. [3] Cf. ib. n. 22. [4] Cf. ib. n. 23-24. 26. [5] Cf. ib. n. 27. [6] Cf. ib. n. 28-33 (cf. ib. n. 14). [7] BONAV., *Sent.* I d. 19 pars 1 a. un. q. 1 ad 4 (I 343*b*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 31 n. 41. [8] BONAV., *Sent.* I d. 19 pars 1 a. un. q. 1 in corp. (I 343*a*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 31 n. 40. [9] BONAV., *Sent.* I d. 31 pars 1 a. un. q. 1 in corp. (I 534*a*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 31 n. 42. [10] BONAV., *Sent.* I d. 31 pars 1 a. un. q. 2 in corp. (I 536*a*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 31 n. 43. [11] scil. Bonaventura. [12] subintellige: distinctione. [13] Cf. supra lin. 18. [14] Cf. supra lin. 19-20. [15] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 36 n. 32-36. [16] BONAV., *Sent.* I d. 30 a. un. q. 3 in corp. et ad 2 (I 526*a*. 526*ab*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 31 n. 44.

[DISTINCTIO TRIGESIMA SECUNDA

QUAESTIONES 1-2]

232, 18 — Verbum declarat obiectum, 'dicens' ipsum clarificat obiectum verbo, quo notatur habere rationem subauthentici respectu illius quod sibi convenit formaliter et alii principiative: sicut Pater creat Verbo, quo notatur habere subauctoritatem respectu actionis, quia utrique convenit ut agenti.

232, 19 — uno modo essentialiter accipitur, ut per Anselmum patet, Monologion 64 [1] (et sic non loquitur Augustinus [2]): quia secundum ipsum [3] Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt unum dicens et quaelibet persona dicit formaliter et nulla alia ablative [4]. Alio modo accipitur personaliter [5], et sic.

233, 13 — Et sic est essentiale et appropriatur uni personae: nam quaelibet persona declarat sua intelligibilia quae in ipsa sunt, – appropriatur tamen Filio, ut patet ex dubitatione sequente.

[DISTINCTIONES TRIGESIMA TERTIA ET TRIGESIMA QUARTA

QUAESTIONES 1-3]

243, 17 — Quod non: V De Trinitate 5 [6]; unum et multa [7]; in essentia [8]; quae uni eadem, infinitum [9]; paternitas, perfectio simpliciter [10]; realiter [11]; 'est sapiens non eo quo' [12]; per se vel per accidens [13].

3-6 Verbum — agenti = C(*om.* C^2)$R^2\Gamma^{BD}$; ¶ *text. sign.* Vacat Γ^{D2} 3 Verbum declarat] *comp.* C   4 subauthentici] sub auctoritate C   4-5 convenit] connotat C   6 subauctoritatem] sub auctoritate C | quia] quae C   7-10 uno — sic = $DPS^2R^2I\Gamma^N\Lambda\Sigma\rho\pi\gamma\beta\mu\upsilon$; ¶ *text. sign.* Vacat *in text. et mg.* Γ^{N1} 7 accipitur] *ante* uno Σ *ante* essentialiter S^2 | ut] et Γ^N *om.* R^2 | per *om.* P* | per Anselmum patet] patet per (per] secundum D) Ans. $DS^2\Sigma$ | patet *om.* R^2 8 64] 4 Σ^U | Augustinus *om.* Λ   9 dicit] *post* formaliter (9-10) S^2 erit Λ^O 10 nulla] *add.* dicit Σ | alia *om.* S^2 | ablative] absolute S^2 | accipitur *om.* S^2 11-13 Et — sequente = $ADPS^2R^2I\Gamma^N\Lambda\Sigma\rho\pi\gamma\beta\mu\upsilon$; ¶ *text. sign.* Extra P^3 11 est *om.* DR^2 | essentiale] aequale R^2 | ¶ et appropriatur uni personae *sign.* Vacat Σ^{U2} | quilibet (!) R^2 12 declaratur Λ^{O*} | intelligibilia] inte^a $R^2\Lambda$ intelligentia PIΣ declarabilia Γ^N | quae — sunt *om.* S^2 | ipso $DPR^2I\Gamma^N\Lambda^Y\Sigma^Q$ | sunt] *ante* in DR^2 est P^2(*in ras.*)Σ | appropriatur tamen] t. a. D *add.* uni personae scilicet Σ^U 13 ut — sequente *om.* S^2 16-*p.* 400, 22 Quod non — non-formalis = IH [*in appendice* H] Quod non: V De Trinitate 5 (16) C   16 De Trinitate] Trinitatis H   17 quae] quia H | perfectione H | realiter] creat IH   18 quo *om.* H

T [1] ANSEL., *Monolog.* c. 63 (PL 158, 208-209; ed. SCHMITT I 73).   [2] AUGUST., *De Trin.* VII c. 1 n. 1 (PL 42, 933); XV c. 14 n. 23 (col. 1076). – Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 32 n. 6. 25.   [3] scil. Anselmum. Cf. nota 1.   [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 32 n. 30-31.   [5] Pro textu lin. 7-10 cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 32 n. 32-33.   [6] AUGUST., *De Trin.* V c. 5 n. 6 (PL 42, 914): « Nec tamen omne quod [in Deo] dicitur, secundum substantiam dicitur ». – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 1.   [7] Cf. ib. d. 33 n. 2.   [8] Cf. ib. n. 3.   [9] Cf. ib. n. 4.   [10] Cf. ib. n. 5.   [11] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IC d. 33 q. 1 arg. 6 (cod. Tudert. commun. 12, f. 175*vb*).   [12] AUGUST., *De Trin.* VII c. 2 n. 3 (PL 42, 936): « Non eo Verbum quo sapientia ». – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 7.   [13] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 6.

Contra: est aliquid vel nihil (aliquid creatum?) [1]; item, in persona cum essentia [2]; item, quattuor res (contra: Extra, « Damnamus ») [3].

Identitatem concludit simplicitas (XI Civitatis 10) [4]. Differentiam aliquam concludunt multae contradictiones (VII Topicorum: « Si potest alterum sine altero esse, non erit idem ») [5].

Thomas, 28, 2: « Relatio est idem essentiae secundum rem », quia non est accidens sed habet idem esse divinae essentiae, – « et non differt nisi secundum intelligentiae rationem, prout in relatione importatur respectus ad oppositum qui non importatur in nomine essentiae » [6]. Ad secundum: « In creatura, praeter illud quod continetur sub significatione nominis relativi, invenitur alia res; in Deo non, sed una et eadem, quae non perfecte exprimitur nomine relationis, quasi sub significatione talis nominis comprehensa » [7]. Ad tertium: « Sicut in perfectione divinae essentiae plus continetur quam quod nomine sapientiae significatur », immo « quam quod sub significatione alicuius nominis possit comprehendi » [8].

Contra: quod non sola ratione qua convenit, et distinguitur [9]; distinguuntur per illa quae addunt super illud commune. – Respondeo aliter: *a*, *b*, *c*, ubi maior distinctio quam attributorum ('non eo Pater quo Deus', sicut 'bonus': Augustinus) [10].

Henricus, 56, 4: « Realitas relationis, ut respicit essentiam, differens est sola ratione ab illa, et ideo non simplicior essentia quam persona. In quantum tamen relatio comparatur ad relationem oppositam, diversitatem rei relationis ponit, non rei substantiae; et sic sunt in persona ut persona, id est ut quid relatum ad oppositum, ambo – et essentia et relatio – ut duae res: essentia, ut res absoluta, qua non distinguitur, – relatio, ut res respectus, qua distinguitur. Et sic licet essentia et relatio, ut inter se comparantur, non differunt nisi ratione tantum, tamen ut comparata ad oppositum, differunt re, sed non simpliciter sed cum determinatione 're substantiae et re relationis', absque omni compositione,

---

3 10] 14 H* | Differentiam] d'. IH | aliquam] quam H   8 intelligentiae] in tempore (!) I   9 qui non] quin H   12 comprehensa] quod IH   13 plus] primo IH   16 qua] quae IH   16-17 distinguuntur *om.* H   17 ubi] nisi H   18 attributae H | non *om.* IH   20 Henricus] 12 (!) IH | 4] 8 IH | relationis] realis IH | essentiam] eam H   21 In quantum *om.* H   23 ponit] potentia IH | non *om.* H | quid] qui H   24 et^1 *om.* H   25 distinguitur^1] dicitur IH | relatio] relative IH   26 et relatio] talis vel IH | se *om.* H   27 re] ratione H   28 relationis] *add.* igitur propter istam differentiam vere potest dici personam constitui ex re relationis H | compositione] comparatione I

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 9.   [2] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IC d. 33 q. 1 arg. 2 in opp. (f. 175*vb*); *Rep.* IA d. 33 n. 10.   [3] *Decretales Gregorii IX* lib. I tit. 1 c. 2 § 1 (ed. FRIEDBERG II 6-7; ES n. 432). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 11.   [4] AUGUST., *De civ. Dei* XI c. 10 n. 1 (PL 41, 325; CSEL XL pars I 526). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 22.   [5] ARISTOT., *Topic.* VII c. 3 (H c. 1, 152*b* 34-35). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 23-24.   [6] THOMAS, *S. theol.* I q. 28 a. 2 in corp. (IV 321*b*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 12.   [7] THOMAS, *S. theol.* I q. 28 a. 2 ad 2 (IV 321*b*-322*a*).   [8] Ib. ad 3 (p. 322*b*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 13.   [9] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 14-15.   [10] AUGUST., *De Trin.* VII c. 4 n. 9 (PL 42, 942): « Aliud [est] Deo esse, aliud Patrem esse »; c. 1 n. 1 (col. 933): « Eo magnus quo Deus ». – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 16.

quia differentia aliquorum in aliquo compositionem non facit nisi sit ipsorum inter se comparatorum in constituendo unum, quemadmodum differunt materia et forma in constituendo compositum naturale » [1].

Contra. Relatio ut respicit essentiam vel comparatur ad oppositum: et sic utroque modo differt re vel non; tunc relatio non comparatur [2]. Item, relatio ut constituit, respicit essentiam ut in qua est: tum quia realis, et sic respicit fundamentum, per te; tum quia tertium non constituitur nisi ut alterum est in altero; et ut constituit respicit oppositum termini praecedentis, quia persona est formaliter relativa, – igitur sub eadem ratione distinguitur realiter et respicit essentiam cum qua constituit: igitur compositio [3] !

Solutio. Distinctio aliqua, non tantum facta per intellectum (*a*, *b*, *c*) [4]. Quomodo? Estne realis? Henricus concedit [5]. Et Bonaventura: « Ratione comparationis ad oppositum, manet; et differt ab essentia, non quia dicat aliam essentiam, sed alium modum se habendi, in comparatione ad oppositum, ut dicit rem » [6]; ad secundum: « Proprietas distinguit in eo quod differens non essentia, sed modo; qui modus non facit compositionem, quia transit in substantiam, – nec dicit solum intellectum, quia res est et manet respectu obiecti » [7].

Aliter ostenditur: distinctio virtualis et identitas non-formalis (ad hoc Augustinus [8]), et duplex praedicatio [9]; exemplum; est identitas non adaequata, non praecisa: 'hoc est illud' (est ex natura rei; non potentia, nisi virtute tantum; non confuse, sed sub propria ratione). Ultra, distinctio addit non-identitatem: tunc dicitur et virtualis vel non-formalis [10].

[DISTINCTIO TRIGESIMA QUINTA
QUAESTIO UNICA]

249, 20 — Tertia opinio [11] ponit quasi idem, quae ponit ideas sive rationes ideales in actu intelligendi. Et habent talem rationem:

Intelligere nostrum, secundum Philosophum V Metaphysicae, habet respectum ad intelligibile ut mensuratum ad mensuram [12]; igitur si esset infini-

2 comparandorum H 2-3 unum — constituendo *om.* H 6 ut¹] non H 8 termini praecedentis] praecepit (!) H 11 Distinctio] Dico H | facta] perfecta H 15 distinguit] dicit I sicut H | non] potentia (!) H 16 qui] scilicet I 19 est] *add.* et H 21 sed] si H 22 vel *om.* H 25-*p.* 401, 5 Tertia — intelligibilia = S^2γμυ Tertia opinio ponit (p. *om.* C); quaere (q. *om.* DRIΛΣ) DCPMS'RIVZΓ^NΛΣ; ¶ *text. sign.* Post ly 'ponit' (25) sequitur album in originali μ 25 quasi — ponit *om.* γμυ 25-26 rationes] relationes μυ 26 ideales] tales γμυ 27 Intelligere] *praem.* Quia μυ 27-28 respectum] secundum γ 28 ut] sicut γμυ | si esset] intelligere γ

T [1] HENRICUS GAND., *Summa* a. 56 q. 4 ad 2 (II f. 117 I); plura verba Henrici hic omittuntur, ita ut textus valde obscurus factus sit. – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 17-18. [2] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 20. [3] Cf. ib. n. 21. [4] Cf. ib. n. 23. [5] Cf. supra p. 399, 20-400, 3. – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IC d. 33 q. 1 in corp. (f. 176*rb*); *Rep.* IA d. 33 n. 30. [6] BONAV., *Sent.* I d. 33 a. un. q. 2 in corp. (I 575*b*). [7] Ib. ad 2 (I 575*b*). [8] AUGUST., *De Trin.* VII c. 4 n. 9 (PL 42, 942). [9] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 8 n. 130. 222 (IV 218. 276-277). [10] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 33 n. 34. [11] Non invenimus. [12] ARISTOT., *Metaph.* V t. 12 (Δ c. 6, 1016*b* 18-21); t. 20 (c. 15, 1021*a* 29-33).

tum sicut divinum, haberet respectum ad infinita intelligibilia, et ita essent in intellectu nostro infiniti respectus ad infinita intelligibilia; quia autem finitum est, habet respectum ad unum intelligibile; ergo cum intelligere divinum sit infinitum, in ipsa intelligibilitate sua erunt infinitae relationes ad infinita intelligibilia [1].

257, 20 — Praeterea, ista intellectio prima est recta et habet modum realem, secunda est rationis: si enim intelligo hominem absolute, haec intellectio realis est et habet modum realem; si autem eam [2] intelligam postea comparando ad Socratem, haec est intellectio comparativa et est rationis. Si ergo illae habitudines sunt intellectae intellectione non reflexa, ergo erunt reales.

[DISTINCTIONIS TRIGESIMAE OCTAVAE PARS SECUNDA
ET DISTINCTIO TRIGESIMA NONA
QUAESTIONES 1-5]

[1] 308, 20-21 — Secunda parte distinctionis trigesimae octavae tractat Magister de infallibilitate scientiae divinae et distinctione trigesima nona tractat de immutabilitate scientiae divinae [3]. Quantum ergo ad istam materiam, prout scientia divina respicit simpliciter exsistentias rerum, quaero quinque:

[Q. 1-5] Primo, utrum Deus habeat notitiam determinatam omnium quantum ad omnes condiciones exsistentiae; secundo, utrum habeat certam notitiam et infallibilem omnium quantum ad omnes condiciones exsistentiae; tertio, an habeat immutabilem notitiam de omnibus quantum ad omnem condicionem exsistentiae; quarto, an necessario sciat omnem condicionem exsistentiae omnium; et quinto, utrum cum determinatione et certitudine scientiae suae pos-

1 respectum] secundum γ 1-2 et ita — intelligibilia *om.* γμυ 2 infiniti respectus ad *om.* S^2 2-3 finitus γμυ 3 respectum] secundum γ | unum intelligibile] i. u. μυ 4 ipsa intelligibilitate sua] ipso intelligere suo γ ipso μυ 6-10 Praeterea — reales = $ρπ^Φβ^Φ$μυ; ¶ *text. sign.*: Aliqui ponunt unam aliam rationem, scilicet (*sequitur textus*). Et non est de textu $π^Φβ^Φ$ Additio υ *lin. anfractuosa* μ 14-*p.* 444, 15 Secunda — prius *codd. edd.*; ¶ *text. sign.* Ab isto loco est album in Scoto usque ad distinctionem quadragesimam A^1 14 *adnot.* Dist. 38, dist. 39 A^1 14-15 Secunda — tractat] Praeterea quaeri solet etc. Circa distinctionem 38 in qua Magister agit de infallibilitate divinae scientiae et circa praesentem 39 distinctionem in qua Magister agit Σ 14 Secunda] *praem.* De A *praem.* In C^2Γ | distinctionis] *praem.* huius Γ^{BD} *om.* R | trigesimae octavae = AΓ^{D2} (*ante* distinctionis Γ^{D2}) 28 γ | tractat] determinat R 14-15 Magister *om.* Λ 15 scientiae divinae] d. sc. Σ 16 incommutabilitate P | scientiae divinae] d. sc. Σ | ergo *om.* Σ | ad *in ras.* Λ^{Y2} | istam] illam DSR | prout] *add.* scilicet Γ^{BD} 17 exsistentias] essentias A | rerum *om.* $R^*\Lambda$ | quinque] *add.* quaestiones Γ^{BD} 18 habet M^* | determinatam] *ante* notitiam P determinativam V 19-20 secundo — exsistentiae *om.* MZ 20 infallibilitatem Γ^{D2}Λ | omium = Iρπγβμυ de omnibus Γ^{BD}Στ | condiciones] ideas V | an] utrum A 21 immutabilitatem M^*Z mutabilem Γ^{D*} | omnem condicionem] omnes condiciones Γ^{BD} | condicionem] cognitionem DMS*RV notitiam Λ^O 22 exsistentiae¹] exsistentem Λ^Y | quarto — exsistentiae *om.* I | an] utrum Σ | exsistentiae²] essentiae Λ^O 23 et¹ *om.* DRΓΣ | utrum] an Γ^{D2} | cum *om.* D | determinatione] *add.* scientiae D | et certitudine *om.* Γ^BΣ | suae] *ante* scientiae Γ^{BD}Σ *om.* I

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 36 n. 39. [2] scil. humanitatem. [3] LOMBARDUS, *Sent.* I d. 38 c. 2 n. 358-359 (I 244-245); d. 39 c. 1-4 n. 360-365 (I 245-248).

sit stare aliqua contingentia ex parte rerum in exsistentia [1]. Et haec simul quaeri possunt, quia per eadem simul solvuntur.

Ad primam quaestionem arguo quod non: [2]

Quia, secundum Philosophum II Perihermeneias, in futuris contingentibus non est veritas determinata [2], – ergo nec scibilitas determinata; ergo nec intellectus habet notitiam determinatam de eis.

Confirmatur ratio per probationem suam ibidem, quia tunc non oporteret consiliari neque negotiari [3]; ita – videtur – si est aliqua notitia determinata de aliquo futuro contingenti, non oportet negotiari nec consiliari, quia sive consiliemur sive non, hoc eveniet.

Praeterea, potentia Dei si esset limitata ad unam partem, esset imperfecta, quia si Deus ita posset hoc quod non posset oppositum, esset potentiae limitatae et non omnipotens; ergo eodem modo, si ita sciat unam partem quod non aliam, erit limitatus secundum scientiam et non omnisciens.

Ad secundam quaestionem arguo quod non: [3]

Quia sequitur 'Deus novit me sessurum cras, et non sedebo cras, ergo Deus decipitur', – igitur a simili, sequitur 'Deus novit me sessurum cras, et possum non sedere cras, ergo Deus potest decipi'. Prima [4] est manifesta, quia credens illud quod non est in re, decipitur; probo – ex hoc – quod consequentia [5] teneat, quia sicut ad duas de inesse [6] sequitur conclusio de inesse, ita ex una de inesse [7] et altera de possibili [8] sequitur conclusio de possibili.

---

1 aliqua] alia D | rei A 2 eadem simul] eandem sim. C eandem solutionem P 3 primam] illam Λ^{O} | arguitur $\Lambda^{O}\Sigma$ 4 Philosophum] Aristotelem P | II] 1 I 5 veritas determinata] d. v. Σ | ergo[1] *om.* V | nec[1] *om.* Γ^{N*} | scibilitas] *comp.* R 6 determinatam] *ante* notitiam A *post* eis RIΛ 7 probationem] perfectionem D | tunc non oporteret] n. o. t. $\Lambda^{O}\Sigma$ | oportet CPR 8 neque] nec AΛΣ et Γ^{BD} | negotiari] *add.* circa ea Γ^{BD} 8-9 ita — consiliari *om.* Σ^{Q} 8 ita] ista S* | videretur A | si est] *in ras.* Γ^{D2} si esset A | aliqua] alia D | notitia determinata] d. n. ADSRIΓ^{N}Λ 9 aliquo *om.* $\Gamma^{N}\Lambda$ | non — consiliari *om.* A | negotiari nec consiliari] c. nec (neque Γ^{N}) n. Γ | negotiari nec *om.* Σ^{U} | nec] vel (*om.* Λ^{O1}) neque Λ^{O} | consiliari] *in corr.* Λ^{O2} praeconsiliari I | sive] si VΛ^{Y} 9-10 consiliemur] sit consilium Γ^{BD} 10 hoc] aeque Λ^{O2} | evenit I eveniret CR veniet Λ^{O} 12 posset[2]] *om.* CPMVZ *add.* eius Σ 12-13 illimitatae R 13 et *om.* D | omnipotens = A omnipotentiae *rell. edd.* | eodem] eo Λ | quod] et CPMVZ 14 erit] esset CPI est Γ^{BD} | secundum] per P | et non omnisciens] *om.* DCPMSVZΓ^{BD}ΛΣ *add.* (*cf. p.* 405, 10-11) Ad oppositum Hebr. 4 ultimo (*add.* ultra Omnia nuda et aperta sunt oculis eius Γ^{N2}) Γ^{N}; *vide p.* 405 *ad* 10-13 15 arguitur R | quod non *om.* Γ^{N} 16 sequitur *om.* P 16-17 Deus — sequitur *om.* Σ^{Q} 16 Deus[1] *om.* DS 16-17 et — cras *om.* R 16 cras[2] *om.* Γ^{D} | Deus[2] *om.* DSIΓ^{N}Λ 17 igitur a simili] a s. i. A | sequitur *om.* Σ^{U} 17-18 possum non] n. p. C*P*Λ^{O*} 18 potest *om.* Γ^{D*} | Prima] *add.* illatio C²S²RIΣ | est manifesta] m. e. R | credere D 19 non est in re] in re n. e. R | probo] probatio DΓ^{N} *praem.* consequentiam A 19-20 quod consequentia teneat *om.* A 19 consequentia] unam (!) Λ^{O} 19-20 tenet D 20 sequitur — inesse *om.* Z 21 de[1] *om.* DS | sequitur — possibili *om.* $\Lambda^{O*}\Sigma^{U*}$

T [1] Textus harum quaestionum confectus est iuxta Lecturam, cuius ordo generatim servatus est, et iuxta Reportationem, – cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 39 q. 1-5; *Rep.* I A d. 38 q. 1-2 et d. 39-40 q. 1-3. [2] ARISTOT., *De interpr.* I [c. 6] (c. 9, 18*a* 28-19*b* 4). [3] Ibidem (col. 18*b* 27-33). [4] scil. propositio « Deus... decipitur » (lin. 16-17). [5] scil. « igitur a simili, sequitur... ». [6] scil. praemissas primae propositionis. [7] scil. praemissa prima secundae propositionis. [8] scil. praemissa secunda secundae propositionis.

Praeterea, si Deus scit me sessurum cras, et possibile est me non sedere cras, – ponatur in esse 'non sedebo cras', sequitur quod Deus decipitur; sed ex positione possibilis in esse [1] non sequitur impossibile; ergo ista 'Deum decipi' non erit impossibilis.

[4] Ad tertiam quaestionem arguo quod non:

A contradictorio in contradictorium non potest esse transitus sine aliqua mutatione; quod si nulla omnino sit mutatio, non videtur aliquo modo quod illud quod fuit prius verum, sit modo falsum. Ergo si Deus sciens *a*, potest non scire *a*, hoc videtur per aliquam mutationem possibilem: non nisi in ipso *a* ut scitum a Deo, quia nullum esse habet nisi in scientia Dei, et per consequens eius mutatio non potest esse sine mutatione scientiae Dei, – quod est propositum.

Praeterea: quidquid non est *a*, et potest esse *a*, potest incipere esse *a*, – quia non videtur intelligibile quod affirmatio negationis, quae inest [2], possit inesse nisi incipiat esse; ergo si Deus non scit *a*, et potest scire *a*, potest incipere scire *a*; ergo potest mutari ad scire *a*.

Praeterea, tertio: si Deus non scit *a*, et potest scire *a*, – quaero quae est ista potentia? Aut est passiva, et tunc est ad formam et sequitur mutatio. Aut est activa, et patet quod naturalis, quia intellectus 'ut intellectus' non est liber, sed naturaliter agens; talis potentia non potest agere, postquam non egit, nisi mutetur; igitur, ut prius [3], sequitur mutatio.

---

1 si *om.* $\Gamma^{BD*}\Sigma$ | scit] sit D | me[2] *om.* Γ^{D*} 2 cras[1] *om.* Σ 2-3 sed — decipi *om.* R* 3 possibilis] *ante* positione Σ possibili R²VΓ^{N}ΛΣ^{Q} *add.* de R² | non] nullum Γ^{BD} | ista] illa DSR²Γ^{BD} | Deum decipi] decipi $\Gamma^{D'}$ Deus decipitur Γ^{D2} 4 erit] esset CP' est AP²Γ^{BD} | impossibilis] impossibile Γ^{N} *add.* (*ante* Ad secundam, *p.* 402, 15 R) Ad oppositum (Ad o.] Item R Contra $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* Ad Hebr. 4 ut supra dictum est. Item I). In primo omnino (o. *post* est Γ^{BD}) perfectissimo nulla est imperfectio sed si (si] sic R) Deus posset decipi (p. d.] talem notitiam non haberet $\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* RI) esset (est RI) imperfectus (-ctius I -ctissimus R), ergo etc. (etc. *om.* Σ) S²RIΓ^{BD}Σ 5 tertiam] aliam R | arguitur Σ^{U} | non] *om.* D² *add.* quia Γ^{BD} 6 in] ad PΛ^{Y2O} *praem.* etiam Z | contradictorium] contradictionem S | potest esse transitus] est transitus nec esse potest Σ | aliqua] alia D 7 quod[1]] quia CS²ΓΣ et Λ^{O} | si *om.* Σ^{Q} | omnino sit] s. o. RΓ^{N} | videtur] habetur Γ^{D} | aliquo modo *om.* Γ^{N} 8 fuit prius] pr. f. RΓ^{N}Λ^{O}Σ 8-9 non scire] nescire Σ n. stare P* 9 hoc videtur] v. h. esse Σ | nisi] *rescr.* Γ^{N2} *om.* D 10 scitum] scitur (*pon.* scitum Γ^{D2}) Γ^{BD} *add.* est A | quia] *ante* ut (9) R*Γ^{BD} quod MS*(*ante* ut, 9)VZΛ | esse] *add.* aliud Γ^{BD} | nisi in] a Γ^{BD*} | in *om.* R*Σ^{Q} | Dei *om.* Γ^{BD*} 10-11 et — Dei *om.* S* 11 non potest esse] e. n. p. Σ | est *om.* P*Γ^{D} 13 a[1] *om.* Γ^{N*} | et potest esse a *om.* MZ 14 quod] quia Z | quae] qua P *add.* non P²S²Γ^{N2} | possit] *add.* non Σ 15 incipiat] accipiat Λ | inesse A | scit] sciat Λ^{O} sit CPΓ^{B*} | potest incipere scire a] *praem.* ergo Γ^{BD} *om.* P 15-16 potest[2] — a *om.* C* 15-17 potest[2] — scire a *om.* Λ 15 incipere] incipe D in opere (!) M 16 ad = AΓ^{BD}Σρπγβμυ | a *om.* A 17 tertio *om.* RΣ | si *om.* Γ^{D*} | scit] sit CΓ^{B} | et potest scire a *om.* Γ^{N*} 17-18 est ista potentia] p. sit i. Σ 18 Aut[1]] *add.* enim Σ | est[1]] erit R *add.* potentia P | est[2] *om.* Γ^{BD} | et[2] *om.* Γ^{BD} | et sequitur mutatio *om.* Λ 19 quod] quia R *add.* est Γ^{BD} | ut intellectus] ut est int. Γ^{BD} *om.* Λ | sed *in corr.* Z² 20 naturalis D | talis] *praem.* sed C² *add.* autem IΣ | potest] *add.* naturaliter Γ^{BD} | postquam] prius quam Γ^{B*D*} | non[2] *om.* P* 21 consequitur Λ

T [1] puta ex 'possibile est me non sedere cras', ponendo 'non sedebo cras'. [2] scil. quae affirmatio est de inesse (non de possibili), videlicet in propositione « quidquid non est *a* ». [3] scil. ut dictum est in primo membro huius argumenti, de potentia passiva.

Ad quartam quaestionem arguo quod sic: [5]

Quia Deus immutabiliter scit *a*, ergo necessario (per *a* intelligatur 'Antichristum fore').

Probatio consequentiae:

Primo, quia non ponitur in Deo necessitas nisi immutabilitatis; ergo quidquid est in eo immutabiliter, est necessario.

Secundo, quia omne immutabile videtur esse necessarium formaliter, sicut omne possibile – quod repugnat 'necessario' – videtur esse mutabile; omne enim 'tale possibile' ex se non est et ab alio potest esse. Ipsum [1] autem esse post non esse (sive ordine durationis sive ordine naturae), non videtur posse esse sine aliqua mutabilitate; ergo etc.

Praeterea, quidquid potest esse in Deo, potest esse idem Deo, et per consequens Deus; sed quidquid potest esse Deus, de necessitate est Deus, quia Deus est immutabilis; ergo quidquid potest inesse Deo, de necessitate est Deus. Sed scire *a* potest inesse Deo; ergo de necessitate est Deus, et per consequens simpliciter necessario scit *a*.

Praeterea, omnis perfectio simpliciter – absoluta – de necessitate inest Deo; scire *a* est perfectio simpliciter, quia alioquin non esset Deus imperfectus si nesciret *a* formaliter, quia non est imperfectus nisi propter carentiam alicuius perfectionis simpliciter.

Ad quintam quaestionem arguo quod non: [6]

Quia sequitur 'Deus scit *a*, ergo necessario erit'.

Antecedens est necessarium. – Probatio consequentiae, quia actus rationalis

---

1 quaestionem *om.* C*P | arguitur Σ^{U} 2 per a] *post* intelligatur Γ^{B} *add.* vero D | intelligitur D intelligit Σ 2-3 Antichristum *om.* Γ^{N*} 4 consequentiae *om.* V 5 Primo *om.* V | non ponitur *post* Deo I | immutabilitatis] quia immutabilis Γ^{BD} 6 in eo] *ante* est^1 Λ^{O} in Deo AC* | immutabiliter, est necessario] e. n. i. Σ *add.* ibi Γ^{BD} 7 necessarium formaliter] f. n. R 8 omne^1 *om.* A | possibile] *add.* ex se AR 9 alio] ipso Λ | esse. Ipsum autem] autem ipsum Γ^{N*} | esse^2 *om.* I | post] potest D primo Λ^{Y*} 10 sive^1] sub V sed Γ^{N*} *om.* R*Γ^{BD*} | ordine... ordine] ordinem... ordinem D | ordine^2 *om.* AΓ^{BD} | esse^2 *om.* ZΓ^{N} 11 aliqua] alia D | mutatione Γ^{BD} | etc. *om.* DCPMVZ 12 potest esse^1] est Σ | Deo^1 *om.* Λ^{O*} | potest^2 — Deo *om.* Σ^{U*} | esse^2] etiam Γ^{D} | et *om.* V 13-14 quia — Deus *om.* R 14 ergo — Deus *bis rep.* D | quidquid] quid Λ^{O} | inesse] *post* Deo Σ esse in CPΓΛ | Deus] *add.* quia Deus est immutabilis DSV* 14-15 Sed — Deus *om.* C*PMVZ 14 Sed = A autem *post* scire (15) Γ^{BD} *edd.* 15 inesse] esse in DC*$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 16 scit a *om.* Γ^{D*} | scit] *in ras.* Γ^{B2} sit V *om.* Γ^{N} 17 Praeterea *om.* D | simpliciter] simplex D *add.* necessario Σ | absoluta *om.* A | de *om.* C*P*MSZΣ | inest] est in Λ^{O*} *praem.* simpliciter Γ^{BD} 18 scire] *add.* autem Γ^{BD} | perfectio] *praem.* aliqua Γ^{BD}Σ *add.* absoluta D | quia *om.* VΓ^{BD}Σ | non *om.* P$^2\Gamma^{B*D*}\Lambda^{O}$ | esset] est Γ^{N*}Λ esse (!) M*Z | Deus] *ante* non Σ *om.* DS | imperfectus] perfectus A^{2}DMR*VZΓ^{N2} 19 formaliter] fore C^2 | est] esset A *add.* ita P | imperfectus *in corr.* C^2 | carentiam *in corr.* Λ^{O2} | alicuius *om.* Γ^{N}Λ 19-20 perfectionis] imperfectionis Λ^{Y} 20 simpliciter] *add.* ergo necessario scit (sc.] sit Γ^{B*}) a RIΓ 22 Quia] *add.* non Γ^{BD*} | Deus *om.* Σ | scit] sit C*Γ^{B} | necessario erit] n. scit a P erit Γ^{D*} *praem.* a AΓ^{N} 23 necessarium *om.* V | consequentiae *om.* Γ^{BD*} | rationalis] *add.* vel actus naturalis R^2

T [1] scil. 'possibile'.

non distrahitur propter materiam super quam transit, sicut 'loqui' non distrahitur si transeat in hoc quod est 'me nihil loqui': sequitur enim 'dico me nihil dicere, ergo aliquid dico'; ergo a simili, 'scire' non distrahitur propter materiam super quam transit. Ergo cum 'scire' Dei sit simpliciter necessarium, non distrahitur ab hac necessitate propter hoc quod transit super contingens.

Praeterea, omne scitum a Deo fore, necessario erit; *a* est scitum a Deo fore; ergo etc. – Maior est vera prout est de necessario, quia praedicatum de necessitate inest subiecto; et minor est de inesse simpliciter, quia pro aeternitate vera; ergo sequitur conclusio de necessario.

[2.3] Oppositum [1]:

Ad Hebr. 4: « Omnia nuda et aperta sunt oculis eius » [2]; et glossa ibi (quaere eam) [3]. Ergo habet determinatam notitiam et certam de omnibus quantum ad

[4] omne cognoscibile in eis; et immutabilem, patet, quia nihil in eo est mutabile (ex distinctione 8 [4]).

[5] Ad oppositum quartae quaestionis:

Si Deus necessario sciret *a*, ergo *a* esset necessario scitum, – et si necessario scitum, ergo necessario verum. Consequens falsum, ergo antecedens.

---

1 distrahitur] *add.* si transeat in hoc R 1-2 propter — distrahitur *om.* ZΛΣ^{Q} 1 transit *in corr.* Γ^{D2} | sicut] *add.* me R^2 | loquitur D 2 si transeat] sed transit Γ^{N*} | in] super APΣ | me^1] mere Γ^{BD} | nihil^1 *om.* V | sequitur enim] quia cum C 3 dicere] loqui Σ *add.* sequitur C^2 | aliquid dico] d. a. V | distrahet V distraheret MZ 3-4 propter materiam] super m. D *om.* V 4-5 Ergo — transit *om.* I 4 necessarium *om.* C*P* 5 distrahitur] distrahetur Γ^{BD} distinguitur D | propter] per ACPMVZ | contingens] contingentiam $\Gamma^{BD\prime}$ contingentia Γ^{D2} 6 scitum^1 *om.* V* | erit *in ras.* C^2 | est] *om.* Γ^{D*} *add.* huius (-modi Σ^{Q}) Σ | a Deo fore = A a Deo etc. Γ^{BD} 7 etc.] et necessario erit Γ^{BD} *om.* Σ | prout est] producit (procedit Γ^{N2}) enim Γ^{N} | de^1 *om.* Σ^{Q} | quia *om.* Γ^{N*} 7-8 praedicatum de necessitate] de n. p. Γ^{BD} 8 et] *rep.* P *om.* Σ | quia *om.* VΓ^{N} 9 conclusio] esse D 10-13 Oppositum — eis] *post* omnisciens (*p.* 402, 14) RI *alia forma, scilicet:* Ad oppositum pro utraque quaestione: Ad Hebr. 4: Omnia aperta et nuda oculis eius. Glossa, id est: ex omni parte plene visa *post* impossibilis (*p.* 403, 4) R 10 Oppositum] Contra RI *praem.* Ad A *praem.* In Γ^{N2} *addunt:* primae C^2 primae quaestionis (*add. ultra* secundae et tertiae Γ^{D2}) Γ primae et secundae quaestionis A trium primarum quaestionum S$^2\Lambda^{O}$ quantum ad tres quaestiones primas dico (-citur Σ^{Q}) Σ 11 Ad *om.* I | 4 *om.* I | Omnia *om.* R | nuda et aperta] a. et n. ADS Γ^{N}Λ | oculis eius] etc. Γ^{BD} 11-12 et^2 — eam *om.* S* 11 et^2 *om.* P | glossa] gloso (!) D *praem.* in Z *om.* Γ^{B} | ibidem S^{2}RIΓ^{N} 11-12 quaere eam] ⌜...⌟ S^2 dicit, id est ex omni parte plene visa est (e. *om.* I) RI *seq. spatium vacuum in* Λ 12 determinatam notitiam et certam] c. et d. n. (cognitionem R) RI | notitiam] *add.* pro prima quaestione Γ^{D2} | et certam] *om.* Σ *add.* pro secunda Γ^{D2} | de omnibus *ante* determinatam Γ^{D2} 13 omne] esse Λ^{O} | in^1] de Γ^{N*} 13-14 et — distinctione 8] Oppositum: patet supra, distinctione 8, quia (quod R) nihil est in eo mutabile *post* mutatio (*p.* 403, 21) RI *ibidem eundem fere textum habet* Γ^{N} 13 immutabilem, patet] patet pro tertia quaestione quod immutabilem A | immutabilem] mutabile $\Gamma^{N\prime}$ immutabile $\Gamma^{N2}\Lambda^{O2}$ *praem.* infallibilem et Σ *add.* pro tertia Γ^{D2} | patet *om.* Σ^{Q} | mutabile] *add.* ut patet Γ^{BD} 15-17 Ad — antecedens] *post* simpliciter (*p.* 404, 20) RIΓ^{N} *om.* S 15 Ad — quaestionis] Oppositum RI 16 Deus necessario] n. Deus Λ^{O} | a esset necessario] n. a e. Γ^{N} | esset] *post* necessario^2 Λ esse MZ erit CP est Γ^{BD*} 16-17 et si necessario scitum] si n. sc. $\Gamma^{BD\prime}$ *om.* CPRΓ^{D2N}Λ 16 si] non D 17 ergo^1] *add.* est Γ^{BD} | Consequens] *add.* est D | ergo antecedens] e. et ant. Γ^{BD}ΛΣ *om.* C

T [1] Arguitur hic (lin. 11-14) contra argumenta allata ad tres primas quaestiones. [2] Hebr. 4, 13. [3] *Glossa ordin.* Hebr. 4, 13 (PL 114, 651): « quia ex omni parte plene visa ». [4] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 8 n. 293 (IV 321).

[6] Ad oppositum quintae quaestionis:

Ens dividitur in necessarium et contingens; ergo intellectus, intelligens ista secundum rationes suas proprias, intelligit hoc ut necessarium et illud ut contingens (alioquin non intelligeret ista ut sunt talia entia), et per consequens illa scientia non tollit contingentiam ad scitum.

⌊I. – OPINIONES ALIORUM

A. – OPINIO PRIMA⌋

[7] Circa istas quaestiones ponitur certitudo divinae scientiae – respectu omnium quantum ad omnes condiciones exsistentiae – propter ideas quae ponuntur in intellectu divino, et hoc propter perfectionem earum in repraesentando, quia repraesentant 'illa quorum sunt' non solum secundum se, sed secundum omnem rationem et habitudinem extremorum; et ita in intellectu divino sunt ratio sufficiens, non tantum simpliciter apprehendendi illa ideata, sed etiam apprehendendi omnem unionem illorum et omnem modum ipsorum ideatorum pertinentem ad exsistentiam eorum [1].

Contra:

Rationes cognoscendi terminos alicuius complexionis non sufficienter causant notitiam illius complexionis, nisi illa nata sit cognosci ex terminis; complexio contingens non est nata cognosci ex terminis, quia tunc non tantum esset necessaria, sed etiam prima et immediata; ergo rationes cognoscendi terminorum, quantumcumque perfecte repraesentent eos, non sunt sufficientes causae cognoscendi illam complexionem contingentem.

---

1 Ad — quaestionis] Oppositum I 2 Ens] Esse Σ | contingens] consequens D | ista] illa R 3 secundum] per Λ^{O} | suas] *ante* rationes Γ^{BD} *om.* I | intelligit] intelliget P intelligeret I *om.* C^2 | hoc *om.* Γ^{D*} | ut[1]] *add.* est I 3-4 contingens] contingentiae D 4 intelligit Γ^{BD} | ista] illa ADSRΓ^{BD} | talia] *post* entia Λ *om.* P | illa] illud $\Gamma^{D*}\Lambda^{O}$ 5 scientia *om.* Λ | contingentia CΛ^{YO*} | ad scitum] a scito Σ ab eo quod est scitum Γ^{BD} a subiecto A 8 Circa] Et (!) MZ | quaestiones] *add.* non DMS*ZΛ^{Y} | divinae] *post* scientiae A Dei Σ *om.* Γ^{BD} 10 in[1] *om.* Γ^{D} | earum] *ante* perfectionem Σ *om.* CPMVZ 11 praesentant D* | illa] ea AR | solum secundum se] sec. se sol. Γ^{BD} 12 omnem] *post* rationem I* *om.* C*PMVZ | in *om.* D | in intellectu] idea intellectui Σ | sunt] est RΓ^{BD*}Σ sit $\Gamma^{N2}\Lambda^{Y}$ 13 simpliciter apprehendendi] a. s. Σ | illa *om.* Γ^{BD*}Σ | ideata] idea Γ^{B*D*} | etiam *om.* Γ^{D*} 14 apprehendenti A | omnem unionem] u. o. Γ^{N} | unionem *in ras.* Γ^{B2} | illarum Γ^{BD} | ipsorum ideatorum] ipsarum idearum Γ^{B*D*} *om.* Σ 15 pertinentem] per participationem P | eorum] ipsorum Γ^{BD} ideatorum Σ 17 Rationes] *praem.* Sicut Γ^{B*D} | non] *add.* necessario A | sufficienter] *post* causant (17-18) A* sufficit (!) M*Z 18 illius] istius Λ | illa] *om.* Γ^{BD*} *addunt:* cognitio $\Gamma^{N'}$ complexio $\Gamma^{N2}\Lambda^{O}$ complexa S^2 | nata — terminis] sint (sit Γ^{B2}) ex term. nata cognosci Γ^{BD} | nata *om.* S*(*post* sit) | sit] sint $S^2\Lambda^{Y}$ | cognosci] cognoscendi Λ^{Y} *om.* Γ^{N2} 18-19 complexio — terminis *om.* AC*P^2MR^2Z 19 contingens] consequens Γ^{BD*} 19-20 quia — sed] sicut Γ^{N2} 19 quia] quod Λ | tunc] *post* tantum R *om.* SΛ | esset] *post* necessaria (20) ADS causet (!) Λ^{O} 20 necessaria] ultra (!) D | etiam *om.* Σ | et *om.* R* | cognoscendi terminorum] t. c. Σ 21 perfecte] *post* eos Σ *om.* Γ^{B*D} | repraesentantes AR* | non] *add.* tamen habetur quod D | sufficienter Γ^{BD} 22 illam complexionem] c. i. Σ

T [1] Auctorem huius opinionis non invenimus.

Praeterea, ideae mere naturaliter repraesentant illud quod repraesentant, et sub ratione qua aliquid repraesentant; quod probatur ex hoc quod ideae sunt in intellectu divino ante omnem actum voluntatis divinae, ita quod nullo modo sunt ibi per actum illius voluntatis: sed quidquid naturaliter praecedit actum voluntatis, est mere naturale. Accipio ergo duas ideas extremorum quae repraesentantur in eis, puta hominis et albi: quaero aut istae ex se repraesentant compositionem istorum extremorum, aut divisionem, aut utrumque? Si tantum compositionem, ergo naturaliter cognoscit illam (et ita modo necessario), et per consequens nullo modo cognoscet divisionem. Eodem modo si tantum repraesentant divisionem. Si utrumque, ergo Deus per istas nihil novit, quia scire contradictoria esse simul vera nihil est scire.

Praeterea, eodem modo sunt ideae possibilium sicut futurorum, quia ista differentia 'possibilium non futurorum a futuris' non est nisi per actum voluntatis divinae; ergo idea futuri non magis repraesentat ipsum de necessitate futurum inesse quam idea possibilis.

Praeterea, non magis repraesentabit idea futuri, ponendo ipsum esse in hoc 'nunc' quam in illo.

⌊B. – OPINIO SECUNDA⌋

[8] Aliter ponitur quod certam notitiam habet Deus de futuris contingentibus per hoc quod totus fluxus temporis praesens est aeternitati et omnia quae sunt in tempore [1].

---

1 Praeterea] Item CPMVZ | mere naturaliter repraesentant] r. m. n. Σ | illud quod repraesentant *om.* R^2 2 et] *add.* etiam D | qua] quod Σ^{Q} | aliquid] illud Γ^{BDN2} *om.* Σ | probatur] patet Σ | quod[2]] quia CIΓ^{BD}Σ 3 omnem *om.* Σ | divinae *om.* MZ 4 sunt] sint P | illius voluntatis] v. i. RΛ^{O} 5 est *rep.* A | naturalis CP 5-6 repraesentantur] repraesentatur MZ repraesentant VΓ^{N} 6 in *om.* C*P* | puta] principia (!) V | aut] an Γ^{N} | istae] illae ADSR | ex se] ipsae Σ^{Q} *om.* R 6-7 repraesentant] *add.* in eis P^2 7-8 istorum — compositionem *om.* D 7 istorum] illorum CR | utramque A 8 tantum *om.* Σ | ergo] tunc Γ^{B} | naturaliter] necessario Γ^{BD} | illam] illarum (!) D istam Λ^{Y} ista Λ^{O} | ita *om.* M* | modo] mere D minus MZ *om.* D 9 et — nullo modo *om.* Σ | per consequens] ita Γ^{BD} *add.* ergo Z | cognoscit I | Eodem modo] Et similiter Σ *praem.* Et A 9-10 Eodem — divisionem *om.* Γ^{N} 10 tantum] *post* repraesentant Σ *om.* C*PMVZ | repraesentat Λ^{O} repraesentavit Z | per istas] *ante* Deus Λ^{O} p. illas R *om.* MZ 11 esse simul] s. e. PRΛ^{O} | nihil est scire] e. sc. n. Σ 12 Praeterea] Item CPMVZ | possibilium] *add.* non futurorum $R^2\Gamma^{BN2}\Lambda^{O}$Σ | sicut] sic I ut D 12-13 quia — futurorum *om.* S^2 12 ista] *post* differentia (13) I illa S^2R 13 differentia] dicta Σ^{Q} *comp.* MZ 14 idea] ideae $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ ista Λ^{Y} *add.* possibilis Σ | futura Λ^{Y} | repraesentant $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 14-15 futurum] futurorum Γ^{D*} futura Λ^{Y} 15 inesse] esse $C^2P^2\Gamma^{BD}$ | idea *om.* D | possibilis = $S^2\tau$ possibilis non futuri ΑΣρπγβμυ possibilitatis S′ *rell.* 16 Praeterea] Item CPMV Ideo Z | repraesentabit] repugnabit Λ^{O} | ponendo] *in ras.* C^2 ponendum (*post* esse A) AP ponendum inesse *post* esse Σ | esse *om.* P 17 illo] alio C*PMRVZ 19 *adnot.* Opinio Thomae, parte 1 q. 14 art. 13 Γ^{D2} | habet Deus] Deus hab. *ante* certam Σ | Deus *om.* C*P | contingentibus] *add.* et Λ 20 totus *om.* Γ^{B*D*} | omni P 21 tempore] ipso (*add.* tempore Γ^{D2}) Γ^{D} *add.* sunt praesentia aeternitati Γ^{N2}

T [1] THOMAS, *S. theol.* I q. 14 a. 13 in corp. (IV 186*ab*); alii loci: *Sent.* I d. 38 q. 1 a. 5 in corp. (ed. Parmen. VI 317*ab*); *De veritate* q. 2 a. 12 in corp. (ed. Parmen. IX 46*ab*); *S. contra gent.* I c. 66 (XIII 185*ab*) et c. 67 (p. 190*a*). – Verba Thomae ex primo loco quasi verbotenus recitat DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 38 n. 14-15; mentio Thomae fit ib. n. 51.

Quod probatur per hoc quod aeternitas est immensa et infinita, et per consequens sicut immensum est simul praesens omni loco, ita aeternum est simul praesens toti tempori [1].

Et declaratur per exempla, et est unum quidem 'de baculo fixo in aqua', iuxta quem baculum etsi totus fluvius fluat (et sic sit praesens successive omnibus partibus fluvii), non tamen baculus est immensus respectu fluvii, quia non est simul praesens toti; ergo eodem modo, si aeternitas esset quoddam stans (sicut baculus), iuxta quem flueret tempus, ita quod numquam esset simul sibi praesens nisi unum instans temporis (sicut nec baculo simul praesens non est nisi una pars fluvii), aeternitas non esset immensa respectu temporis.

Confirmatur etiam istud, quia 'nunc' aeternitatis ut est cum 'nunc' temporis, non coaequatur sibi; ergo ut est cum isto 'nunc', excedit ipsum: non autem excederet nisi – ut est cum isto 'nunc' – esset simul cum alio.

Confirmatur etiam hoc, quia si totum tempus posset esse simul extra, 'nunc' aeternitatis esset simul praesens toti tempori; sed licet tempori repugnet – propter eius successionem – simul esse, nihil propter hoc perfectionis tollitur aeternitati; ergo ipsa aeternitas modo est aeque praesens toti tempori et cuilibet exsistenti in tempore [2].

Confirmatur istud per aliud exemplum 'de centro in circulo', quia si poneretur 'tempus fluens' esse circumferentia circuli et 'nunc' aeternitatis esse centrum, quantumcumque esset fluxus in tempore, totus fluxus et quaelibet pars eius esset semper praesens centro. Ita ergo omnia, in quacumque parte temporis habentia exsistere (sive sint in hoc 'nunc' temporis, sive ipsa sint praeterita vel futura), omnia praesentia sunt respectu 'nunc' aeternitatis, – et ita quod est in aeternitate, videt ea praesentialiter propter talem coexsistentiam, sicut ego possum videre praesentialiter illud quod in instanti isto ego video [1].

---

1 probatur] ponitur Λ^O *add.* primo A | quod] quia CSRIΛ^O 2 est simul praesens] pr. e. s. P | simul[1]] *add.* et Γ^D 2-3 omni — praesens *om.* Σ^Q 2 simul[2] *om.* R* 3 praesens] potens (*pon.* praesens Λ^{O2}) Λ^O 4 exemplum PΓ^{D2} | et — quidem] cuiusdam P | et *om.* $\Gamma^{BD*}\Sigma$ | est] *post* quidem RIΓ exemplum est *post* quidem D *om.* SΛ | unum quidem] primum Σ 5 quem baculum] quam R | etsi] si VΓ^{BD*} | fluvius] fluxus VΓ^N | fluat] *praem.* successive Σ *add.* successive DC²SI$\Gamma\Lambda$ | et — successive *om.* S*$\Gamma^N\Lambda^Y$ | sic] si D² *om.* P | praesens] *add.* baculus RIΓ^{D2} | successive] *post* fluvii[1] (6) Σ *om.* VΛ^O 6 fluvii[1]] baculi Γ^{B*D*} | non tamen — fluvii *om.* I | non[1] *om.* Γ^{N*}(*post* baculus) | baculus] fluvius Γ^{B*D*} | est[2]] *post* simul (7) CP *om.* MVZ 7 simul *om.* Γ^N | aeternitas] *add.* non C*P* | quoddam stans] quiddam st. Λ^O quod distans (!) Λ^Y 8 quem] quam DCSIΓ^{B2D2} quod Λ^O quae Σ^Q | tempus] totus (!) Λ^Y 8-9 simul sibi praesens] sibi sim. pr. A sibi pr. sim. Σ pr. sibi sim. Γ^{BD} 9 nec *om.* Σ | baculus DP | simul praesens] pr. s. (*post* est Σ) $\Gamma^{BD}\Sigma$ s. potens (*pon.* praesens Λ^{O2}) Λ^O sibi pr. R | non *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda^O$ 10 esset] est RΓ^{N*} 11 etiam *om.* PΓ^{BD} | istud] illud MVZ hoc (*ante* etiam Σ^Q) Σ *om.* PC* | quia] *add.* sicut Γ^{BD} | nunc aeternitatis] nec aeternitas Γ^{N*} | est *om.* M⁺ | cum] causa C*P tunc Λ^O 12 sibi] si C*MVZ | nunc] non Γ^{N*} 13 excederet] *in corr.* Γ^{D2} *add.* ipsum I | est] esset DΓ^{B*D*} | cum[1]] in D | isto] ipso C*PΛ | nunc] *in ras.* Γ^{D2} non A | esset] *post* simul Λ^O erit C* | simul cum alio] c. a. s. Σ 14 etiam] et Γ^D | quia] quod MZ | si] etsi C*P | tempus *om.* MZ | esse simul] s. e. DSRI | extra *om.* Γ^{N2} 15 esset] erit C* | toti] *add.* isti DCPMR²ZΣ | tempori[1]] ipsi (*add.* tempori Γ^{D2}) Γ^D | sed licet tempori *om.* Λ^Y | sed *om.* R* | licet] *om.* $\Lambda^{O'}$ si Λ^{O2} 15-16 tempori[2] — tollitur] esse simul repugnet tempori, propter eius successionem, nihil tamen perfectionis tollitur propter hoc Σ 15 repugnaret P² 16 simul *om.* Γ^{B*D*} | nihil] *add.* tamen Γ^{BD} | perfectionis *om.* P*(*post* tollitur) 17 ipsa] ista CPMVZΛ | modo] mere Γ^{B*D*} | est] *ante* modo Σ *post* aeque C *post* praesens PMVZΛ | praesens *om.* C*P* 17-18 exsisistenti] enti C*P 19 Confirmatur] *add.* etiam AΓ^{BD} | istud] illud PMVΓ^D *om.* ZΣ | per *om.* Z | aliud] alium (!) P 19-*p.* 409, 1 poneretur] *add.* totum Γ^N

T [1] RICHARDUS DE MEDIAVILLA, *Sent.* I d. 39 princ. 1 q. 1 in corp. (I f. 121*vb*). [2] Textus lin. 4-18, iuxta Reportationem (cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 38 n. 16), non provenit ex dictis Thomae.

[9] Contra istud arguo:

Primo, reducendo contra eos quod ipsi adducunt de immensitate [2], – quia posito quod locus possit continue crescere in infinitum (ita quod sicut tempus est in continuo fluxu, ita Deus augeat et augeat locum in fieri), immensitas tamen Dei non esset sibi [3] ratio coexsistendi alicui loco (in aliquo 'nunc') nisi exsistenti; non enim Deus per immensitatem sui coexsistit alicui nisi quod est in illo [4], licet posset causare locum extra universum, et tunc per immensitatem suam illi coexsisteret. Si ergo immensitas non est ratio coexsistendi loco nisi actuali, et non potentiali (quia non est), pari ratione aeternitas non erit ratio coexsistendi alicui nisi exsistenti: et hoc est quod arguitur quod 'illud quod non est, nulli potest coexsistere', quia 'coexsistere' dicit relationem realem, sed relatio non est realis cuius fundamentum non est reale.

1-2 esse[1] — esset fluxus *om.* Z 1 esse[1] *om.* Γ^{BD*} | circumferentia] circumferentiam (*praem.* per Γ^B) I$\Gamma\Sigma$ | et *om.* M | esse[2]] esset DM*SRIV$\Gamma^{BD*N}\Lambda$ erit (*pon.* esset C²) C 2 quantumque Γ^N | esset] erit C* | totus fluxus et] tot. tamen fl. et DΣ tamen A *praem.* et RI 2-3 pars eius] e. p. Σ 3 esset *om.* Σ^Q | Ita] Ista P² | ergo] quod D *add.* modo A | omnia *om.* Σ 4 habentia — vel] exsistentia sive praeterita sive praesentia sive Σ | exsistere — praeterita *om.* Γ^{D*} | sive[1]] non C*P* | sint[1]] sunt CP* sit D sicut A⁺ | hoc] huius (!) Γ^B | temporis *om.* V* | sive[2]] dum D | ipsa *ante* sint[1] Λ^O | sint[2]] sit MZ sunt S fuerit D | praeterita] praesentia Γ^B | vel] sive Γ^{BD} 5 et ita] et ideo Σ et Γ^D ita Γ^B | quod] qui D Deus qui Σ quod illud (i. q. Γ^{B2}) Γ^B quod illud quod Γ^D 6 aeternitate] nunc aeternitatis Σ | praesentialiter] essentialiter SΛ | exsistentiam D 6-7 ego possum] e converso possunt C* 7 praesentialiter] *post* illud Γ^N potentialiter Λ^O | illud] id D *om.* Σ | quod] *om.* Γ^{N*} *add.* est Σ | instanti isto] isto (illo Γ^B eo $\Gamma^{D'}$ eodem Γ^{D2}) inst. (*add.* in quo Γ^{D2}) RI$\Gamma^{BD}\Sigma$ isto D inst. Γ^{N*} | ego *om.* V | ego video] mihi praesens Σ 8 istud] illud CPMVZ hoc Σ | arguo] argumentum Γ^{BD} 9 Primo *om.* A | reduco Γ^{BD} 10 posset Γ^{BD} | crescere] *ante* continue Σ^U currere Λ^{O*} 11 ita] *add.* quod R | augeat[1]] auget Γ^{D*} | et augeat] *om.* DC²SRI$\Gamma\Lambda$ *add.* semper Σ | locum in fieri] in fieri S' in infinitum locum S² loc. in infinitum $\Gamma^{D2}\Lambda^O$ 12 esset] eget V | coexsistendi] cogendi C*P* | in] *add.* nihil Γ^{B*D} | aliquo] alio Γ^{BD} *add.* vel MZ | nisi *om.* Γ^{B*D*} 13 suam P$\Gamma^{BD}\Sigma$ | coexsistit] coexigit Γ^{N*} | alicui] *add.* in loco S²Γ^{D2} | nisi quod] quod non Σ 13-14 in illo] cum i. A in loco illo C² *om.* DS*I$\Gamma^N\Lambda\Sigma$ 14 licet] sed D hoc Σ | posset] possit (*post* causare Γ^N) S$\Gamma^N\Lambda$ | et *om.* D | et tunc *om.* C*P*MVZ 15 suam] sui Λ *om.* PR | illi] *post* coexsisteret I *om.* D | Si ergo] Ergo si CP | coexsistendi] *add.* in V*Γ^N 16 actuali] accidentali RΓ^{N*} alicui Λ^{O+} | potentiali] possibili C*P Λ^Y | non[1]] nunc Λ^O | est *om.* C*Λ | erit] esset (*pon.* est C²) CP est Γ^{BD} 16-17 erit ratio coexsistenti *post* exsistenti (17) D 17 coexsistendi] coexsistenti S*Λ^Y | alicui] alii DCPMRIVZ $\Gamma^N\Lambda$ | nisi] non C² | exsistenti] coexsistenti R | et] quia Γ^N | quod[1] *om.* M⁺ | arguo CPMZ | quod[2]] quia CP | illud] illi Γ^N 18 nulli] nihil Γ^{N2} | coexsistere[1]] exsistere S*$\Gamma^{D*N*}\Lambda^Y$

T [1] THOMAS, *S. contra gent.* I c. 66 (XIII 185*ab*). [2] Cf. supra p. 408, 1-3. [3] scil. Deo. [4] scil. in Deo.

Item, si effectus habet esse in se ipso respectu causae primae, simpliciter est in se, quia respectu nullius habet verius esse; unde illud quod dicitur tale respectu causae primae, simpliciter potest dici tale. Si ergo aliquid futurum sit in actu respectu Dei, ergo simpliciter est in actu; ergo impossibile est ipsum posterius poni in actu.

Praeterea, si sessio mea futura (non tantum quantum ad entitatem quam habet in esse cognoscibili, sed quam habet in esse exsistentiae) est nunc praesens aeternitati, ergo nunc est producta in illo esse a Deo, nam nihil a Deo habet esse in fluxu temporis nisi sit productum a Deo secundum illud esse; sed istam sessionem Deus producet (vel animam Antichristi, quod idem est); ergo illud quod iam ab ipso productum est, iterum producetur in esse, et ita bis producetur in esse.

Praeterea, ista positio [1] non videtur iuvare ad illud propter quod ponitur, scilicet ad habendam certam notitiam futurorum: [10]

Et primo quidem, quia ista sessio, praeter hoc quod est praesens aeternitati secundum quod est in aliqua parte temporis, ipsa tamen est futura in se secundum hoc quod futura est et a Deo producenda. Quaero utrum habeat certam notitiam eius. Si sic, ergo hoc non est per hoc quod iam exsistens est, sed secundum quod futura est, – et istam certitudinem oportet ponere per aliquid aliud, et illud sufficit ad omnem cognitionem certam de exsistentia huius rei. Si non novit ipsum certitudinaliter sic futurum, ergo producit ipsum non praecognoscens ipsum; cognoscet autem certitudinaliter ipsum cum fuerit produc-

1 Item] Praeterea $\Gamma^{BD}\Sigma$ 1-3 simpliciter — primae *om.* R* 2 se] re Λ 3 causae primae] p. c. R² | simpliciter potest dici] p. d. s. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | aliquid] aliquod DI$\Gamma^{BDN2}\Sigma$ aliud S$\Gamma^{N'}$Λ *add.* tale R 4 ergo¹] illud V 5 posterius] *post* poni P *om.* I | poni] *add.* primo Γ^{D} | in *om.* ΓD 6 Praeterea] Item CPMVZ | tantum] solum $\Gamma^{BD}\Sigma$ | quantum ad entitatem quam] quantum M²Z quam C*M'V quod P' in quant. ad ent. quam P² 7 cognoscibili] cognito scibili (!) D | sed] secundum Σ^{U} *add.* secundum Γ^{B} | quam] quantum M²Z *praem.* in quantum autem ad eam P² 8 nunc] non $\Gamma^{B'D*}$ *om.* Γ^{B2} | est producta] p. e. CPMVZΛ | illo] isto RΓ^{BD} | a Deo¹ *ante* in $\Gamma^{BD}\Sigma$ 9 esse¹ *om.* Γ^{D*} | fluxi (!) I | sit productum] pr. s. A 10 Deus producet] produceret (-cet P²) Deus P | animam] *add.* etiam D 11 ab ipso *om.* R* | producetur] produceretur AC*PR | et *om.* D 11-12 et ita — esse *om.* Γ^{D*} | produceretur APR producitur Γ^{D2} 13 Praeterea] Item CPMVZ | positio] propositio S²Λ^{O} potentia (*pon.* positio C²) C | iuvare] *add.* quantum Λ | propter quod] q. p. D 14 ad *om.* R* | habendum Λ$^{O}\Sigma^{Q}$ | notitia (!) Λ^{Y} 15 quidem *om.* Γ^{BD} | est praesens] p. e. P 15-16 aeternitati] entitati Γ^{D} 16 aliqua] alia Λ^{O} | ipsa] ista Γ^{N*} ita C*P*MVZ | in se] *om.* C*P* *add.* et (*add. ultra* tamen A*) AP² 17 hoc] *om.* IΓ^{N}Λ *add.* ergo $\Gamma^{BD}\Sigma$ | futura est] e. f. $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* ergo DC² | et *om.* Λ^{O} | a *om.* Γ^{D*} | Quaero] *praem.* Et V | utrum *om.* P* | habeat *in ras.* Γ^{D2} 17-18 certam notitiam] n. c. A 18 eius *om.* Γ^{N*}Λ | ergo] *post* non Γ^{BD} *om.* Γ^{N} | hoc¹ *om.* C*PΓ^{BD}Λ$^{O}\Sigma$ | quod] quia CPMZ | est² *om.* AP | sed *om.* S*IΓ^{N*}Λ 19 secundum *om.* Z | quod *om.* DΓ^{D*} | istam] illam ASR 20 aliud] aliquid (!) A | huius] huiusmodi Γ^{D} *om.* Γ^{B} 21 Si] Et si Γ^{D} | ipsum¹] ipsam Σ istam Γ^{BD} | certitudinaliter — ipsum *om.* Λ | certitudinaliter] *add.* ut $\Gamma^{BD}\Sigma$ | futuram $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ipsum²] ipsam $\Gamma^{BD}\Sigma$ | non²] *om.* V* *add.* semper P 21-22 praecognoscens] prius cognoscens S cognoscens Λ 22 ipsum ..... ipsum] ipsam ... ipsam $\Gamma^{BD}\Sigma$ | cognoscet] cognoscit A cognosceret RΣ^{Q} | autem] sed *ante* cognoscet D | certitudinaliter] *post* ipsum² D *om.* P | cum *om.* Λ^{O} 22-*p.* 411, 1 producta $\Gamma^{BD}\Sigma$

T [1] scil. Thomae.

tum; ergo aliter novit facta quam fienda, quod est contra Augustinum V Super Genesim 7 [1].

Secundo, quia intellectus divinus nullam certitudinem accipit ab aliquo obiecto, alio ab essentia sua; tunc enim vilesceret. Unde nunc etiam de factione mea, quae est in actu posita, non habet intellectus divinus certitudinem ita quod ista factio causet certitudinem in intellectu divino de se; non enim eius movet intellectum. Ergo eodem modo, omnia temporalia – si sint in exsistentia sua praesentia aeternitati secundum illas exsistentias eorum – non faciunt certitudinem in intellectu divino de eis, sed oportet per aliud de eis habere certam notitiam de exsistentiis, et illud aliud sufficit nobis.

Praeterea, isti ponunt quod aevum angeli est omnino simplex, coexsistens toti tempori [2]; ergo angelus, qui est in aevo, praesens est toti fluxui temporis et omnibus partibus temporis: ergo videtur – secundum illam rationem eorum [3] – quod angelus possit naturaliter cognoscere futura contingentia.

⌞C. – OPINIO TERTIA⌟

[11] Tertia positio dicit quod licet aliqua respectu scientiae divinae sint necessaria, tamen non sequitur quin respectu causarum proximarum possint esse contingentia [4].

Et confirmatur per Boethium V Consolationis cap. ultimo (sive prosa 6), ubi dicit sic: « Si dicas 'quod eventurum Deus videt, illud non evenire non pos-

1 quam] quod I | V *om.* I 2 Genesim] *add.* cap. RΓ^{BD} 3 Secundo *om.* R* | divinus *om.* V | accipit] habet vel acc. $\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* MZ 3-4 aliquo obiecto] o. a. RI *om.* Γ^{B} 4 ab essentia sua] a divina e. $\Gamma^{BD}\Sigma$ 4-5 nunc — est *in ras.* R² 4 nunc etiam] e. n. P | factione] sessione $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* vel de sessione D² 5 mea *om.* MZ | quae est *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | est *om.* C* (*post* posita)P 5-6 ita — se] causatam (creatam Γ^{B}) in ipso ab ipsa sessione (sess. *om.* Γ^{D}) $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ita — certitudinem *om.* Z 6 factio] sessio P² *add.* vel sessio D² | non] nihil (*pon.* non A¹) A | enim] *add.* sessio haec $\Gamma^{BD}\Sigma$ 6-7 eius movet intellectum] m. e. i. RΓ^{N} m. i. e. C²I$\Gamma^{BD}\Sigma$ 7 sint] sunt Γ^{D} | exsistentia sua] s. e. ΓΣ 8 exsistentias eorum] eor. exs. $\Gamma^{BD}\Sigma$ 9 in intellectu divino] intellectui div. (*post* eis¹ $\Gamma^{BD}\Sigma$) CPMVZ$\Gamma^{BD}\Sigma$ | oportet] *add.* quod $\Gamma^{BD}\Sigma$ | de eis habere] h. de e. Λ^{O} 9-10 de eis habere — exsistentiis] sit $\Gamma^{BD}\Sigma$ 11 Praeterea] Item CPMVZ | coexsistens] correspondens D 12 tempori] parti Γ^{N*} | est²] *ante* praesens P²Γ^{BD}Λ^{O} *om.* C*P'VZΛ^{Y} | fluxi M*Λ^{O} 13 et] in D *add.* ita Γ^{BD} | partibus] *praem.* eius RI *add.* eius CP | temporis] *om.* DC²SRI *add.* eius $\Gamma^{BD}\Sigma$ | illam] istam AC²RΓ^{BD}ΛΣ | rationem] *pon.* positionem C² 13-14 eorum] illorum CP istorum R 14 quod] quia MZ | possit naturaliter] n. p. $\Gamma^{BD}\Sigma$ 16 aliqua] alia D *om.* C*P* | divinae] *ante* scientiae $\Gamma^{BD}\Sigma$ *rescr.* P² *comp.* Z | sit MZΛ 17 tamen non] n. (*in ras.* Γ^{D2}) t. CPΓΣ | possint esse] possunt e. DCP*MS*VZΓ^{N}Λ^{Y} sint (sit Γ^{B}) Γ^{BD} 19 Et *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | confirmatur] *add.* hoc Γ^{BD} | V *om.* V | Consolationis] De consolatione ARVΛ Consulationum (!) I | ultimo] 3 AC*PMVZ | sive] vel $\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* Λ^{O} 20 dicit sic] s. d. Σ | Si] Necessaria (!) Λ$^{O'}$ *om.* Λ^{O2} | Si dicas] *om.* P* *add.* sic $\Gamma^{B}\Sigma$ | quod] quia Σ^{Q} *add.* est R | videt, illud] i. v. Deus R* | non¹ *om.* ADC*PMS*RVZΛ | evenire] venire Γ^{B} 20-*p.* 412, 1 possit] potest ADSIΓ^{N}

T [1] AUGUST., *De Gen. ad litt.* V c. 18 n. 36 (PL 34, 334; CSEL XXVIII pars II 161). [2] THOMAS, *Sent.* II d. 2 q. 1 a. 1 in corp. (ed. Parmen. VI 403*b*); *S. theol.* I q. 10 a. 5 in corp. et ad 2-3 (IV 100*b*. 101*a*). [3] scil. Thomae, in positione supra p. 407, 19-21. [4] THOMAS, *Sent.* I d. 38 q. 1 a. 5 in corp. (ed. Parmen. VI 316*b*); *S. theol.* I q. 14 a. 13 ad 1 (IV 186*b*); *S. contra gent.* I c. 67 (XIII 190*b*). – Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 39-40 n. 9.

sit, – quod autem non potest non evenire, illud ex necessitate contingere', meque ad hoc nomen 'necessitatis' adstringas, respondebo: idem futurum, cum ad divinam notitiam refertur, necessarium, – cum vero in sua natura perpenditur, liberum prorsus» etc. [1].

Pro hoc etiam arguitur, quia imperfectio potest esse in effectu a causa proxima, licet non a causa remota sive priore, – sicut deformitas est in actu a voluntate creata, non autem in quantum a voluntate divina; ideo peccatum non reducitur in Deum ut in causam, sed tantum imputatur voluntati creatae [2]. Licet ergo quantum est ex parte Dei – qui est causa remota – esset necessitas rerum, tamen ex causis proximis earum potest esse contingentia in eis [3].

[12] Contra istud [4] argutum est distinctione 2, ubi probatum est 'Deum esse intelligentem et volentem' per contingentiam rerum [5], quia nulla contingentia potest esse in causatione alicuius causae respectu sui effectus nisi prima causa contingenter se habeat ad causam proximam sibi vel ad suum effectum. Quod probatur, breviter, ex hoc quod causa movens – in quantum mota – si necessario movetur, necessario movet; quaelibet ergo causa secunda quae producit in quantum mota a prima, si necessario movetur a prima, necessario movet proximam sibi vel producit effectum suum [6]. Tota ergo ordinatio causarum, usque ad

---

1 autem] fieri (!) Λ^{O} *om.* Γ^{N} | non^{2} *om.* C*PMS*R^{2}VZΛ^{Y} | venire Γ^{BD*} | ex] de Γ | contingere] continge (!) MVZ *add.* videtur Γ^{BD} 1-2 meque] *in ras.* C^{2} me quia D meo M neque S^{2}R^{2}Γ^{N} quia (quod Γ^{D2}) Γ^{BD} in eo Z *add.* quod Λ^{O*} 2 nomen] nulla S^{2} | necessitatis] *add.* contingentia S^{2} | adstringas] adstringat C*Γ^{BD*} constringat S^{2}Λ^{O} | respondebo] *add.* quod Γ^{BD} | idem] illud DRVΛ | futurum] scitum Λ^{O} | cum] quod C*P 3 ad] adhuc Λ^{O} *om.* M* | divinarum R* | notitiam] notionem DC^{2}S*RIVΓ^{N}Λ motionem M* rationem C*P* | referetur Γ^{D} referatur P^{2} | necessarium] *praem.* esse P^{2} *add.* est S^{2}Γ^{BD} | sui A 3-4 perpenditur] propenditur Γ^{B} 4 prorsus] *add.* est Γ^{BD} 5 Pro] Per DC*PMRVZΓΣ | etiam *om.* D | quia] quod C*PMRVZΓΣ *add.* defectus et Γ^{BD}Σ | potest esse in effectu] in ef. p. es. Γ^{BD}Σ 6 sive] vel Γ^{BD}Σ 7 creata *om.* D | quantum] *add.* est C^{2}Γ^{BD}Σ | non^{2} *om.* D*Λ^{Y} 7-8 reducitur *in ras.* D^{2} 8 in^{1}] non (!) D | in^{2}] ad DSΓ^{N}Λ | sed] *add.* in V | voluntati] voluntatis M*Z | creati (!) Σ^{Q} 9 est^{1}] *post* Dei CPΓ^{N} *om.* DR | ex] a Γ^{BD}Σ | qui] quae DCPMSRIVZΓ^{N}Λ | rerum *om.* DΓ^{D} 10 tamen] ut D cum ut Λ *add.* ut SRI | ex *om.* I | proximis earum] e. p. Γ^{BD}Σ 11 istud = AD hoc Γ^{BD}Σ illa S ista RIΓ^{N}Λρπγβμυ illud *rell.* istam opinionem τ | est^{1} *om.* Γ^{D} | esse *om.* Λ 11-12 intelligentem et volentem] v. et i. CPMVZ 12 volentem] valentem Γ^{N*} | per] et per hoc esse Γ^{BD}Σ | contingentiam] contingentias Γ^{N2} 13 causatione] creatione DCPΛΣ | sui] *post* effectus R *om.* P | causa] *add.* sui effectus Γ^{N} 14 ad^{2} *om.* Λ^{O} 15 breviter *om.* Γ^{BD*} | ex hoc] *ante* breviter A *om.* R* | quod] quia SΓ^{BD}Σ^{Q} 16 movetur ... movet] movet ... movetur C*P 16-17 quaelibet — movet *om.* A | quaelibet — movetur *om.* P* 16 quaelibet *om.* Γ^{BD*}Σ | ergo] autem Γ^{N} | producit] causat Γ^{BD}Σ 17 a prima^{1} *om.* R* | a prima^{2} *om.* R | movet] *add.* (= *rep.*) quaelibet ergo causa secunda quae producit in quantum mota a prima, necessario movet R 17-18 proximum R 18 effectum suum] s. e. RI | coordinatio P

T [1] BOETHIUS, *De consol. philos.* V prosa 6 (PL 63, 861; CSEL LXVII 124-125). – Cf. RICHARDUS DE MEDIAVILLA, *Sent.* I d. 38 q. 6 in corp. (I f. 120*va*); AEGIDIUS ROM., *Sent.* I d. 38 princ. 3 q. un. in corp. (f. 204C-D). [2] THOMAS, *Sent.* II d. 37 q. 2 a. 2 in corp. et ad 1 (ed. Parmen. VI 723*b*). [3] Cf. supra p. 411, 16-18. [4] scil. contra positionem p. 411, 16-18. [5] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 2 n. 80. 85-86 (II 176-177. 178-179). [6] Cf. ib. n. 80 (II 176-177); d. 8 n. 282 (IV 313-314).

ultimum effectum, necessario producet si habitudo primae causae ad sibi proximam causam sit necessaria.

Praeterea, causa prior prius naturaliter respicit effectum suum quam causa posterior [1]; ergo in illo priore, si habet necessariam habitudinem ad ipsum, dabit sibi esse necessarium. In secundo autem instanti naturae non potest causa propinqua dare sibi esse contingens, quia iam praeintelligitur habere a causa prima esse, repugnans contingentiae; nec potes dicere quod in eodem instanti naturae, istae duae causae dant esse causato, quia super illud esse non posset fundari necessaria habitudo ad causam perfecte dantem esse et contingens habitudo ad aliquam aliam causam.

Praeterea, quidquid producitur a causis posterioribus, posset immediate produci a prima, – et tunc haberet eandem entitatem quam modo habet, et tunc esset contingens sicut modo est contingens; habet ergo contingentiam suam etiam modo a causa prima, et non tantum a causa proxima.

Praeterea, Deus multa produxit immediate (sicut creavit mundum, et nunc creat animas), et tamen omnia contingenter.

⌊II. – RESPONSIO PROPRIA AD QUAESTIONES⌋

Circa solutionem istarum quaestionum [2] sic procedendum est: primo videndum est quomodo contingentia sit in rebus, et secundo qualiter cum hoc stet certitudo et immutabilitas divinae scientiae de eis.

---

1 producit P^{2} | primae causae] c. p. P | ad] aliud (!) Γ^{D} 1-2 proximam] *add.* (= *rep.*) sibi Γ^{B} 2 causam] *ante* sibi (1) Γ^{BD}Σ *ante* proximam (1-2) P *om.* A | sit] sicut Λ^{Y} 3 Praeterea] Item MVZ | prius] *post* naturaliter Γ^{BD}Σ *om.* R* | suum *om.* Γ^{BD*} 4 illo] isto Λ | ipsam Σ^{Q} 5 sibi *om.* Λ | necessario Γ^{BD}Σ | autem] Sed *ante* In D *in corr.* S^{2} *om.* Γ^{BD}Λ^{O} | instanti naturae] n. i. Λ^{O} 5-6 causa propinqua] c. secunda prop. P c. secunda vel prop. *post* sibi (6) Γ^{BD}Σ 6 dare *om.* P* | contingens] continens Γ^{N*} | quia] quae Γ^{D*} 7 potest DIΓ^{BD}Λ^{O}Σ | dicere] dici Γ^{BD2}Σ *om.* Γ$^{D'}$ | quod] quia Γ^{B} 8 naturae] nullae P *om.* SR*IΓΛΣ | istae *om.* DC*PMVZ | illud] idem S^{2} | posset] potest S^{2}V 9 necessaria habitudo] h. n. Γ^{BD}Σ 9-10 ad — habitudo *om.* Λ^{O} 9 esse *om.* C* | et *om.* R | contingens] *post* habitudo (9-10) Γ^{BD}Σ communis C* 10 aliam *om.* Γ^{D} 11 Praeterea] Item CPMVZ | producatur R | posset] potest Γ^{BD}Σ 12 prima] *praem.* causa V *add.* causa CPMZ | tunc haberet] h. t. Γ^{BD}Σ | habet] licet D *om.* Γ^{D} 12-13 tunc esset] e. (esse Σ^{Q}) t. Γ^{BD}Σ 13 contingens^{1}] communis (*pon.* contingens C^{2}) C | sicut — contingens *om.* PR*Λ | habet *post* modo (14) Γ^{BD}Σ | ergo] etiam DΓ^{N*} autem *in ras.* Λ^{Y2} 14 etiam] et D | modo] nunc Γ^{BD}Σ *praem.* hoc C*P* *om.* Λ^{O} | et *om.* CPMVZ | tantum] tamen S* 15 Praeterea] Item CPMVZ | Deus] *post* multa AD *om.* P | multa] iusta Σ^{Q} | producit DΣ^{Q} | nunc] tunc D*Λ *om.* C*PMVZ 16 creat] creavit SΛ redemit PM^{2}VZ reemit C*M' | omnia *om.* Γ^{B*} 18 istarum] *post* quaestionum Σ illarum S | procedendum est] e. p. PΓ^{BD}Σ 19 quomodo] *om.* D' utrum D^{2} | sit] sint C*P | in rebus = A | et *om.* RIΛ^{O} 20 stat Γ^{BD} | divinae scientiae] sc. d. APΓ^{BD}Σ

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 287 (IV 315). [2] Cf. supra p. 401, 14-402, 2.

⌞A. – QUOMODO CONTINGENTIA SIT IN REBUS

1. – CONTINGENTIA IN REBUS EST EVIDENS ET MANIFESTA⌟

Quantum ad primum dico quod istud disiunctum 'necessarium vel possibile' est passio entis, circumloquens passionem convertibilem, sicut sunt talia multa illimitata entibus [1]. Passiones autem entis convertibiles – ut communius – immediate dicuntur de ente, quia ens habet conceptum simpliciter simplicem; et ideo non potest esse medium inter ipsum et suam passionem, quia neutrius est definitio quae possit esse medium. Si etiam est aliqua passio non prima entis, difficile est videre per quam priorem ut per medium, possit concludi de ente, quia nec facile est videre ordinem passionum entis; nec si ille ordo cognosceretur, viderentur propositiones sumptae ab eis pro praemissis, esse multum evidentiores conclusionibus. [13]

In passionibus autem disiunctis licet illud totum disiunctum non possit demonstrari de ente, tamen – communiter – supposito illo extremo quod est minus nobile de aliquo ente, potest concludi aliquod extremum quod est nobilius de aliquo ente; sicut sequitur 'si aliquod ens est finitum, ergo aliquod ens est infinitum' et 'si aliquod ens est contingens, ergo aliquod ens est necessarium', quia in talibus non posset enti particulariter inesse imperfectius extremum nisi alicui enti inesset perfectius extremum, a quo dependeret.

Sed nec isto modo videtur posse ostendi extremum imperfectius talis disiunctionis: non enim, si perfectius est in aliquo ente, necesse est imperfectius esse in aliquo ente (et hoc, nisi illa extrema disiuncta essent correlativa, sicut causa

3 quod *om.* Λ^{O} | disiunctivum Γ^{B} 4 sunt *om.* R^{*} | talia multa] m. t. P 5 illimitata] *add.* in $S^{2}\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ *add.* de Γ^{N2} | ut] *om.* Λ^{O} *add.* est $\Gamma^{B}\Sigma$ | communius] communes Λ^{O} continens *in ras.* Γ^{D2} (*sed restit.* Γ^{D2}) *comp.* R quibus (!) MZ 5-6 immediate *post* ente (6) Γ^{N1} 6 dicantur P^{2} | quia] quod MZ 7 potest *om.* S^{*} | potest esse] est D | suam passionem] p. s. $\Gamma^{BD}\Sigma$ ipsam CP 8 quae] qua MRVZ quare Γ^{D*} | est] *ante* etiam CPMVZ *om.* Λ^{O} | est — entis] aliqua passio entis sit non prima $\Gamma^{BD}\Sigma$ | non prima entis] e. n. pr. A 9 possit concludi] c. debeat D | concludi] *in corr.* C^{2} includi Γ^{N*} 10 entis] *add.* sed CP | ille] iste AR 11 videntur $D\Gamma^{BD}$ | pro *om.* Σ^{Q} 11-12 evidentiores] evidentes DV 13 In] *in ras.* R^{2} *om.* MZ | autem *om.* R^{*} | disiunctis] *in corr.* C^{2} distinctis $MSVZ\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ distinctionis D | disiunctum] distinctum MVZ | possit] posset (-sem Λ^{Y}) $DSR\Gamma^{N}\Lambda$ possint MZ 14 demonstrari] declarari D | tamen] tam Λ^{O*} | supposito] sumpto $PR^{2}\Gamma^{BD*N}\Lambda$ | illo extremo] e. i. Λ^{O} 15 nobile] *add.* concludi Γ^{D2} 15-16 concludi — ente *om.* R^{*} 15 concludi] *ante* quod P concedi (*pon.* concludi A^{1} *add.* vel concludi R^{2}) $AM^{*}S^{*}R^{2}IV\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | aliquod] aliud (*post* extremum P) $DCP\Gamma^{BD}\Sigma$ illud A | quod est *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 16 sicut *om.* Γ^{D*} | sequitur] respondetur D | si *om.* P | ens¹ *om.* D | ens² *om.* $D\Gamma^{BD}$ 16-17 ens² — ergo aliquod *om.* V 17 infinitum] finitum Γ^{D*} necessarium $C^{*}PMS^{*}Z$ inf. vel necessarium I | ens¹ *om.* A | est contingens] c. e. CP | ergo *om.* R | ens² *om.* $CPMZ\Sigma^{Q}$ | est³ *om.* $I^{*}\Gamma^{D}$ 18 enti] *post* inesse Γ^{N} *om.* C' alicui enti C^{2} *add.* alicui D | particulariter inesse] i. p. Γ^{BD} 19 imperfectius V 19-20 extremum — imperfectius *om.* Γ^{N*} 19 extremum — dependeret *om.* Γ^{N2} | dependet Λ 20 Sed] Sicut $C^{*}P^{*}MVZ$ *add.* tantum C^{2} | ostendi] concludi Γ^{N2} | perfectius C^{*} 20-21 talis — imperfectius *om.* MZ | disiunctionis] disiunctive $S\Gamma^{N}\Lambda$ 21 enim] *add.* sequitur C^{2} | perfectius] imperfectius Γ^{D*} | ente] *add.* ex hoc A | imperfectius *in corr.* C^{2} | esse] est $P^{*}\Gamma^{B*}$ 22 aliquo] alio $AC^{*}PMVZ\Sigma$ | ente *om.* Γ^{D*}

T [1] Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 3 n. 115 (IV 206-207).

et causatum); ideo igitur non potest ostendi de ente – per aliquod prius medium – disiunctum 'necessarium vel contingens'. Nec etiam ista pars disiuncti – quae est 'contingens' – posset ostendi de aliquo, supposito 'necessario' de aliquo; et ideo videtur ista 'aliquod ens est contingens' esse vera primo et non demonstrabilis propter quid.

Unde Philosophus, arguens contra necessitatem futurorum, non deducit ad aliquid impossibilius hypothesi, sed ad aliquod impossibile nobis manifestius, scilicet quod non oportet nec consiliari nec negotiari [1].

Et ideo negantes talia manifesta indigent poena vel sensu [2], quia – secundum Avicennam I Metaphysicae – negantes primum principium sunt vapulandi vel exponendi igni, quousque concedant quod non est idem comburi et non comburi, vapulari et non vapulari [3]. Ita etiam isti qui negant aliquod ens 'contingens', exponendi sunt tormentis, quousque concedant quod possibile est eos non torqueri.

⌜2. – CONTINGENTIA IN REBUS EST PROPTER CAUSATIONEM DEI CONTINGENTEM⌝

[14] Supposito igitur isto tamquam manifesto vero, quod aliquod ens est contingens, – inquirendum est quomodo possit salvari contingentia in entibus.

1 causatum] *add.* et ratio est, quia perfectum non dependet ab imperfecto sicut e converso D | ideo *om.* $R^{*}\Lambda^{O}$ | ostendi *om.* Γ^{D*} | ente] *add.* aliquo Γ^{BD} | per *om.* Γ^{B*D*} | aliquod] aliquid $CMSRIVZ\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ aliud Λ^{O} | prius *om.* P 1-2 prius medium] m. p. $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* hoc $AC^{2}\Gamma^{B2D2}$ *add.* distinctum hoc D 2-3 Nec — contingens *om.* V 2 disiuncti] disiuncta Γ^{N*} disiunctivi C^{*} 3 quae] quod $DCPMSRIZ\Gamma^{N}\Lambda$ | potest P | aliquo] *add.* et hoc D 3-4 supposito — aliquo *om.* Λ^{Y} 3 supposito] sumpto D 3-4 de aliquo] *praem.* dici Σ *om.* R *add.* dici Γ^{BD} 4 ideo] ratio Λ | videtur] *post* contingens $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* quod R^{2} | ista] illa SR *om.* MZ | ens] est C^{*} | est] ens Σ^{U} esse I | esse] *om.* $MR'Z\Gamma^{N}$ est R^{2} | esse vera] essentia Λ^{Y} esse Λ^{O} | primo] prima (*ante* vera P) ACPV *om.* MZ 5 demonstrabilis] declarabilis D | quod Λ^{Y} 6 Philosophus, arguens] libro Perihermeneias Philosophus ibi nititur arguere D 7 impossibilius] possibilius Σ^{U*} | aliquod] aliquid $CPMVZ\Gamma^{N}\Sigma$ | nobis *om.* $DSRI\Gamma^{N}\Lambda$ 8 non] nec $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ | oportet — negotiari] oporteret consiliari A | nec¹ *om.* $V\Gamma\Sigma$ | consiliari nec negotiari] neg. nec c. V 9 negantes] *in corr.* S^{2} negante Γ^{B*} *om.* C^{*} | indigunt (!) $C^{*}S^{*}$ | poena vel] poenali Γ^{N*} *add.* scientia vel A 9-10 quia — principium *rep.* V | secundum Avicennam] Avicenna Λ sec. Augustinum et Avic. R 10 negantem C^{*} | sunt *om.* P^{*}(*post* vapulandi) | vapulandi] damnandi Λ^{Y} | vel] et $P\Lambda^{O}$ *add.* etiam I 11 igni] igitur Σ ergo Γ^{B*D*} | quod] *add.* possibile R 12 vapulari... vapulari = ADIτ vapulare ... vapulare *rell.* ρπγβμυ | Ita etiam] Et ita R Ita et Σ Ita quod Γ^{N} *praem.* Et I | isti] illi Γ^{N} | aliquid Λ^{O} | ens] *add.* esse D 13 sunt *om.* Γ^{D*} | quousque concedant *om.* V | possibile] possibilis (!) MZ impossibile Σ 17 isto] *ante* igitur D illo S^{*} | vero] *ante* manifesto Λ^{O} *om.* P | ens *om.* Γ^{D} | est *om.* A 17-18 contingens] *add.* ad suppositum D 18 inquirendum est] e. i. D inquirendo Λ | est *om.* $S^{*}I$ | posset Γ^{BD} potest Σ

T [1] Cf. supra p. 402, 7-8. [2] Cf. ARISTOT., *Topic.* I c. 9 (A c. 11, 105*a* 5-7): «Qui dubitant utrum oporteat deos vereri et parentes honorare, vel non, poenae indigeant, – qui vero utrum sit nix alba, vel non est, sensus». [3] AVICENNA, *Metaph.* I c. 9 (f. 74*vab*): «Oportet ut stolidum mittamus in ignem, quoniam tenet ignem et non-ignem esse unum, – et verberibus faciamus eum dolere, quoniam tenet quod dolere et non-dolere sunt unum.... Hoc igitur principium, quod defendimus contra hos qui illud falsificant, est primum ex principiis demonstrationum; philosophus vero debet primus ista tueri».

Et dico – propter primam rationem factam contra tertiam opinionem [1] (quae [2] magis explicata est distinctione 2, in quaestione 'De esse Dei' [3]) – quod nulla causatio alicuius causae potest salvari 'contingens' nisi prima causa ponatur immediate contingenter causare, et hoc ponendo in prima causa perfectam causalitatem, sicut catholici ponunt [4].

⌞3. – Causa contingentiae in rebus est ex parte voluntatis divinae⌟

Primum autem est causans per intellectum et voluntatem, et si ponatur tertia potentia exsecutiva (alia ab istis), non iuvat ad propositum, quia si necessario intelligat et velit, necessario producit. Oportet igitur contingentiam istam quaerere in intellectu divino, vel in voluntate divina. Non autem in intellectu ut habet actum primum ante omnem actum voluntatis, quia quidquid intellectus intelligit hoc modo, intelligit mere naturaliter et necessitate naturali, – et ita nulla contingentia potest esse in sciendo aliquid quod non scit, vel intelligendo aliquid quod non intelligit tali intellectione prima.

Primam ergo contingentiam oportet quaerere in voluntate divina, – quae, ut videatur qualiter sit ponenda, primo videndum est in voluntate nostra, et ibi tria: primo, ad quae sit libertas voluntatis nostrae; secundo, qualiter istam libertatem sequatur possibilitas sive contingentia; et tertio, de logica distinctione propositionum, quomodo exprimitur possibilitas ad opposita.

---

1 propter *om.* Σ^{Q*} | factam] *add.* supra D | tertiam] secundam AV 2 quae] *add.* est I | 2] 22 $\Lambda^{O'}$ 3 Λ^{O2} | in *om.* $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ | De *om.* C* | Dei] *add.* scilicet in solutione primae quaestionis secundae dist., conclusione prima secundi articuli D | quod] quia PMZ 3 causatio] creatio Λ | causae *om.* I | salvari = ADτ causare Γ^{B} salvare *rell.* ρπγβμυ | contingens] contingentiam $\Gamma^{BD}\Sigma$ *praem.* esse DR | prima causa] *post* ponatur (3-4) $\Gamma^{BD}\Sigma$ c. pr. P 4 immediate contingenter causare] caus. i. cont. Γ^{BD} | immediate *om.* P | hoc *om.* Γ^{N} | in prima causa] primam causam R* | perfecta Z 5 causalitatem *rep.* V | catholici ponunt] p. c. $\Gamma^{BD}\Sigma$ 7 causans] contingens (!) D | intellectum et voluntatem] vol. et per int. D 8 potentia *om.* Λ^{O} 9 producit *om.* Γ^{D*} | Oportet] *post* igitur $A\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ Oporteret M^2Z *om.* Γ^{N} | istam] *ante* contingentiam $\Gamma^{BD}\Sigma$ illam ADSR 9-10 quaerere] *add.* vel D 10 divino *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | in² *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | autem *om.* ADS | in³] non M^{+} *om.* Λ^{Y} 11 primum ante omnem actum] praevium (primum D *praem.* primum Λ^{O}) actui $DS\Gamma^{N}\Lambda$ | omnem *om.* AR 12-14 hoc — intelligit *om.* Λ^{O} 12 hoc modo *om.* PMVZ | intelligit²] *post* naturali C *om.* P*(*post* naturaliter) Λ^{Y} | et¹] vel Γ^{N} | et necessitate naturali] et nat. nec. $\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* P 12-13 et ita — aliquid² *om.* P* 13 in sciendo] instituendo V | non *om.* C² | scit] sit $ADC^{*}\Gamma^{B}$ | vel] *add.* in $I\Gamma^{D}$ 14 non *om.* C² | intellectis (!) Σ^{U} | prima] praevia $\Gamma^{N}\Lambda$ 15 Primam] Prima (!) I Ipsam $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ergo] autem D 16 videatur] videtur R | sit] est Γ^{B} | primo videndum est] v. e. p. $\Gamma^{BD}\Sigma$ 17 tria] sunt tria videnda $\Gamma^{BD}\Sigma$ | qualiter] aequaliter Λ^{Y} | istam] ista (!) C*R illam ADS hanc $\Gamma^{BD}\Sigma$ 18 libertas C*R* | sequitur CP | et *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma^{U}$ | logica distinctione] d. logicali $\Gamma^{BD}\Sigma$ 19 propositionum] *comp.* D | quomodo] quae (!) modo R quod V *add.* scilicet $\Gamma^{BD}\Sigma$ | possibilitas] *add.* sive contingentia R²

T [1] Ratio cf. supra p. 412, 12-14 (« quia nulla... effectum »). [2] scil. ratio. [3] Cf. supra p. 412 nota 5. [4] Cf. Duns Scotus, *Ordinatio* I d. 42 n. 9.

⌜a. – Quomodo voluntas nostra possit esse causa contingentiae in rebus⌝

[15] ⌞Ad quae sit libertas voluntatis nostrae⌟ – Quantum ad primum dico quod voluntas, in quantum est actus primus, libera est ad oppositos actus; libera etiam est, mediantibus illis actibus oppositis, ad opposita obiecta in quae tendit, – et ulterius, ad oppositos effectus quos producit.

Prima libertas habet necessario aliquam imperfectionem annexam, quia potentialitatem passivam voluntatis et mutabilitatem. Tertia libertas non est secunda, quia etsi per impossibile nihil efficeret extra, adhuc – in quantum voluntas – posset libere tendere in obiecta. Media autem ratio libertatis [1], ipsa est sine imperfectione (immo necessaria ad perfectionem), quia omnis potentia perfecta potest tendere in omne illud quod est natum esse obiectum talis potentiae; ergo voluntas perfecta potest tendere in omne illud quod natum est esse volibile. Libertas ergo sine imperfectione – in quantum libertas – est ad opposita obiecta in quae tendit, cui ut sic, accidit ut oppositos effectus producat.

[16] ⌞Qualiter libertatem voluntatis nostrae sequatur contingentia⌟ – De secundo dico quod istam libertatem concomitatur una potentia [2] ad opposita manifesta. Licet enim non sit in ea potentia ad simul velle et non velle (quia hoc nihil est), tamen est in ea potentia ad velle post non velle sive ad successionem actuum oppositorum; et ista potentia est manifesta in omnibus mutabilibus, ad successionem oppositorum in eis [3].

Tamen est et alia (non ita manifesta), absque omni successione. Ponendo

---

3-5 Quantum — opposita *om.* Σ^{Q} 4 est²] *add.* et CMV | est² — libera *om.* D | etiam] et P 5 illis] istis D | oppositis *om.* DR* | obiecta] ista (!) R | tendat CPM 7 Prima *om.* R | aliquam] aliqualiter R *om.* $\Gamma^{N}\Lambda$ 7-8 potentialitatem] possibilitatem $\Gamma\Sigma$ 8 mutabilitatem] mutabilem Γ^{N} | Tertia] Secunda $DP^2\Gamma^{B*D*}\Sigma$ *add.* autem $\Gamma^{BD}\Sigma$ 8-9 secunda = A prima *rell. edd.* 9 etsi] si Γ^{N} | per *om.* Γ^{N+} | efficeret] *in corr.* S² efficit et Λ^{Y} | in quantum] *rep.* S⁺ *om.* I² 10 posset] possit I *om.* P* 10-12 in obiecta — tendere *om.* I 10 obiecta] opposita $C^2\Sigma^{U2}$ | autem] *post* ratio $P^2\Gamma^{BD}$ *om.* $DSR\Gamma^{N}\Lambda$ 11 necessaria ad] negat R intra (!) ad Λ^{Y} 11-12 potentia perfecta] perf. pot. $AD\Gamma^{D*}$ 12 in omne *om.* D | est natum] n. e. $APZ\Lambda^{O}$ 12-13 obiectum — esse *om.* $Z\Lambda^{O}\Sigma^{Q}$ 13 perfecte I | omne] esse V | natum est] e. n. $R\Gamma^{BD}\Sigma$ 14 ergo] *add.* primo $M'IV\Gamma^{B'DN}\Lambda\Sigma$ *add.* prima C²(*in ras.*)$PM^2Z\Gamma^{B2}$ | libertas²] *add.* est $M^2IZ\Gamma^{BD}\Sigma^{U}$ 14-15 opposita obiecta] ob. opp. DRI 15 ut¹ *om.* Z | ut²] quod A 16 dico *om.* $\Gamma^{N*}\Lambda^{Y}$ 17 istam] illam S | ad opposita manifesta] m. ad opp. V 17-18 enim non] n. e. D 18 non sit *post* ea Γ^{N} | sit *om.* Λ^{YO*} | ea *in corr.* R² | simul] *post* velle¹ R sicut (!) Z opposita simul sicut simul ad D 18-19 quia — non velle *om.* Σ^{Q} 18 tamen est] e. t. $\Gamma^{BD*}\Sigma^{U}$ 19 in ea] *post* potentia Σ^{U} *in ras.* R² in eadem Γ^{N*} | actum Γ^{B*} 19-20 actuum — successionem *om.* D 20 ista] illa PS ita Λ | potentia est] e. p. Λ | mutabilibus] mutationibus R | ad successionem] absque successione P² 20-22 ad successionem — manifesta *om.* Λ 21 oppositorum] obiectorum $C^{*}PMSIZ\Gamma^{N}\Sigma$ | in eis] eis Γ^{BD*} *om.* Γ^{N} 22 Tamen est] Est t. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | et] ad in (!) D in $\Gamma^{N'}$ *om.* $P\Gamma^{N2}$

T [1] scil. 'libertas secunda', quae est ad opposita obiecta (cf. supra lin. 4-5). [2] scil. possibilitas seu contingentia (cf. supra p. 416, 18). De secunda et tertia potentia cf. infra lin. 22 et p. 418, 16-17. [3] Ex. gr. 'album in *a* potest esse nigrum in *b*' (cf. Duns Scotus, *Lectura* I d. 39 n. 48).

enim voluntatem creatam tantum habere esse in uno instanti, et quod ipsa in illo instanti habeat hanc volitionem, non necessario tunc habet eam. Probatio: si enim in illo instanti haberet eam necessario, cum non sit causa nisi in illo instanti quando causaret eam, ergo simpliciter voluntas – quando causaret – necessario causaret; non enim modo [1] est contingens causa quia praeexsistebat ante istud instans in quo causat (et tunc 'ut praeexsistens' potuit causare vel non causare), quia sicut hoc ens quando est, est necessarium vel contingens, ita causa quando causat, tunc causat necessario vel contingenter. Ex quo ergo in isto instanti causat hoc velle et non necessario, ideo contingenter. Est ergo haec potentia causae 'ad oppositum eius quod causat' sine successione.

Et ista potentia, realis, est potentia prioris naturaliter (ut actus primi) ad opposita quae sunt posteriora naturaliter (ut actus secundi); actus enim primus, consideratus in illo instanti in quo est prior naturaliter actu secundo, ita ponit illum in esse – tamquam effectum suum contingentem – quod ut prior naturaliter, posset aeque ponere aliud oppositum in esse.

Hanc etiam potentiam realem activam (priorem naturaliter ipso quod producit) concomitatur potentia logica, quae est non-repugnantia terminorum. Voluntati enim ut actus primus, etiam quando producit hoc velle, non repugnat oppositum velle: tum quia causa contingens est, respectu effectus, et ideo non repugnat sibi oppositum in ratione effectus; tum quia ut subiectum est, contingenter se habet ad istum actum ut informat, quia subiecto non repugnat oppositum sui 'accidentis per accidens'.

Libertatem ergo voluntatis nostrae, in quantum est ad oppositos actus, con-

---

1 tantum habere esse] h. e. t. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | esse *om.* R | ipsa *om.* $\Gamma^{BD*}\Sigma$ 2-3 habeat — instanti *om.* Γ^{B} 2 habeat] habet $DS^{*}R\Lambda^{Y}$ *praem.* non Λ^{O} | hanc *om.* $\Lambda^{O}\Sigma^{Q}$ | non] *add.* tamen C^{2} | necessario *om.* Λ | tunc] *ante* non Γ^{D} *post* habet R 3 habet Γ^{D} | necessario *ante* haberet A | non *om.* Λ^{O} | sit] *comp.* D | nisi *om.* Γ^{D*} | illo²] isto Γ^{BD} 4 causaret¹ — quando *om.* $R^{2}Z$ | causaret¹] causat A | simpliciter] similiter Γ^{BD} 5 modo est] e. m. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | contingentis D | quia] quae Γ^{D*} 6 istud] illud $C^{2}I\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ illud istud C′ | instans *om.* R* | causat] causaret R | tunc] *add.* causa Λ^{O} *add.* causat (!) Λ^{Y} | ut] in (!) Λ^{Y} *om.* AR* | vel] et CMVZ$\Gamma^{BD}\Sigma$ 7 sicut] ad Λ^{Y} | hoc *om.* CPMVZΛ^{O} | est² *om.* Λ | contingentia D | ita] secunda V 8 tunc *om.* R | tunc causat] c. t. $\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* Λ^{Y} | causat necessario] n. c. RΓ^{N} | quo] hoc Γ^{N} 9 isto] illo DPΛ^{O*} | et] vel Λ^{O} | ideo] *in ras.* C^{2} ergo $P^{2}\Gamma^{BD}\Sigma$ *praem.* et S | haec *om.* AR 10 causae] *in ras.* C^{2} esse DVZ *om.* Γ^{BD} | oppositum] obiectum Γ^{B*} 11 ista] illa S ita Γ^{B*D*} | realis] talis MZ | potentia] *add.* contradictionis P | prioris] prior S^{2} | primi] praevii Γ^{N*} 12 naturaliter] *ante* posteriora Γ^{N} *om.* $\Gamma^{BD*}\Lambda$ 13 illo] isto (*post* instanti R) RΛ^{O} | prior naturaliter] n. p. $\Gamma^{BD}\Sigma$ 14 illum] istum Λ *om.* R^{2} | contingentem] *ante* suum Γ^{BD} contingenter ASI$\Gamma^{N}\Lambda\Sigma$ *praem.* tamquam Σ^{Q} | quod] *in ras.* C^{2} quia PMVZΓ^{D*N2} 14-15 naturaliter *post* aeque (15) Z^{*} 15 posset] *post* aeque $\Gamma^{BD}\Sigma$ possit R | aliud] *in corr.* S^{2} aliquod DΓ^{N2} *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | oppositum] propositum V 16 etiam] autem $\Gamma^{BD}\Sigma$ | potentiam] *add.* potentialem Λ | realem] relativam Λ^{O} 17 concomitatur] *comp.* Λ^{O} | est non-] non est S* 18 enim] etenim A | ut] *add.* est $S^{2}\Gamma^{BD}\Sigma$ | etiam] *post* quando S* et R 19 velle] *add.* sibi D | quia] *add.* ut D | respectu] *add.* sui Γ^{BD} 21 ad *om.* R^{2} | istum] *post* actum P illum ADSR | ut *om.* Λ | informatur Γ^{D2N2} | subiectum $C^{2}P^{2}$ 21-22 oppositum] *post* accidentis (22) C*P obiectum Γ^{N2} 22 accidentis] actus V 23 Libertatem *om.* D | voluntas (!) I | est *om.* DSIΛ | actus *om.* Γ^{D*}

T [1] supple: voluntas.

comitatur potentia tam ad opposita successive [1] quam ad opposita pro eodem instanti [2], – hoc est, quod alterutrum possit inesse sine altero, et ita potentia secunda est causa realis actui ut prius naturaliter quam logica [3]; sed quarta [4] non concomitatur istam – scilicet ad opposita simul – quia illa nulla est [5].

[17] ⌜De logica distinctione propositionum⌝ – Ex isto secundo patet tertium, scilicet distinctio huius propositionis 'voluntas volens *a*, potest non velle *a*'. Haec enim in sensu compositionis falsa est, ut significetur possibilitas huius compositionis 'voluntas volens *a*, non vult *a*'; vera est in sensu divisionis, ut significetur possibilitas ad opposita successive, quia voluntas volens pro *a* potest non velle pro *b*.

Sed si etiam accipiamus propositionem de possibili unientem extrema pro eodem instanti, puta istam 'voluntas non volens aliquid pro *a*, potest velle illud pro *a*', adhuc ista est distinguenda secundum compositionem et divisionem: et in sensu compositionis falsa, scilicet quod sit possibilitas quod ipsa sit simul volens pro *a* et non volens pro *a*; sensus divisionis verus, scilicet ut significetur quod illi voluntati cui inest 'velle pro *a*', possit inesse 'non velle pro *a*, – sed non sic simul stabit, sed ita 'non velle', quia tunc istud 'velle' non inesset.

Et ad intelligendum istam secundam distinctionem [6] – quae est obscurior – dico quod in sensu compositionis est una categorica, cuius subiectum est istud 'voluntas non volens pro *a*' et praedicatum 'volens pro *a*'; et tunc attribuitur possibiliter hoc praedicatum huic subiecto cui repugnat, et per consequens impos-

---

1 tam *om.* V | opposita¹] oppositum Γ^{N*} | successive] successione Γ^{D*} | quam] tam (!) Λ^{O} 2 alterutrum] *in corr.* C^{2} alterum D | possit] posset C | inesse] esse C* | altero] alterutro Γ^{B} *rescr.* P^{2} | ita] ista $\Gamma^{B}\Sigma$ illa S^{2} 3 causa] tam (!) R | realis] *add.* activa Γ^{D2} | actui] *in corr.* $C^{2}P^{2}$ activi I actus S′$\Gamma^{B\prime}\Sigma$ alicui RVΓ^{B2} alicuius $S^{2}\Gamma^{D2}$ vel actionis D *om.* $\Gamma^{D\prime}$ | ut *om.* Γ^{D2} 4 istam] illam S ista D | quia] et C*P* | illa *om.* $P^{2}R\Gamma^{BD*}\Sigma$ | nulla] non Γ^{N} 5 patet] *add.* ad Γ^{D*} | scilicet] supra (!) Σ^{Q} 6 a²] *om.* R* *add.* potest enim velle a Λ^{O} | Haec *in ras.* R^{2} 7 est *om.* Γ^{N*}(*ante* falsa) | significatur D 8 a² *om.* Σ^{U} | est] *praem.* autem Σ *om.* Γ^{N} *add.* autem AΓ^{BD} | divisionis] distinctionis (!) I 8-9 possibilitas *om.* SΛ 9 succesive] successiva *ante* ad CP successione (!) RΓ^{D} 10 Sed *om.* A | etiam *om.* $P^{2}\Gamma^{BD}\Sigma$ | accipiatur (!) D | unientem] unitatem R* 11 puto MZ* | istam] ista Σ^{Q} *om.* DSΓ^{BD} | non] potest esse Γ^{N2} | aliquid] aliquod C 11-14 potest — pro a¹ *om.* Γ^{N} 11 potest *in ras.* R^{2} | velle illud] i. v. Λ^{O} 12 a] b $R^{2}\Lambda^{Y}$ *add.* et Γ^{D} | ista] illa ASR | distinguenda] distincta Λ | et² *om.* R 13 falsa] *praem.* est D $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* est CPMRVZ | scilicet] ita SIΛ significat (-tur R^{2}) enim DR^{2} | sit possibilitas] p. ista (i. ita Σ) sit, scilicet (sc. *om.* Σ) $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ipsa] voluntas $\Gamma^{BD}\Sigma$ 14 sensus] *add.* vero $\Gamma^{BD}\Sigma$ | divisionis] divisus Γ^{N} | verus] vera (!) est P *comp.* Λ^{Y} *praem.* est RI$\Gamma\Sigma$ | scilicet] *post* ut I et D *om.* P$\Gamma^{B}\Sigma$ | scilicet ut significetur *om.* Γ^{D2} 15 illi *om.* $\Gamma^{BD*}\Sigma$ | sed] si Γ^{B} 16 sic] *post* simul CPR *om.* Γ^{N} | stabunt S^{2} | sed] scilicet (*post* ita Γ^{BD}) $P^{2}\Gamma^{BDN2}$ *om.* Λ^{O} | ita] sic $\Gamma^{N\prime}$ ista C* PMIZ$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ illa S^{2} illud Γ^{N2} | quia] quod (*praem.* ut R) A′D$C^{2}S^{*}R\Lambda^{Y}$ ut A^{1} *praem.* etiam V | istud] illud AD | inesset] esset S^{2} 17 Et] *add.* ita DSRI$\Gamma^{N}\Lambda$ | secundam] secundum (!) V 18 istud] illud D hoc $\Gamma^{BD}\Sigma$ 19 et¹ — pro a *om.* $\Gamma^{N2}\Sigma^{U2}$ | pro² *om.* MZ | tunc] tum Λ^{O} tantum MVZ *add.* tantum CPRIΓ^{D2} | attribuitur] accipitur R 20 possibiliter *post* praedicatum RIΓ^{N}

T [1] scil. potentia prima (p. 417, 16-22). [2] scil. potentia secunda (p. 417, 22-418, 15). [3] scil. potentia tertia (p. 418, 11-22). [4] scil. potentia, expressa in propositione « potentia ad simul velle et non velle », supra p. 417, 18. [5] id est: 'sed quarta, quae scilicet est ad opposita simul, non concomitatur libertatem (voluntatis nostrae), quia haec quarta potentia nulla est'. [6] Cf. supra lin. 10-16 (prima cf. lin. 5-9).

sibiliter sibi convenit quod notatur sibi possibiliter convenire. In sensu divisionis sunt duae propositiones categoricae, enuntiantes de voluntate duo praedicata: in una propositione de inesse, enuntiatur de voluntate hoc praedicatum 'non velle *a*' (quae categorica intelligitur per compositionem implicitam); in alia categorica de possibili, enuntiatur possibiliter 'velle *a*'. Et istae duae propositiones verificantur, quia significantur attribuere praedicata sua subiecto [1] pro eodem instanti; et hoc quidem verum est, nam voluntati isti in eodem instanti convenit non velle *a*, cum possibilitate ad oppositum pro *a*, sicut significatur inesse cum illa de possibili.

Exemplum huius distinctionis [2] est in ista 'omnis homo qui est albus, currit', – quae, posito isto casu quod omnes albi currant (et non nigri, nec medii), vera est in sensu compositionis, falsa in sensu divisionis: in sensu compositionis est una propositio [3], habens unum subiectum, determinatum per hoc quod est 'albus'; in sensu divisionis sunt duae propositiones [4], enuntiantes duo praedicata de eodem subiecto. Consimiliter in ista 'homo qui est albus, necessario est animal': quae in sensu compositionis est falsa, quia praedicatum non necessario convenit toti huic subiecto [5]; in sensu divisionis vera est, quia de eodem subiecto notantur dici duo praedicata (alterum necessario [6] et alterum absolute, sine necessitate [7]), et ambo conveniunt et ambae illae categoricae verae sunt.

---

1 sibi^1] sive (!) V | notatur] negatur (!) A | convenire] convenit D 1-2 diviso Λ^O 2 sunt] sint Γ^B *praem.* si Γ^{BD*} | propositiones] *om.* Γ^{BD}Σ *add.* et R | enuntiantes] una de inesse enuntians S^2 2-3 duo — de voluntate *om.* S 3 in una] una in Γ^{N*} | propositione] categorica D 4 quae] quia C*R | implicitam] implicatam (!) I 5 alia] illa D | enuntietur S* 6 significant Γ^{N}Λ^O signatur (!) R | attribuere] attributione (!) Λ^Y | sua] *ante* praedicata P suo Λ^O 7 et hoc — instanti *om.* Γ^{D*} | quidem *om.* R | est *om.* IΛ^Y | isti] *ante* voluntati Γ^{B}Σ *om.* AD 8 convenit] competit Γ^{N}Λ | non velle — sicut] aliquod praedicatum sicut non velle Λ^O | a^1 *om.* DSIΓΛ^{Y}Σ | cum possibilitate] compossibilitate C*PMSZΛ^Y | pro a] *add.* et aliud quantum possibiliter MRVZ | significatur] significantur (!) Σ signantur Z significat Λ 9 illa] *post* de D ista Γ^{BD} 10 *adnot.* Exemplum illud Scoti deficit a vera logica Λ^{O2} | est^1 *om.* Γ^B | in *om.* C*P | in ista] hic RΓ^{B}Σ hoc Γ^D 11 quae — currant *rep.* Λ^O | quae] quo Λ | isto] *post* casu Γ^{BD}Σ illo (*sed in text. repet.* isto Λ^O) CPMRIVZΓ^{N}Λ | quod] ut R | omnes] *add.* homines RIVΓ^N | currant] currit (*sed in text. repet.* currant) Λ^O 12 compositionis^1] composito Γ^{BD}Σ^U *om.* Σ^Q *add.* et I | falsa] *add.* est RΣ^Q | divisionis] diviso Γ^{BD}Σ | sensu^3] *add.* enim Γ^{BD}Σ | compositionis^2] *comp.* Λ^Y 13 quod] qui C^2 14 propositiones] *ante* duae P *om.* R* | enuntiantes] *comp.* C* 15 de] in Γ^D | subiecto] *add.* scilicet qui est et qui est albus, et ideo in sensu divisionis est una copulativa D | in *om.* D | ista] illa S | homo] *praem.* omnis Γ^{BDN2}Σ 16 quae *om.* Γ^N | compositionis] positionis Γ^{D*} 17 toti huic] h. t. AΓ^N | subiecto] *add.* homo albus D *add.* et P 18 notantur] notamur (!) C*MZ | duo *rep.* D | et *om.* R | sine] cum Λ^O 19 ambo] *add.* sibi A | illae] istae VΛ^O *om.* Γ^{BD} | sunt] *add.* quae sunt istae: homo est albus, et homo non (!) est animal D

T [1] scil. voluntati. [2] scil. secundae, p. 419, 10-16. [3] scil. 'omnis homo-albus currit'. [4] scil. 'omnis homo currit' et 'qui est albus currit'. [5] scil. huic toti 'homo qui est albus'. [6] scil. in 'homo necessario est animal'. [7] scil. in 'homo est albus'. – Pro exemplo priore (lin. 10-15), quod non est ad propositum, cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 39-40 n. 59; pro altero (lin. 15-19) cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 39 n. 52.

[18] Sed contra istam distinctionem secundam [1] arguitur tripliciter, quod ipsa non sit logica, nec quod potentia aliqua sit pro aliquo instanti ad oppositum eius quod inest in illo instanti:

Primo per illam propositionem II Perihermeneias: « Omne quod est, quando est, necesse est esse » [2].

Secundo per illam regulam artis obligatoriae [3]: « Posito falso contingenti de praesenti instanti, negandum est ipsum esse » [4]. Quam regulam probat ille [5], per hoc quod illud positum sustinendum est tamquam verum; ergo sustinendum est pro aliquo instanti pro quo est possibile: non est autem 'verum possibile' pro illo instanti pro quo positum est, quia si esset possibile pro illo instanti, ergo posset esse verum per motum vel per mutationem; sed neutro modo, quia motus non est in instanti, et mutatio non est in aliquo instanti ad oppositum eius quod tunc inest, quia simul sunt mutatio et terminus mutationis.

Praeterea, tertio: si pro aliquo instanti sit potentia ad aliquid cuius oppositum inest, aut illa est potentia cum actu aut ante actum; non cum actu, patet, – non ante actum, quia tunc esset ad actum pro alio instanti quam pro quo inest illa potentia.

---

1 Sed *om.* Γ^N | secundam] tertiam R | arguitur] obicitur P^2 *add.* sic P | quod] quia D 2 nec quod] et quod nec Γ^{BD}Σ | quod *om.* DR*I | potentia] *post* aliqua Γ^N ponitur C*P* | aliqua] alia DΛ^O *om.* Σ^Q | instanti] *add.* naturae D | oppositum] propositum P 3 inest] est C*PMR^{2}VZ Γ^{BD} | instanti] opposito Λ^O 4 Primo] Probo VΓ^{BD} | illam] istam I | II] I CIΓ^{BD*}Σ 5 necessarie Σ | est^2 *om.* Γ^{N*} | esse] *om.* Γ^N *add.* et CP 6 Secundo] Tertio Z | illam] istam Γ^{BD} | regulam *rescr.* C^2 | artis] *in corr.* S^2 arguitur Λ^Y | obligatoriae] *add.* arguitur R | Posito] pro obiecto (!) R | contingenti] *praem.* de IΓ^N 7 Quam regulam] Quod V | regulam *om.* C*P*MR* Z | ille] *ante* probat D iste Λ^O *om.* Γ^{BD} 8 sustinendum] substituendum P^2 8-9 tamquam — sustinendum est *om.* R 9 est^1 *om.* IΓ^D | aliquo] alio C*PMVZ 9-10 pro quo — instanti^1 *om.* Γ^{N*} 9 possibile^1 *om.* MZ | autem] *ante* est^3 Γ^{BD}Σ *om.* DSRIΓ^{N2}Λ | verum possibile] p. v. Γ^{N2} *ante* non est D | possibile^2 *om.* SIΓ^{BD}ΛΣ 10 pro quo — instanti] *rep.* V *om.* D | est *om.* Γ^D | esset] erit C* 11 verum] *add.* et (*om.* Γ^{BD}) tunc vel Γ^{BD}Σ | per motum] promotum Σ^Q 11-12 motus non est] n. e. m. R 12 est^1 *om.* C* 12-13 et — inest *in ras. et partim in mg.* R^2 12 et... non est] nec... est I | mutatio] *add.* etiam A | quod] quia MVZ 13 simul sunt] su. si. Γ^{BD}Σ | mutationis] eius Γ^N 14 Praeterea] Pro Z *om.* Γ^{BD}Σ | tertio] secundo C*PMVZ | aliquid] aliquod DSRIΛ 15 est potentia] p. e. DΓ^{BD}Σ | cum^1] sine D | aut ante actum *om.* Λ^O | ante *om.* D 16 non] nec ΓΣ | quia — actum *rep.* M | alio] aliquo (*add.* alio C^2) CP | quam] quod (!) Σ^Q 17 illa] *post* potentia Γ^{BD}Σ alia Λ$^{O'}$ ista Λ^{YO2} ipsa R

T [1] Cf. supra p. 419, 10-16. [2] ARISTOT., *De interpr.* I [c. 6] (c. 9, 19*a* 23-24): « Igitur esse quod est, quando est, ... necesse est ». [3] De arte obligatoria cf. ROGERUS MARSTON, *De an.* q. 10 a. 2 ad 22 (BFS VII 453). [4] GUIL. DE SHIRWODE, *Obligationes* (cod. Paris. nat. lat. 16617, f. 56*v*): « Item: posito falso contingenti de praesenti instanti, negandum est ipsum [*in marg. notatur*: scilicet praesens instans] esse ». [5] scil. 'ille magister', – ibidem: « Quod probatur: sit *a* nomen praesentis instantis (nomen, dico, discretum et non commune); cum igitur te esse Romae sit modo falsum, impossibile est quod modo – seu in *a* – sit verum. Verificari enim non potest nisi per motum aut mutationem: per motum non potest verificari in *a*, quia motus non est in instanti; nec per mutationem, quia si esset mutatio ad veritatem in *a*, tunc esset veritas in *a*, – quia quando est mutatio, est terminus mutationis. Sic ergo impossibile est hoc falsum verificari in *a*. Si ergo est verum '*a* non est', ergo – si ponitur hoc falsum – oportet negare *a* esse, et hoc dicit regula ». – Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 39 n. 56.

Ad primum [1] respondeo quod illa propositio Aristotelis potest esse categorica vel hypothetica, sicut et ista 'animal currere, si homo currit, est necessarium'. Haec quidem, secundum quod condicionalis, est distinguenda secundum quod 'necessarium' potest dicere necessitatem consequentiae vel consequentis; primo modo est vera, secundo modo est falsa. Secundum quod est categorica, hoc totum 'currere si homo currit' praedicatur de animali cum modo necessitatis, – et categorica est vera [2], quia praedicatum sic determinatum [3] necessario inest subiecto, licet non praedicatum absolute [4]; et ideo tunc arguere a praedicato sic determinato ad praedicatum absolute sumptum, est fallacia secundum quid et simpliciter [5]. [19]

Ita dico hic, quod si ista propositio [6] accipiatur ut est hypothetica temporalis, 'necessitas' aut notat necessitatem concomitantiae, vel concomitantis; ut concomitantiae, vera est, – ut concomitantis, falsa est [7]. Si autem accipiatur ut est categorica, tunc hoc quod est 'quando est' non determinat compositionem implicitam in hoc quod dicitur 'quod est' sed compositionem principalem, significatam per hoc quod est 'esse', – et tunc hoc praedicatum 'esse quando est' denotatur dici de subiecto 'quod est' cum modo necessitatis, et sic propositio [8] est vera; nec sequitur 'ergo necesse est esse' [9], sed est fallacia secundum quid

---

1 respondeo] dico Γ^{BD}Σ | quod] quia Λ^{Y} | illa] ista RΛ^{O} 2 vel] *add.* condicionalis S^{2} | ista] illa DS ita Γ^{D*} | currere] currit C*MVZΓ^{BD*} 3 quod] quidem (!) Σ^{Q} | distinguenda] *ante* est Γ^{DN}Σ distincta R* 4 quod] *add.* ly Γ^{BD} | consequentiae] commune (*pon.* consequentiae C^{2}) C 5 modo^{1} *om.* Γ^{D*} | vera] *add.* quia denotatur quod si homo currit, tunc necessario sequitur quod animal currit D | secundo] alio Γ^{B} | est^{2} *om.* DCMSIZΣ^{U} | falsa] *add.* quia denotatur quod si homo currit, tunc haec est necessaria: animal currit D | est^{3} *om.* Γ^{D*} 6 homo currit *in ras.* C^{2} | currit] currat Γ^{D} 7 et *om.* Γ^{D*} | categorica *om.* D | praedicatum] *comp.* Γ^{D*} | determinatum] determinant Γ^{D*} | necessario] *post* subiecto (8) DR^{2} *om.* C*PR'IΓ^{N}Λ 8 licet] hoc D*P^{2} | praedicatum *om.* Γ^{N} | tunc arguere] a. t. Σ 9 sic] suo Γ^{B*} | ad] aliud R | absolutum CMVZ | sumptum *om.* Γ^{N}Λ | secundum *om.* S* 11 hic *om.* SΣ^{Q} | quod] quia Γ^{D} *om.* Γ^{N} | ista] illa ASR | propositio] *add.* Aristotelis C^{2} | accipitur Λ^{O} | est *om.* Γ^{N}Λ^{O} | hypothetica] *add.* tunc Γ^{B*D}Σ 12 concomitantiae, vel concomitantis] concomitantis, vel concomitantiae DΛ$^{O'}$ consequentiae aut (a.] vel Λ^{O2}) consequentis Γ^{BD*}Λ^{O2}Σ *notant*: alia littera habet: concomitantiae vel concomitantis Σ^{Q} vel: consequentiae vel consequentis P^{2} | ut] vel P' ut si P^{2} si Γ^{BD}Σ 12-13 ut — concomitantis *om.* Λ^{Y} | ut concomitantiae *post* vera est (13) D 13 concomitantiae] consequentiae Γ^{BD*}Σ *om.* Λ^{O2} | est^{1} *om.* P*(*ante* vera)Γ^{D*} | ut^{1}] si P^{2}Γ^{BD}Σ | concomitantis] consequentis Γ^{BD}Σ *om.* Λ^{O2} | est^{2}] *ante* falsa RI *om.* Γ^{BD}Σ | accipiatur] accipitur CPMRZΛ^{O}Σ concipitur SΓ^{N*}Λ^{Y} 14 categorica] causata (!) Σ^{Q} 15 in] et S^{2}R | quod dicitur = A | est] *add.* est P^{2} | sed] secundum DS^{2}Λ 15-16 signatam R 16 quod *om.* S*Λ^{Y} | est^{1} *om.* Λ^{O*} | hoc^{2}] ly V *om.* Γ^{D*} | esse^{2}] ens D 17 denotatur] notatur C*Γ^{BD}Σ | quod] ut *in ras.* S^{2} | necessitate (!) Σ^{Q} | sic] tunc Γ^{BD} 18 est^{1} *om.* R | nec] non Λ^{O} ut R | ergo] *add.* omne quod est A | sed] *add.* hoc D

T [1] Cf. supra p. 421, 4-5. [2] scil. 'animal necessarium est currere si homo currit'. [3] scil. in 'currere si homo currit'. [4] scil. 'currere'. [5] scil. arguendo: 'animal necessarium est currere si homo currit, ergo animal necessarium est currere'. [6] scil. Aristotelis (p. 421, 4-5). [7] Primo modo est sensus 'omne quod est quando est, necesse est esse', ubi 'necesse est esse' notat necessitatem concomitantiae, – secundo modo 'omne quod est, necesse est esse quando est', ubi 'necesse est esse' notat necessitatem concomitantis ('quando est'). [8] scil. 'omne quod est esse quando est, necesse est esse'. [9] id est: nec sequitur 'omne quod est esse quando est, necesse est esse, – ergo omne quod est esse, necesse est esse'.

et simpliciter in alia parte. Nullus ergo sensus verus huius propositionis [1] denotat quod esse aliquod – in instanti in quo est – sit necessarium, sed tantum quod sit necessarium secundum quid, quando est; cum hoc stat quod in illo instanti in quo est, sit simpliciter contingens, et per consequens quod in illo instanti posset oppositum illius inesse.

Ad secundum [2]: illa regula falsa est et probatio non valet, quia licet positum debeat sustineri sicut verum, potest tamen sustineri pro illo instanti non negando illud instans esse pro quo est falsum, quia non sequitur 'est falsum pro illo instanti, ergo impossibile', sicut innuit illa probatio; et cum dicit 'si potest esse verum pro quo est falsum, aut verificari potest pro illo instanti' etc. [3], dico quod neque sic, neque sic, quia ista possibilitas ad veritatem eius non est possibilitas aliqua cum successione (ut alterum post alterum), sed est potentia ad oppositum huius quod inest alicui in quantum est prior naturaliter illo actu.

Ad tertium [4] dico quod est potentia ante actum; non 'ante' duratione, sed 'ante' ordine naturae, – quia illud quod praecedit naturaliter illum actum, ut praecedit actum naturaliter, posset esse cum opposito illius actus. Et tunc negandum est quod omnis potentia est 'cum actu vel ante actum', intelligendo 'ante' pro prioritate durationis; vera est intelligendo per 'ante' prioritatem naturae.

---

1 simpliciter] *add.* sicut S^{2} 1-4 in alia — simpliciter *om.* Λ^{O} 1 in] et R | Nullus ergo] Ergo n. V | verus *om.* V^{+}(*post* propositionis) | denotatur R 2 quod^{1}... sit necessarium] q. est n. *ante* in instanti D | esse] *in ras.* C^{2} est P'S*IZΓ$^{N'}$Λ^{Y} *om.* P^{2}Γ^{N2} | aliquod] aliquid DCPΓΣ | in instanti] instans R | necessarium] *add.* simpliciter Γ^{BD}Σ 2-3 sed — necessarium *om.* R^{2}Λ^{Y} 3 quando] *praem.* scilicet DC^{2}P^{2}S^{2}RΓ^{BD}Σ | cum] *praem.* sed S^{2} *praem.* et I | hoc] *praem.* autem Γ^{BD} *add.* autem DΣ *add.* tamen A | stat] sta (!) MZ | quod] quando S*R*Λ^{Y} *add.* etiam D 4 quod] sit Λ *om.* Γ^{B2} | instanti] *add.* in quo est D | possit PΓ^{BD}Σ 5 oppositum] obiectum A | illius] eius (*ante* oppositum Γ^{BD}Σ) Γ^{BD}Λ^{O}Σ 6 illa] *post* regula Σ ista *post* regula Γ^{BD} | falsa est] e. f. IV | probatio] *add.* eius Γ^{BD}Σ | quia] quod V | licet] hoc P* ly V 7 debeat] declarat (!) D | sicut] tamquam RIV | tamen = Aγ | illo] isto MVZΣ 8 illud] istud MZ 9 illo = ARΓ^{N} *edd.* isto *rell.* | ergo] *add.* est (*post* impossibile V) RV^{+}ΓΣ | illa probatio] p. i. Γ^{BD}Σ | dicit] dicis PΓ^{BD}Λ^{O}Σ ostendit DΛ^{Y} 10 verum] *add.* in instanti C^{2} | pro^{1}] ex AS^{2} | aut] at (!) Λ^{O} | verificari potest] p. v. (*post* instanti Γ^{BD}) CPMRIVZΓ^{BD}Σ | illo] isto DS | etc. = Aρπγβμυ 11 neque... neque] nec... nec Γ^{BD}Σ | ista] *post* possibilitas Γ^{BD}Σ illa CPVΓ^{N} | eius *ante* ad D 12 aliqua] alia D | cum successione *om.* V | ut] *in ras.* C^{2} ad APMVZ | alterum^{2}] *add.* sit R *add.* insit C^{2}S^{2}Γ^{B2D2N2} 13 huius] huiusmodi Γ^{D} *add.* et S*RIΛ^{Y} | inest alicui] est in actu S^{2} 14 illo] isto Γ^{BD} 15 dico *om.* A | ante^{2}] autem RIVΓ^{N2}ZΛ 16 ante] autem (!) MZ | ordinem RΛ^{YO*} | illum actum = AΓ^{N} a. istum Γ^{BD} istum a. *rell.* *edd.* 16-17 ut praecedit actum *om.* MZ 17 naturaliter *om.* Γ^{BD*}Σ | possit Λ 17-18 negandum est] e. n. RIΓ^{BD}Σ 18 cum] in Γ^{N} | cum actu vel] actualis Λ | actum] actu (!) I 19 ante^{1}] autem DMRVZΓ^{D*}Λ^{O} | pro prioritate] proprietate (!) D | vera est] *praem.* non autem P *add.* (*ante* est Σ^{Q}) autem AΓ$^{BD'}$Σ^{Q} *add.* tantum Γ^{D2} | per *om.* DSRIZΓΛΣ | ante^{2}] *in ras.* R^{2} autem (!) MZ *om.* Γ^{D2} *add.* illud DSIΓ^{N}Λ | prioritatem] prioritate SR^{2}(*in ras.*)IΓ^{N}Λ pro prioritate DΓ^{BD}Σ

T [1] Cf. supra p. 422 nota 8. [2] Cf. supra p. 421, 6-13. [3] scil. per motum aut per mutationem (p. 421, 9-11). [4] Cf. supra p. 421, 14-17.

[20] Obicitur quarto contra illud [1]:

Quia 'si potest velle *a* pro hoc instanti, et non vult *a* pro hoc instanti, igitur potest non velle *a* pro hoc instanti', quia ad illam de inesse [2] sequitur illa de possibili; et tunc videtur sequi quod possit velle *a* et non velle *a*, simul pro eodem instanti.

Ad istud [3] respondeo – secundum Philosophum IX *Metaphysicae* – quod habens potentiam ad opposita, sic faciet ut faciendi habet potentiam [4]; non autem ut potentiam habet faciendi ita quod modus referatur ad terminum potentiae, non ad ipsam potentiam, quia simul habeo potentiam ad opposita sed non ad opposita simul.

Tunc dico quod non sequitur 'potest velle hoc in *a*, et potest nolle hoc in *a*, ergo potest velle et nolle in *a*', quia potest esse potentia ad utrumlibet oppositorum disiunctim pro aliquo instanti, etsi non ad ambo illa simul; quia sicut est possibilitas ad unum illorum, ita est ad non esse alterius, – et e converso, sicut ad reliquum ita ad non esse istius. Non ergo simul ad esse huius et illius oppositi, quia possibilitas ad simultatem non esset nisi esset ad ambo concurrentia in eodem instanti, quod non habetur per hoc quod ad utrumque divisim est potentia pro illo instanti.

Exemplum huius apparet in permanentibus: 'hoc corpus potest esse in hoc loco in *a* instanti, et illud corpus potest esse in eodem loco in *a* instanti, igitur

---

1 Obicitur quarto] Quarto o. I   2 Quia] Quod DSRIΓ^{N}Λ *om.* Γ^{BD}Σ | a[1]] illud P *praem.* esse Λ^{Y} *om.* Γ^{D}Σ | hoc[1] *om.* C*P   2-3 et non — instanti *om.* S^{2}R   2 et non — instanti *om.* V | hoc[2] *om.* C*P   2-3 igitur — instanti *om.* Λ^{Y} | igitur potest] p. i. Σ^{U} 3 illam] istam RΓ^{BD} | illa] ista R   3-4 possibili] impossibili C* 4 videtur sequi] sequitur Λ sequetur DSRIΓ^{N} | possit] potest Γ^{N} | a[1] *om.* D^{2} | et non velle a *om.* Λ^{Y}Σ^{U*} | simul *ante* velle[1] Γ^{BD}Σ | eodem *om.* MZ   6 istud] illud DP hoc Γ^{BD}Σ | respondeo] dico Γ^{BD}Σ 7-9 sic — opposita *om.* R* 7 sic faciet] si faciat Λ^{Y} | habet] *ante* faciendi Λ^{O} habeat SIΓ^{BDN*}Λ^{Y}Σ   8 ut *om.* Σ^{QU*} | habet] habeat Γ^{BDN*} *praem.* non S^{2} | ita] ista (!) I | modus] *rescr.* P^{2} *om.* Λ$^{YO'}$ ly ut Λ^{O2} *add.* ille D | refertur DCPSR^{2}IΓΛΣ   9 non] *praem.* et D *add.* autem Γ^{BD}Σ | habet Σ^{U} | sed *om.* Γ^{N} 10 non] *add.* habeo potentiam Γ^{BD} 11 Tunc] Tamen Z *om.* Λ | in[1] *om.* D   11-12 et potest — in a *om.* Λ^{O} 11 et potest nolle hoc in a *om.* PV | nolle] *rescr.* D^{2} *in corr.* C^{2} 12 nolle] non velle R | in] et Γ$^{D'}$ hoc in Γ^{D2} | utrumlibet] utrumque RI *add.* istorum Γ^{N}Λ^{O} 13 aliquo] aliqua P | ad *om.* C*PMVZΓ^{B*D*} | illa] ista Λ *om.* Γ^{N} | illa simul] concurrentia simul in eodem istanti D   14 illorum] istorum R *om.* Σ^{U*} | est[2] *om.* Γ^{BD} | ad non esse] non Λ^{O} non est Λ^{Y} 15 Non] Nec sequitur Γ^{BD} | esse[2]] *praem.* non A *add.* simul (?) Γ^{D2} | et *om.* Λ^{O} | illius] istius Γ^{N}Λ^{Y} 16 non esset] *ante* ad simultatem Γ^{BD}Σ non est Γ^{D}Λ^{O} | nisi esset] *om.* M'Z nisi M^{2} 17 per] pro MZΣ^{Q} ad V^{+}I | quod[2]] quia Σ^{Q} | ad] per Λ^{O} | utrumque] utrumlibet C*PΓ^{N}Λ | divisim] divisum Γ^{BD*} | est] *add.* in P^{2} 17-18 est potentia] p. e. *ante* ad (17) Γ^{BD}Σ *add.* et V   19 huius] illius CPMZ | apparet] patet Γ^{N} | hoc[1]] *praem.* quia D | in hoc] in eodem PI   19-20 in hoc — esse *om.* C* 20 in[1] *om.* Γ^{D*} | a instanti[1]] i. a Γ^{BD}Σ | et illud — instanti] *rep.* D *om.* P*IV | illud] aliud C^{2}Γ^{D} | potest *om.* MZ | a instanti[2]] i. a Γ^{BD}Σ   20-*p.* 425, 1 igitur — instanti *om.* Γ^{D*}

T [1] scil. contra idem, contra quod argutum est tripliciter p. 421, 4-17, videlicet contra secundam distinctionem.   [2] scil. «et non vult *a* pro hoc instanti».   [3] Cf. supra lin. 2-5.   [4] ARISTOT., *Metaph.* IX t. 10 (Θ c. 5, 1048*a* 21-24).

ista duo corpora possunt esse simul in *a* instanti' non sequitur; ita enim potest hoc corpus esse ibi, quod potest illud corpus non esse ibi (et e converso), et ideo non sequitur 'si potentia est ad utrumque pro eodem – sive instanti sive loco – ergo ad ambo', sed fallit quandocumque utrumlibet illorum duorum excludit alterum. Ita etiam non sequitur 'possum tota die portare istum lapidem (sit portabile aliquid, adaequatum virtuti meae), et possum tota die portare illum lapidem, ergo possum simul portare ambos'; non sequitur, quia hic utrumque ad quod est potentia divisim, excludit reliquum. Simultas autem numquam posset inferri ex sola identitate illius unius (instantis vel loci), sed oportet cum hoc habere coniunctionem istorum duorum respectu tertii, quae dicuntur esse simul.

⌊b. – QUOMODO VOLUNTAS DIVINA SIT CAUSA CONTINGENTIAE IN REBUS⌋

[21] Iuxta praedicta de voluntate nostra [1], videnda sunt quaedam de voluntate divina: et primo, ad quae sit libertas eius; secundo, quae sit contingentia respectu volitorum (tertium, scilicet quantum ad distinctionem logicam propositionum, idem est ibi et hic).

⌊Ad quae sit libertas voluntatis divinae⌋ – Quantum ad primum dico quod voluntas divina non est indifferens ad diversos actus volendi et nolendi, quia hoc in voluntate nostra non erat sine imperfectione voluntatis. Nostra etiam erat

---

1 ista] illa DSR | esse simul] s. e. CMVZ | a] *post* instanti Γ^{B}Σ *add.* in eodem RIΓ^{D2} | instanti] *om.* CPMVZ *add.* in eodem loco Γ^{BD*}Σ | non] *praem.* igitur V *om.* Γ^{D*} 1-3 ita — sequitur *om.* P* 1 enim *om.* Λ   1-2 potest hoc corpus esse] e. non p. h. c. R *praem.* non C*MVZΛ   2 hoc *om.* M* | ibi[1]] nisi MZ | quod — ibi *om.* C* | potest] *post* non Γ$^{B'D'}$ *ante* non C^{2}Γ^{B2D2}Σ | illud] hoc C^{2} | corpus[2]] *om.* Σ *add.* demonstrato alio C^{2} 3 utrumque] utrumlibet CPΛ | sive... sive] vel... vel Γ^{BD}Σ | sive[1]] *om.* P *add.* in D *add.* in eodem Γ^{BD} 4 loco] *praem.* in DSIΛ | ad *om.* Γ^{B*D*} | ambo] *add.* simul Γ^{BD}Σ | quandocumque] quandolibet D quando P^{2} | utrumlibet] utrumque R^{2}Γ^{N} *om.* R' | illorum] istorum CPΛ^{O}Σ^{Q} 5 excludit] excedit Γ^{B} | Ita etiam] Ita et I Item Γ^{N} sicut Γ^{BD}Σ | tota die portare] p. t. d. Γ^{BD}Σ | istum] *in ras.* R^{2} illum S   5-6 lapidem — illum *om.* R* 6 sit portabile aliquid] sit lapis iste al. port. A portabile *post* adaequatum Σ *om.* Γ^{BD*} | sit] sicut C^{2}IVΓ^{N} scilicet Z *praem.* et D *praem.* si Γ^{D2} | aliquid] *ante* portabile V aliquod C^{2} | portare *om.* Σ^{U} | illum] istum Λ^{O} alium C^{2}P *add.* alium Γ^{BD}Σ   7 possum] *add.* illum Σ^{U+} | simul portare ambos] a. s. (*add.* portare Γ^{D2}) Γ^{BD}Σ | ambo Λ^{O} | non] et Σ^{U} 7-8 hic... ad quod est] licet ad... sit (s. *om.* Λ^{O}) S^{2}Λ^{O} 7 hic] hoc Λ^{Y}Σ | utrumque] *ante* hic R utrumlibet ΓΣ   8 divisum Γ^{D} | excludit] excedit Γ^{B*} *praem.* unum tamen S^{2}Λ^{O} *om.* P* | Simultas] *post* inferri (9) Γ^{BD}Σ falsitas (!) Λ^{Y} | autem] et ideo (i. *om.* Γ^{D*}) Γ^{BD}Σ   8-9 posset] potest CPΓ^{BD}Σ   9 illius] istius Λ^{Y} *om.* C*P | cum hoc *om.* Γ^{BD} 10 istorum] illorum Γ^{BD}Σ^{Q} | quae] qui (!) Γ^{N} | esse simul *om.* MZ   12 nostra] mea Γ^{N*} 13 quae[2] *om.* Γ^{D*} 14 tertium] tertio C*PRΓ^{BD}Λ *add.* autem Γ^{BD}Σ | scilicet *post* quantum M^{1} | ad] *add.* illam Γ^{BD} | logicam] latam D* 14-15 propositionum] praeostendendum est Γ^{BD*} 15 idem est] e. i. RΓ^{D2} esse idem Γ$^{BD'}$ | ibi et hic] hic (*post* propositionum, 14-15 R) et ibi RΓΛΣ   17 indifferens *om.* Γ^{D*}Σ | diversos] oppositos Γ^{BD}Σ | volendi et nolendi] n. et v. MVZΓ^{N}Σ^{U} v. et volendi D* *praem.* scilicet R | et nolendi *om.* C*P* | hoc] haec D 18 voluntate] potestate Γ^{B} | erat[1]] esset D est Γ^{BD}Σ | Nostra etiam] Nostra enim M^{+}V Nostra autem Σ Et nostra autem (a. *om.* Γ^{D2}) Γ^{D} *praem.* voluntas R^{2}Γ^{D2N2}Λ^{O}

T [1] Cf. supra p. 417, 3-420, 19.

libera ad oppositos actus, ad hoc ut esset ad obiecta opposita, propter limitationem utriusque actus respectu sui obiecti; ergo posita illimitatione volitionis eiusdem ad diversa obiecta, non oportet propter libertatem ad opposita obiecta ponere libertatem ad oppositos actus. Ipsa etiam voluntas divina libera est ad oppositos effectus, sed haec non est prima libertas, sicut nec in nobis.

Remanet ergo libertas illa quae est per se perfectionis et sine imperfectione, scilicet ad opposita obiecta, ita quod sicut voluntas nostra potest diversis volitionibus tendere in diversa volita, ita illa voluntas potest unica volitione simplici illimitata tendere in quaecumque volita, – ita quod si voluntas vel illa volitio esset tantum unius volibilis, et non posset esse oppositi (quod tamen est de se volibile), hoc esset imperfectionis in voluntate, sicut deductum est prius de voluntate nostra [1].

Et licet in nobis posset distingui voluntas ut est receptiva et ut operativa et productiva (ipsa enim est productiva actuum, et ipsa est qua habens operatur formaliter 'volendo', et ipsa est receptiva volitionis suae), tamen libertas videtur esse eius in quantum operativa, in quantum scilicet 'habens eam formaliter' potest per eam tendere in obiectum; ita ergo ponetur libertas in voluntate divina per se et primo, in quantum est potentia operativa, licet ipsa non sit receptiva nec productiva volitionis suae. Et tamen potest salvari in ea aliqua libertas, in quantum productiva est: licet enim productio in esse exsistentiae non concomitetur necessario operationem eius (quia operatio est in aeternitate, et productio esse exsistentiae est in tempore), tamen operationem eius necessario concomi-

1 oppositos] *add.* etiam $Γ^{D}Σ$ | ad hoc] ita A et hoc S^{2} | esset] *add.* libera S^{2} | obiecta opposita] opp. ob. $ACPVΓ^{N}$ 2 actus *om.* $C^{*}PMVZΓ^{D*}$ | obiecti] subiecti MZ | illimitatione] limitatione Λ | volitionis] *post* eiusdem (3) $Γ^{BD}Σ$ voluntatis V 4 actus *om.* C^{*}(*ante* oppositos) | voluntas divina] d. v. $Σ^{Q}$ 5 effectus] actus P^{*} 5-6 sicut — libertas *rep.* Z 5 nec *om.* P 6 per se *om.* A | imperfectione] perfectione C^{*} imperfectionis (!) MZ 7 scilicet *om.* R | opposita obiecta] ob. opp. $RIΓ^{BD}Σ$ | ita] *praem.* et $Γ^{D}$ | potest *om.* R 8 illa voluntas] v. i. C ista v. DS v. divina $Γ^{BD}Σ$ *add.* divina $Λ^{O}$ | unica] una $Γ^{BD}$ | volitione simplici] s. v. $Γ^{N}Λ$ 9 illimitate (!) R | in *in corr.* D^{2} | volita] volibilia $Γ^{BD}Σ$ | si *om.* Λ | illa] *ante* vel $Γ^{BD}Σ$ ista DSR 10 esset] erit $C^{*}P^{*}$ | volibilis] volitionis V rationis P^{*} | possit DMSRVZΛ | quod] r. . . R^{*} | est] *post* se $Λ^{O}$ *om.* $ZΣ^{Q}$ 11 esset] erit P | voluntate] *add.* divina D | deductum] dictum $DΓ^{BD}Σ$ 12 nostra] mea $Γ^{BD}$ 13 licet *rescr.* P^{2} | posset] possit (*ante* in $Γ^{BD}Σ$) $PΓ^{BD}ΛΣ$ | voluntas] de voluntate P | est *om.* $Σ^{Q}$ | ut²] *add.* est PΓΣ 14 productiva¹] *add.* actuum $Σ^{Q}$ | ipsa — productiva *om.* $R^{2}Γ^{N}Λ$ | productiva² *om.* $C^{*}P^{*}$ | actuum] active $Γ^{BD*}$ | et *om.* $Γ^{BD}$ 14-15 qua — ipsa est *om.* $Σ^{Q}$ 14 operatur] *post* formaliter (15) CP comparatur $Λ^{O}$ 15 est receptiva] r. e. V | suae *om.* $Σ^{U*}$ 15-16 videtur esse] ut esse videtur $Γ^{N}$ 16 eius] *post* libertas (15) $Γ^{N2}$ *om.* Λ | in quantum¹] *add.* omne $Γ^{B'}$ *add.* est $Γ^{B2D}Σ$ | in quantum²] prout $Γ^{BD}Σ$ 17 per eam tendere] tendere ea (ea] per eam $Γ^{B2}$) $Γ^{BD}Σ$ | poneretur $ADRVΓ^{B2N}$ 18 potentia operativa] o. p. $Γ^{BD}Σ$ 19 productiva volitionis] productionis $Λ^{Y}$ | potest salvari] s. p. $Γ^{BD}Σ$ | ea = $AΓ^{BD}Στυ$ eo *rell.* ρπγβμ | aliqua] alia D 19-20 in quantum] quantum MZ 20 productiva] *post* est $Γ^{BD}Σ$ producta SΛ | est *rep.* D | licet] sic (!) I | enim *om.* R^{*} | productio] producto (!) MZ 20-21 concomitetur] communicetur $Λ^{Y}$ 21-22 quia — eius] quia D' *om.* D^{2} 21 aeternitatem $Σ^{Q}$ 22 tamen *in ras.* R^{2} | operationem *om.* I

T [1] Cf. supra p. 417, 10-15.

tatur productio in esse volito; et tunc non producit [1] potentia ista voluntatis divinae primo quidem ut est productiva, sed secundum quid (scilicet in esse volito), et ista productio concomitatur eam ut est operativa.

[22] ⌊Quae sit contingentia volitorum⌋ – Quantum ad secundum articulum dico quod voluntas divina nihil aliud necessario respicit pro obiecto, ab essentia sua; ad quodlibet ergo aliud contingenter se habet, ita quod posset esse oppositi, et hoc considerando ipsam ut est prior naturaliter ipsa tendentia in illud oppositum. Nec solum ipsa prior est naturaliter suo actu (ut volitione), sed etiam in quantum volens, quia sicut voluntas nostra ut prior naturaliter suo actu ita elicit actum illum quod posset in eodem instanti elicere oppositum [2], – ita voluntas divina, in quantum 'ipsa' sola volitione est prior naturaliter, tendentia tali ita tendit in illud obiectum contingenter quod in eodem instanti posset tendere in oppositum obiectum: et hoc tam potentia logica, quae est non-repugnantia terminorum (sicut dictum est de voluntate nostra) [3], quam potentia reali, quae prior est naturaliter suo actu [4].

⌊B. – QUALITER CUM CONTINGENTIA RERUM STET CERTITUDO SCIENTIAE DIVINAE⌋

Viso de contingentia rerum quantum ad exsistentiam, et hoc considerando respectu voluntatis divinae, – restat videre secundum principale, qualiter cum hoc stat certitudo scientiae.

1 productio in esse volito = AΣρπγβμυ in esse volito (v.] volitio! D) productio (p.] productivo D et productivo I producto $RΛ^{Y}$ *om.* $MZΓ^{BD*}$) *rell.* τ | tunc] in tale esse P^{2} *add.* certe D | non producit] non probat R non prout $DΓ^{B2}$ non (*om.* P^{2}) potest *rell.* (*om.* $Γ^{B/D}Σ$) *edd.* | ista] illa $DSRΓ^{BD}Σ$ *om.* A 2 primo] probatio (!) MZ | quidem] *om.* P^{2} *add.* est $CP^{*}MVZ$ | ut *om.* $S^{2}Γ^{BD*}Σ$ | est] esse S^{*} | productiva] *add.* rei in esse simpliciter S^{2} | sed] licet Σ *om.* Z | quid] quod (*post* scilicet V) $C^{*}MV'Z$ *om.* IV^{1} | scilicet] sed MZ quia $Γ^{BD}Σ$ *add.* est P 2-3 volito] volitio (!) D 3 et] quia $Γ^{BD*}$ | ista] illa DSR ita $Γ^{B*}$ | concomitatur] *add.* unde (!) D | est *om.* $DSRIΓ^{N}Λ^{Y}$ 4 dico *om.* I 5 divina = $AΓ^{BD}Σρπγβμυ$ Dei τ | nihil] vel MZ | aliud] alia (!) $Λ^{O}$ | necessario *om.* V $Γ^{D}$ | ab essentia sua] nisi essentiam suam $Γ^{BD}Σ$ 6 ergo] autem $Γ^{N}Λ$ | posset = A *edd.* potest $Γ^{BD}Σ$ possunt MVZ possit *rell.* 7 prior] prius $Λ^{O}$ *add.* potentia $CPMSRIVZΓ^{B*D}Σ$ | ipsa *om.* $CPMSRIVZΓ^{B*D}Σ$ | tendentia] tendens $S^{2}RΓ^{D2}$ *praem.* ex MZ 7-8 oppositum] *in corr.* C^{2} obiectum $IΓ^{D*N}$ 8 Nec] *add.* etiam A | prior — volitione = A ut (in $Λ^{O}ρπβμ$ *om.* $Γ^{D*}$ *add.* in $DP^{2}Λ^{Y}$) volitione (vol.] voluntas $C^{2}Γ^{D2}γυ$ *not.* vel: voluntas $Γ^{N2}$) prior est (e. *in corr.* $Γ^{D2}$) naturaliter suo actu *rell.* *edd.* 8-9 sed — suo actu *om.* P^{*} 9 quia] quod (!) I | ut] in quantum $Γ^{B}$ | prior *om.* $D^{2}I$ | suo *om.* R^{*} | ita] *post* illum (10) P^{2} sic *post* illum (10) S^{2} | elicit] *add.* naturaliter $R^{2}Γ^{N}Λ$ 10 illum] *ante* actum $DΓ^{N}$ istum $C^{*}P$ *om.* V | possit $DCPMSRIVZΓ^{N}$ | ita] *post* voluntas D *praem.* et (etiam D) $DC^{*}MSRIVZΓ^{N}Λ$ 11 divina *om.* $C^{*}P^{*}$ | sola] *post* volitione D est sub P^{2} *praem.* sua S^{2} | prior *om.* $Σ^{Q}$ | tendentia tali] t. tend. $Γ^{BD}Σ$ | ita] *add.* enim $DCPSRIΓ^{B2N}Λ^{Y}$ 12 illud *om.* $Γ^{BD}$ | posset = $AΓ^{BD}Στ$ possit *rell.* ρπγβμυ 13 obiectum] *ante* oppositum $Γ^{BD}Σ^{Q}$ *om.* R^{*} | potentia] *add.* ipsa R^{*} 14 sicut — nostra *om.* $Γ^{BD}$ | quam] quod (!) M *add.* etiam $Γ^{BD}Σ$ 15 prior est naturaliter] n. e. p. (p. e. Σ) $Γ^{BD}Σ$ | suo] *post* actu R *om.* $Γ^{BD}$ 18 quantum] et hoc $Λ^{O}$ | considerando] considerato $MSRVZΓ^{N2}Λ^{O}$ 19 qualiter] *add.* scilicet A | cum *om.* $Λ^{O}$

T [1] Loco ‹ producit › codices diversas lectiones tradunt. [2] Cf. supra p. 418, 11-15. [3] Cf. supra p. 418, 16-22. [4] Cf. nota 2.

Hoc potest poni dupliciter:

Uno modo per hoc quod intellectus divinus videndo determinationem voluntatis divinae, videt illud fore pro *a*, quia illa voluntas determinat fore pro eo; scit enim illam voluntatem esse immutabilem et non impedibilem [1].

[23] Vel aliter. Quia ista via [2] videtur ponere quemdam discursum in intellectu divino (quasi ex intuitione determinationis voluntatis et immutabilitatis eius concludat hoc fore), potest poni aliter, quod intellectus divinus aut offert simplicia quorum unio est contingens in re, aut – si complexionem – offert eam sicut sibi neutram; et voluntas eligens unam partem, scilicet coniunctionem istorum pro aliquo 'nunc' in re, facit illud esse determinate verum: 'hoc erit pro *a*'. Hoc autem exsistente 'determinate vero', essentia est ratio intellectui divino intelligendi istud verum, et hoc naturaliter (quantum est ex parte essentiae), ita quod sicut naturaliter intelligit omnia principia necessaria quasi ante actum voluntatis divinae (quia eorum veritas non dependet ab illo actu et essent cognita ab intellectu divino si per impossibile non esset volens), ita essentia divina est ratio cognoscendi ea in illo priore, quia tunc sunt vera; non quidem quod illa vera moveant intellectum divinum – nec etiam termini eorum – ad apprehendendum talem veritatem (quia tunc intellectus divinus vilesceret, quia pateretur ab alio ab essentia sua), sed essentia divina est ratio cognoscendi sicut

---

1 Hoc] *add.* autem $\Gamma^{BD}\Sigma$ 2 videndo *om.* Γ^{BD*} | determinatione Γ^{BD*} 3 videt] videlicet DIVΓ^{N} | pro^1] per MZ 3-4 quia — eo *om.* A 3 illa voluntas] v. i. I v. illud Λ^{O} *add.* sic $\Gamma^{BD}\Sigma$ 3-4 fore pro eo] *praem.* illud C^{2}R *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 4 eo] a R | illam voluntatem] v. i. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | impedibilem] *add.* vel possibilem D* 5 Vel aliter] Vel aliter (Vel. al. *om.* D^2) et hoc D | Quia] Quod Z *add.* enim Γ^{B} | ista] illa DS | videtur ponere] p. v. Γ^{N} | quemdam *om.* R* 6 intuitione] intentione V intuitio (!) I in unitate (!) D | intuitione — immutabilitatis] immutatione (intuitione Γ^{D2}) voluntatis divinae (d. *om.* Γ^{D}) et determinationis $\Gamma^{BD}\Sigma$ | determinationis] declarationis Z *om.* Λ 6-7 determinationis — concludat *om.* I 6 eius *ante* et Λ^{O} 7 concludit C*PR | hoc] hos (!) Λ^{Y} | potest poni aliter] potest autem (p. a.] ideo p. Γ^{B}) aliter sic poni (p. *in corr.* Γ^{D2}) $\Gamma^{BD}\Sigma$ | quod] quia Γ^{N} | offert] *add.* voluntati $\Gamma^{BD}\Sigma$ 8 quorum *in corr.* R$^2\Gamma^{D2}$ | si complexionem] per compl. *in ras.* R^2 | offert] infert Σ^{Q*} *add.* tamen $\Gamma^{BD}\Sigma$ 9 sicut *om.* Γ^{N} | sibi] *post* neutram V si RΛ | neutrum (!) DMZ 10 nunc] ut Z | erit] est S^2 11 pro a] secundum a P* *add.* (*ex Rep. I A d.* 38 *n.* 38) ita quod in eodem instanti quo voluntas acceptat complexionem talium terminorum, est haec complexio primo vera, puta salvabitur vel non salvabitur, et ita veritas cuiuslibet contingentis est vera, quia veritas eius est primo causa per actum voluntatis divinae, et non quia vera ideo voluntas vult eam sed e converso S^2 12-13 intelligendi — naturaliter] ita quod sicut naturaliter (!) V 12 istud] *post* verum $\Gamma^{BD}\Sigma$ illud DΛ 13 sicut] *add.* est C* *add.* essentia P | omnia principia necessaria] illa (primo $\Gamma^{N'}$ prima Γ^{N2}) pr. om. necessaria (-rio Γ^{N2}) $\Gamma^{N}\Lambda$ 14 eorum] earum P | non] *add.* omnino Λ^{O} | illo] *post* actu $\Gamma^{BD}\Sigma$ isto C^2 | et] *in corr.* Γ^{D2} ut R | essent] esset RV *add.* etiam D 15 si] etsi V | esset] *add.* Deus $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ita = Αρπγβμυ et ita (i.] in Γ^{B*D*}) *rell.* τ 16 quidem] *ante* sunt Σ *om.* Γ^{BD} 17 quod] quia Γ^{N} | illa] ista R | moveant] moveat S* *comp.* Λ^{Y} *praem.* ut necessario Λ | etiam] in (!) D | eorum *om.* PR* | ad *om.* I 18 tunc *om.* Γ^{N} 19 alio] *add.* quam Γ^{B} | sed] *add.* si Γ^{B}

T [1] Cf. HENRICUS GAND., *Quodl.* VIII q. 2 in corp. (f. 301H-I): « Deus autem, absque omni mutatione suae scientiae, cognoscit rem... fore quando erit... Quia intellectus divinus scit operanda 'in quantum operanda' sciendo determinationem suae voluntatis, quae omnino est invariabilis, ... idcirco invariabiliter haec omnia cognoscit ». [2] Cf. supra lin. 2-4.

simplicia ita et complexa talia: tunc autem non sunt vera contingentia, quia nihil est tunc per quod habeant determinatam veritatem; posita autem determinatione voluntatis divinae, iam sunt vera in illo secundo instanti, et idem erit ratio intellectui divino – quod et in primo – intelligendi ista quae iam sunt vera in secundo instanti et fuissent cognita in primo, si tunc fuissent in primo instanti.

[24] Exemplum: sicut si in potentia mea visiva 'semper stans unus actus' sit ratio videndi obiectum, si ab alio praesentante nunc sit iste color praesens, nunc ille, – oculus meus videbit nunc hoc, nunc illud, et tamen per eandem visionem tantummodo erit differentia in prioritate et posterioritate videndi, propter obiectum prius vel posterius praesentatum; et si unus color fieret naturaliter praesens et alius libere, non esset differentia formaliter in visione mea quin ex parte sua oculus naturaliter videret utrumque; tamen contingenter posset videre unum, et necessario aliud, in quantum unum fit praesens sibi contingenter et aliud necessario.

Utrolibet istorum modorum [1] ponatur intellectum divinum cognoscere exsistentiam rerum, patet – secundum utrumque – quod est determinatio intellectus divini ad illud exsistens ad quod determinatur voluntas divina, et certitudo infallibilitatis (quia non potest voluntas determinari quin intellectus determinate apprehendat illud quod voluntas determinat), et immutabilitas (quia tam voluntas quam intellectus sunt immutabiles, ex distinctione 8 [2]), – et hoc quantum ad

---

1 simplicia] *comp.* R | et] etiam RIΓ^{N} | complexa] *post* talia Σ composita PΓ^{BD} | talia *om.* Γ^{BD} | quia] quando Λ 2 tunc *om.* Λ^{O} | habeat MS*RIVZ$\Gamma^{N}\Lambda\Sigma^{Q}$ | determinatam veritatem = A v. (v.] voluntatem π) d. *rell.* *edd.* | positam (!) MZ 3 iam] illa Γ^{N} | vera] *add.* contingentia Σ *add.* et D | secundo] *post* instanti $\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* R* | et] *om.* C*P*MS*RIVZ$\Gamma^{N*}\Lambda$ *add.* fuissent cognita in primo A | idem] eadem R | erit] esset C* est P$^2\Lambda$ 4 quod et in primo *post* instanti^1 (5) $\Gamma^{BD}\Sigma$ | et] etiam DCR est Λ^{O} fuit Γ^{D2} *om.* IΣ^{U} | primo] *add.* actu A *add.* instanti C^2 | ista] illa SR | iam] *post* sunt RI *om.* P | in^2] *add.* isto $\Gamma^{BD}\Sigma$ 5 cognita *rescr.* C^2 | cognita — fuissent *rep.* Λ^{O} | primo^1] *add.* instanti $\Gamma^{BD}\Sigma$ | si — primo *om.* MZ | si] et D | tunc fuissent] f. t. Γ^{N} | in primo instanti *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 6 sicut *om.* Γ^{BD} | potentia] *pon.* praesentia Λ^{O2} | semper stans *post* obiectum (7) $\Gamma^{BD}\Sigma$ | actus] *add.* sui P^2 | sit ratio] sit (*ante* semper) sit ratio C'P'I sit *ante* semper DC^{2}P^{2}S$\Gamma^{N}\Lambda$ sit *ante* unus R$\Gamma^{BD}\Sigma$ 7 videndi] cognoscendi seu vid. A *comp.* P*Λ^{O*} | ab alio] *in ras.* P^2 ab aliquo ACΛ^{O} | praesentante] praesente Γ^{N*} | nunc^1] non R^2 ut M*Z | sit — nunc *rep.* Λ^{O} | iste] ille CPSR VZ | nunc^2 *in ras.* C^{2}P^2 8 ille] iste Γ^{BD} *om.* V | meus *om.* Γ^{BD} | videt R | visionem] *add.* vel potentiam visivam R^2 9 erit] est Γ^{D} | propter] *comp.* Γ^{N*} 10 praesentatum] praesentialiter Γ^{N} | et] *add.* tunc D | naturaliter *om.* Γ^{D*}(*ante* fieret) 11 alius] alterius (!) MZ | esset] erit D*C*P 12 videret] *add.* (!) naturaliter C*P *add.* ad Λ^{O} | tamen] tunc V | possit Λ^{Y} | unum] *add.* contingenter P* 13 necessario aliud] a. n. PΓ^{BD} 13-14 in quantum — necessario *om.* Γ^{D*} 13 fit] sit SRIV | sibi] *ante* unum DSRIΛ *ante* praesens $\Gamma^{N}\Sigma$ ibi (!) *ante* fit Γ^{B} *om.* M*Γ^{D2} 13-14 contingenter... necessario] n. ... c. Γ^{B} 15 Utrolibet] Utrobique C* Utroque P^{2}R *praem.* Si $\Gamma^{BD}\Sigma$ 15-16 exsistentias $\Gamma^{BD}\Sigma$ 16 secundum] sed I | utrumque] utramque V *add.* scilicet R 17 terminatur IΛ^{O} | voluntas *in ras.* Γ^{D2} 18 infallibilis $\Gamma^{BDN*}\Sigma$ 19 comprehendat PΛ^{O} | quod] quia MZ | et] *add.* ita Λ | immutabilitas] immutabiliter PΓ^{B2D2} mutabilitas Λ^{Y} 19-20 voluntas ... intellectus] int. ... vol. P 20 hoc] in D

T [1] Cf. supra p. 428, 2-4 et p. 428, 5-429, 14. [2] Cf. supra p. 405 nota 4.

tres quaestiones primas [1]. Et tamen cum istis [2] stat contingentia obiecti cogniti [3], quia voluntas determinate volens hoc, contingenter vult hoc, – ex primo articulo [4].

[25] Quantum ad quartam quaestionem [5] videtur fortasse distinguendum de ista 'Deus necessario scit *a*', secundum compositionem et divisionem, – ut in sensu compositionis notetur necessitas scientiae ut transit super illud obiectum, in sensu divisionis notetur necessitas scientiae absolute, quae tamen [6] transit super hoc obiectum; primo modo falsa, secundo modo vera.

Tamen talis distinctio [7] non videtur logica, quia quando actus transit super obiectum, non videtur distinguendum de actu illo absolute, vel ut transeunte super obiectum, – puta si dicam 'video Socratem', quod distinguatur de visione prout transit in Socratem, vel de visione absoluta, quae tamen est Socratis; et sicut non est ibi [8] distinctio in propositione de inesse [9], ita nec apposito modo [10] videtur distinctio, sed tantum videtur necessaria si actus transeat in obiectum necessario: et ita videtur ista simpliciter neganda 'Deus necessario scit *a*', pro eo quod hoc praedicatum sic determinatum [11] non necessario convenit huic subiecto, licet praedicatum non determinatum [12] conveniat.

---

1 primas *om.* C* | Et — istis] Cum hoc tamen Γ^{BD} | cum *om.* S* | obiecti] instanti (!) Λ^{Y} 1-2 cogniti] *ante* obiecti (1) C cognoscendi (!) R 2 determinate *post* hoc¹ DSRI$\Gamma^{N}\Lambda$ | hoc² *om.* I*$\Gamma^{BD}\Sigma$ 4 quartam quaestionem] quaest. quar. Σ | fortasse] fortassis P forte $\Gamma^{BD}\Sigma$ | distinguendum] quod dist. est R | ista] illa DS hoc Γ^{N} 5 Deus] de (!) I *om.* Z | ut *om.* DΓ^{N} 6 compositionis] composito $\Gamma^{BD}\Lambda^{O}\Sigma$ | notetur] vocetur MVZΛ^{Y} | necessitas *rep.* Λ | scientiae *om.* ADC*P*MVZ 6-7 ut transit — scientiae *om.* D 6 illud] istud SRI$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}\Sigma$ 7 divisionis] diviso $\Gamma^{BD}\Sigma$ | notetur] *post* absolute Γ^{BD} vocetur MVZΛ^{Y} | necessitas scientiae] s. n. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | scientiae absolute *om.* C*P* | quae tamen] ut (*praem.* et non P² *pon.* quae tamen C²) CP | super] supra MZ 8 hoc] illud CPV | falsa] *rescr.* C² *praem.* est $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* est A | vera] *praem.* est Γ^{BD} *add.* in talibus V 9 Tamen] Cum (!) V Unde RΛ Sed $\Gamma^{BD}\Sigma$ | talis] *post* distinctio R ista $\Gamma^{BD}\Sigma$ 9-12 super — transit *om.* Σ^{U*} 10 distinguendi (!) D | actu illo] i. a. PRI *add.* ut $\Gamma^{BD}\Sigma$ | vel] et $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ut *om.* R 11 super] supra CPMSRIZ$\Gamma\Lambda^{Y}$ | dicam] *post* Socratem $\Gamma^{D}\Sigma$ dicatur $\Gamma^{B}\Lambda^{O}$ *add.* in Deo S*Λ^{Y} | quod] *praem.* dico Γ^{B} | distinguitur R$\Gamma^{BD}\Sigma$ 12 prout — visione *om.* $\Gamma^{B}\Lambda^{O}$ | in] super $\Gamma^{D}\Sigma$ | absolute $\Gamma^{BD}\Sigma$ | quae] quando Γ^{D*} | est Socratis] transit super Socratem $\Gamma^{BD}\Sigma$ 13 ibi *om.* Γ^{N} | in] de Γ^{B} | apposito modo] m. a. $\Gamma^{BD'}\Lambda\Sigma$ opposito m. Λ a (*om.* a P²) proposito m. AC*PS'Z* in propositione de m. S²Γ^{D2} 14 videtur¹] vera est P | distinctio] *add.* esse D | tantum] tunc MZ | videtur necessaria] n. v. Λ^{O} 14-15 si actus — necessario¹ *om.* CPMR*VZ 14 transit AI | in] super $\Gamma^{BD}\Sigma$ 15 necessario¹] *post* transeat (14) Γ^{D} *add.* illorum duorum S² | et ita *om.* C² | ita videtur *om.* V | ista] illa DSR *om.* C*(*ante* videtur)PZ | negandum P 16-17 sic — praedicatum *om.* Λ^{O} 16 sic] sit RΛ^{Y} | non] *post* necessario CPR *om.* Γ^{N*} 17 non] *add.* scilicet (?) Γ^{N2} | non determinatum] *om.* S*Λ^{Y} *add.* subiecto D

T [1] Cf. supra p. 401, 18-22. [2] scil. cum dicta determinatione, certitudine infallibilitatis et immutabilitate intellectus divini. [3] Cf. quaestio quinta, supra p. 401, 23-402, 2. [4] scil. principali (cf. p. 413, 18-19), supra p. 427, 4-15. [5] Cf. supra p. 401, 22-23. [6] Loco «tamen» (hic et infra lin. 12), oporteret dicere «non». Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* I d. 39 n. 67-68. [7] Cf. supra lin. 4-8. [8] scil. in propositione 'Deus necessario scit *a*' (lin. 5). [9] scil. in 'Deus scit *a*' (cf. nota praecedens). [10] scil. apposito adverbio 'necessario' (quod est modus), propositioni de inesse ('Deus scit *a*'), dicendo videlicet 'Deus necessario scit *a*'. [11] scil. 'necessario scit'. [12] scil. 'scit'.

Contra hoc [1] obicitur, quia actus rationalis non distrahitur per materiam super quam transit: ita enim est simpliciter 'dicere', quod transit super 'me nihil dicere', sicut quando transit super 'me aliquid dicere'; et ideo ita sequitur 'dico me nihil dicere, ergo dico', sicut sequitur 'dico me sedere, ergo dico'. Ergo in Deo 'scire' non distrahitur per materiam super quam transit, quin sit aequalis necessitas.

Ad istud [2]. Licet non sic distrahatur quod stet secundum quid, tamen potest non esse necessitas eius ut significatur transire super materiam (licet sit necessitas eius in se), et hoc si sit actus maxime in se potens respicere diversa obiecta: sicut si haberem actum loquendi eundem virtuti motivae, et ille actus posset transire super diversa obiecta contingenter, – licet necessario haberem actum (sicut et potentiam), non tamen necessario haberem actum ut transeuntem super tale obiectum; nec tunc sequeretur 'necessario dico, ergo necessario dico istud', immo posset esse necessitas dictionis in se cum contingentia respectu huius obiecti; tamen dictio huius obiecti esset simpliciter, ita quod non dictio secundum quid.

⌊III. – AD ARGUMENTA PRINCIPALIA⌋

[26] Ad argumenta principalia, per ordinem.

Ad primum, pro prima quaestione [3], dico quod non est similis veritas in

---

1 quia] quod DΓ^{D} | rationalis] notionalis C*MVZ totalis (!) S*I 2 est *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | quod] quando S²Σ *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 3 sicut — dicere *om.* Λ^{Y} | quando] quod A | aliquid] nihil (!) I 3-4 et ideo — dicere *om.* P* 3 et ideo *om.* P² | ita *om.* C 4 nihil *in corr.* C² | sicut] si illud Λ^{Y} | sedere] *comp.* Λ^{Y} *praem.* aliquid (*om.* C²Z) dicere vel (vel *om.* Z) C²RIZ 5 distrahatur (!) Γ^{B} | quin] quia D | sit *om.* Γ^{N*} 7 istud] illud D | Licet] *add.* scit (!) D | sic] *ante* non CPMVZ *post* distrahatur D *om.* RI$\Gamma\Lambda\Sigma$ | distrahitur MZ | quod] quin $\Gamma^{BD}\Sigma$ 7-8 potest non] n. p. P 8 necessitas] *add.* actus R² | eius *om.* Γ^{D*} | transire super materiam] s. m. t. D 9 in se *om.* R* | si sit actus maxime] max. si (si *om.* Γ^{D*}) sit a. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | diversa] *post* obiecta CP *om.* R* 10 sicut *om.* Z | haberet R | actum] *add.* sicut potentiam R | loquendo (!) Σ^{U} | loquendi eundem] eundem scilicet actum loquendi R | ille] iste $\Gamma^{BD*}\Lambda^{O}$ 10-11 posset transire] possit tr. DC*PMSIVZΛ *om.* R* 11 necessario] *praem.* tunc $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* tunc D | haberem] haberet (!) S haberent Λ^{Y} 12 sicut — actum] *om.* C*P'I non tamen P² | et *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | necessario] *post* actum Γ^{N} *om.* D | transeuntem] *in corr.* R²Γ^{D2} transcendentem D 13 tale *om.* I | nec] non Γ^{N*} | tunc] tamen AC*PMVZΓ^{N*} | sequitur MRZΛ sequetur Γ^{N*} | dico¹] *om.* C* *add.* istud Γ^{B*D*} | ergo necessario dico] *rep.* *post* istud (14) R* *om.* PVΣ^{U*} | necessario² *om.* $\Gamma^{B*(ante\ ergo)D*}$ | dico²] dicit Σ^{Q} *om.* S* 14 potest $\Gamma^{BD}\Sigma$ | esse necessitas] n. e. V | cum] tamen P*SI *praem.* et D | cum contingentia] *om.* MR*Z *add.* eius $\Gamma^{B}\Sigma$ *add.* in se DC*PV$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 15 tamen] cum RΛ^{O} quamvis $\Gamma^{BD}\Sigma$ | simpliciter] *add.* dictio $\Gamma^{BD}\Sigma$ 15-16 ita — quid] et non secundum (sec. *om.* Γ^{D*}) quid dictio $\Gamma^{BD}\Sigma$ 18 per ordinem *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 19 Ad primum *om.* Σ^{U} | quaestione] opinione S

T [1] Cf. supra p. 430, 9-17. – Textus praecedens (p. 430, 4-17) componitur iuxta *Lecturam* I d. 39 n. 67-68, solventem quintam quaestionem, – textus vero sequens (lin. 1-16) componitur iuxta *Rep.* IA d. 39-40 n. 61. 66, solventem quartam quaestionem (quae ibi est secunda), – obiectio autem (lin. 1-6) iam habetur supra in quinta quaestione, p. 404, 23-405, 5. – Loco «Contra hoc obicitur» (lin. 1), in *Rep.* IA n. 61 dicitur sic: «Ex his dictis [scil. Thomae, quae recitantur ib. n. 60] potest formari talis ratio (quam tamen ipse non format)» etc.; cf. THOMAS, *S. theol.* I q. 14 a. 13 ad 2 (IV 187*a*). [2] Cf. supra lin. 1-6. [3] Cf. supra p. 402, 4-6.

illis de futuro, sicut in illis de praesenti et praeterito. In praesentibus quidem et praeteritis est veritas determinata, ita quod alterum extremum est positum, – et ut intelligitur positum, non est in potestate causae ut ponatur vel non ponatur, quia licet in potestate causae 'ut prior naturaliter est effectu' sit ponere effectum vel non ponere, non tamen ut effectus intelligitur iam positus in esse. Talis autem non est determinatio ex parte futuri, quia licet alicui intellectui sit una pars vera determinate (et etiam una pars sit vera in se, determinate, licet eam nullus intellectus apprehenderet), non tamen ita quin in potestate causae est pro illo instanti ponere oppositum. Et ista indeterminatio sufficit ad consiliandum et negotiandum [1]; si neutra pars esset futura, non oporteret negotiari nec consiliari, – ergo quod altera pars sit futura, dum tamen reliqua possit evenire, non prohibet consiliationem et negotiationem.

Ad secundum [2] dico quod scientiam esse unius partis ita quod non possit esse alterius, ponit imperfectionem in ea, – similiter et in voluntate, ponere eam esse unius ita quod non posset esse alterius obiecti volibilis; tamen scientiam esse unius ita quod non sit alterius (et de voluntate similiter), nullam imperfectionem ponit, sicut et potentia est unius oppositi in actu determinate – quod producit – et non alterius. Dissimile tamen est de potentia et scientia et voluntate, per hoc quod potentia videtur dici esse unius oppositi tantum quia tantum

---

1 praesenti et praeterito] praet. et (*add.* de Γ^{BD}) praes. C P$\Gamma^{BD}\Sigma$ *om.* Λ^{O} | In *om.* Λ^{O} | praesentibus] praeteritis $\Gamma^{BD}\Sigma$ | quidem *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ 2 praeteritis] praesentibus $\Gamma^{BD}\Sigma$ *praem.* in P 3 intelligitur *om.* PΓ^{N} | positum *om.* M*ZΛ 3-4 causae — potestate *om.* Γ^{D*} 3 causae] esse (!) D animae Σ^{U*} | ponatur[1]] ponitur V | vel non ponatur] vel p. V *om.* Γ^{N*} 4 causae] *add.* naturaliter (*praem.* prior P) DC*P*MS'VZ *add.* naturalis S²I | ut prior naturaliter] n. ut pr. R$\Gamma^{N}\Lambda$ | prior naturaliter est] e. n. p. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | est] *praem.* natura R²$\Gamma^{N}\Lambda$ *add.* in P* 5 non[1] *om.* Z | ut ... iam] cum ... ut $\Gamma^{BD}\Sigma$ ut ... ut iam S | in esse *om.* D 6 non est *post* determinatio $\Gamma^{BD}\Sigma$ | futuri] *add.* contingentis D | quia] quare R | intellectui *post* pars Z⁺ | una pars] p. u. Λ^{Y1O} aliqua p. $\Lambda^{Y'}$ 6-7 vera determinate] d. v. $\Gamma\Sigma$ 7 determinate[1]] *add.* in se P | et — determinate] *rep. post* determinate² Z *om.* P* | una pars] p. u. P² | sit vera] v. sit V | determinate²] indeterminate V | eam] etiam Γ^{BD} | nullus] *in ras.* C² verus P' unus P² 8 apprehendat Σ | quin] quando Λ^{O} | causae] *add.* (= *rep.*) est naturaliter ut prior est effectu (4) — in potestate causae (8, *not.* Vide R²) R | est] erit Γ^{D2} esse S* sit Λ^{O} | illo] isto CP$\Gamma^{BD}\Lambda^{O}$ 9 ista] illa SΛ | indeterminatio] determinatio P*Γ^{B*D*} | consiliandum] considerandum PR* consi^{dum} CMIZ 10 si] sed Γ^{N} *praem.* sed S² *add.* autem AD$\Gamma^{BD}\Sigma$ 10-11 non — futura *om.* V 10 non] nec Γ^{N*} | oportet DCPMSIZ$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ | negotiari nec consiliari] c. nec n. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | nec] neque Γ^{N} | consiliari] considerari R* 11 quod] licet D | sit] esset sic Z | reliqua] aliqua P *add.* pars D | posset V$\Gamma\Sigma$ 11-12 consiliationem] considerationem R*Γ^{N} *comp.* MZ | consiliationem et negotiationem] neg. et consilium $\Gamma^{BD}\Sigma$ 13 scientia Λ^{O*} | partis *om.* Γ^{BD*} 14 alterius] *add.* partis Γ^{N2} 14-15 ponit — alterius *om.* P* 14 et *om.* D 15 unius] *add.* partis $\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ 15-17 ita — unius *om.* Σ^{QU*} 15 possit RI$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma^{U2}$ | esse² *om.* DS* | obiecti *om.* R*Γ^{N*} | volibilis] volubilis DPMRIZ *add.* ponit imperfectionem in ea DΓ^{BD} | tamen] tam Λ^{Y} | scientia S* scientiae Λ^{Y} 16 esse] inesse SR*Λ^{Y} | unius] verius D | de voluntate similiter] s. de v. Γ^{BD} 17 unius] potentia P² 17-19 in — oppositi *om.* I 17 quod *om.* Γ^{D*} 18 non] *add.* est Γ^{BD} | tamen est] est t. DCPMSVZΛ | potentia et scientia] sc. et (et *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$) pot. A$\Gamma\Sigma$ *praem.* Dei P² 19-*p.* 433, 1 per — voluntas *om.* S*R*Λ 19 potentia] primo R² *add.* non Γ^{N2} | dici *om.* C²S²Γ^{N*} | oppositi] in actu A | quia] *add.* neutrum (*rescr.* Γ^{N2}) IΓ^{N}

T [1] Cf. supra p. 402, 7-10. [2] Cf. supra p. 402, 11-14.

possit in illud, et scientia et voluntas ita quod tantum sciat vel velit illud; sed si accipiatur simili modo ex utraque parte, aequalis est determinatio ex utraque parte, quia quodlibet istorum actu est unius oppositi et non amborum. Quodlibet etiam istorum potest esse utriusque, sed potentiam esse alicuius, hoc videtur significare potentialem habitudinem eius ad illud, – scientiam vel voluntatem esse eius, videtur significare actualem habitudinem ad idem; nihil tamen mali sequitur si simili modo accipiatur hinc et inde, quia tunc sicut ad scientiam 'scire' et ad voluntatem 'velle', ita ad potentiam 'producere' (non autem 'posse producere'), et sicut ad potentiam 'posse producere' ita ad scientiam 'posse scire' et ad voluntatem 'posse velle'.

[27] Ad primum argumentum secundae quaestionis [1] dico quod licet ad duas de inesse sequatur conclusio de inesse (non quidem syllogistice, quia est oratio non syllogistica, reducibilis in syllogismos multos), tamen ex una de inesse et altera de possibili nec syllogistice nec necessario sequitur conclusio de possibili; ratio est, quia 'falli' est rem opinari aliter esse quam sit, pro tunc pro quando creditur esse. Istud autem includitur in illis duabus praemissis de inesse, quarum altera significat istum credere hoc et reliqua negat hoc esse, et hoc pro eodem instanti, – et ideo sequitur conclusio de falli [2]. Non sic autem ex alia parte, quia illa de inesse affirmat unum oppositum pro illo instanti, illa de possibili affirmat potentiam ad alterum oppositum, non pro eodem instanti con-

---

1 possunt Σ^{Q} | et[1]] autem *post* scientia D sed S²Γ^{D2} | ita — illud] velit; hoc potest scientia in aliud, et voluntas similiter, et sic differunt D *praem.* non S²Γ^{D2} | tantum] *in corr.* C²P² tum Λ^{O} | vel] et R 2-3 aequalis — parte *om.* MZ 2 aequalis *in corr.* R² | aequalis est determinatio] det. (determinate Γ^{BD*}) est aeq. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | utraque *in corr.* S² 3 quia *om.* P* | quodlibet] quilibet S² licet C* | istorum] illorum R | actuum PS²RZ | est *om.* D | oppositi] obiecti V *add.* operationis Λ^{O} 3-4 Quodlibet] Quilibet S² quia licet C* 4 istorum] illorum R *om.* DSI$\Gamma^{N}\Lambda$ | sed] secundum DIΛ^{O} | hoc *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 4-5 videtur significare] non vid. sign. nisi $\Gamma^{BD}\Sigma$ 5 potentialem] potentiale (!) DΛ^{Y} possibilem P | scientiam] *praem.* sed S² *add.* autem $\Gamma^{BD}\Sigma$ 6 eius] *add.* vel R | significare] assignare V | idem] illud RI$\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ *pon.* illud Γ^{N2} 7 sequetur D | simili modo accipiatur] accipiantur uniformiter $\Gamma^{BD}\Sigma$ | et *om.* I | quia] quaeritur C*P*MVZ | tunc *om.* $\Gamma^{N}\Lambda$ | ad *om.* Γ^{D*} 8 et *om.* D | ad[1]] a (!) R 8-9 non autem posse producere *om.* P²$\Gamma^{D2}\Lambda$ 8 autem *om.* Γ^{D} 8-9 producere *om.* ADC²S²R²Γ^{N2} 9 et sicut — producere *om.* C*P*MS*R*IVZ$\Gamma^{N*}\Lambda$ | et] sed D vel S² *om.* Γ^{N2} 9-10 potentiam — velle] scientiam posse scire et ad voluntatem posse velle, ita (ita *om.* Γ^{D*}) et (et] *ante* ita Γ^{B} *om.* Σ^{U}) ad potentiam posse producere $\Gamma^{BD}\Sigma$ 9 producere *om.* C²P²S²R² | ad² *om.* D 11 argumentum *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | duas] *praem.* illas $\Gamma^{BD}\Sigma$ 12 sequitur PMSZΛ^{Y} sequetur D | conclusio] *comp.* C* 13 syllogismos multos] m. s. Γ^{N} 14 de[1] *om.* Λ^{O} | necessario sequitur] s. n. D 15 ratio] responsio MVZ *praem.* et Γ^{BD} | quia] quod M*Z | rem opinari] o. r. Λ^{O} | esse *om.* V | quam sit] q. est DΓ^{N} *om.* A *add.* sed D 16 Istud] Illud P | in *om.* D | duabus] tribus Λ^{O} | de inesse *om.* Γ^{N} 17 signat R | istud C*PR | hoc[1] *om.* S* | reliqua] altera $\Gamma^{BD}\Sigma$ 17-18 hoc esse — falli *om.* Z 17 pro *om.* Γ^{N} 18 alia] altera $\Gamma^{BD}\Sigma$ 19 illa[1]] ita Λ^{O} 19-20 pro — oppositum] obiectum Λ^{Y} *om.* S*R* *add.* obiectum C*MVZ 19 illo] isto Λ^{O} | illa²] *add.* autem D 19-20 possibili] potentiali Λ^{O} 20 potentiam *om.* P

T [1] Cf. supra p. 402, 16-21. [2] Cf. supra p. 402 nota 4.

iunctim, sed disiunctim, – et ideo non sequitur quod pro aliquo instanti possit esse coniunctio oppositi in re ad illud quod creditur; et ideo non sequitur possibilitas deceptionis, quae includit istam coniunctionem [1]. Similis ratio est in mixtione de contingenti et inesse, quare illa non teneat, nisi sit maior de inesse simpliciter.

Ista etiam responsio [2] patet, quia si ex opposito conclusionis arguatur cum illa de possibili, non infertur oppositum nisi alicuius de necessario, et ita oporteret maiorem esse realiter eandem cum illa de necessario ad hoc ut inferret conclusionem: non enim sequitur 'Deus non potest decipi, et *a* potest non fore, ergo Deus non scit *a* fore', sed sequitur 'ergo non necessario scit *a* fore'; quod apparet, quia si intellectus meus semper sequeretur mutationem in re, ita quod te sedente opinarer te sedere et te surgente opinarer te surgere, non possem decipi, et tamen ex istis 'tu sedes pro *a*' et 'non possum decipi' non sequitur nisi 'ergo non necessario scio te sedere pro *a*'. Ita in proposito: licet intellectus divinus non sequatur res sicut effectus causam, tamen concomitantia est ibi, quia sicut res potest non esse, ita intellectus divinus potest non scire, – et ideo numquam sequitur quod intellectus divinus cognoscat rem aliter quam est; et ideo numquam possunt simul stare illa quae requiruntur ad deceptionem, sed sicut res scita potest non esse, ita Deus potest eam non scire, – et si non erit, non sciet.

1 sed] se D *om.* Γ^{B*D*} | disiunctim] disiuncte MS*R*IVZΓ^{B2N}Λ *om.* $\Gamma^{B'D*}$ | non *om.* Γ^{D*} | sequitur] *add.* (= *rep.*, *cf. p.* 433, 20-434, 1) pro aliquo instanti coniunctim, sed disiuncte, et ideo non sequitur V | quod] *post* instanti CI quia D *om.* PΛ | pro] in Z | posset P 2 oppositi *om.* Γ^{BD} | credetur Γ^{B} | non] nec Σ 3 istam] illam DSR | est] *ante* ratio DSIΓ^{N}Λ *om.* R* 4 inesse^1] necessario P *praem.* de C^2 | illa] ista (*praem.* ly P^2) CPMVZ *om.* Λ^{O} | maior] *ante* sit Γ^{BD}Σ minor Γ^{N2} | inesse^2] esse MZ 6 etiam] *post* patet I* *om.* AR | responsio] ratio SRI | si *om.* P | arguitur D 7 illa] ista Γ^{BD} | non] nihil Γ^{D} | infertur] offertur Λ^{O} | nisi] *post* alicuius IΓ^{D2} *praem.* illius Γ^{BD*}Σ | et ita] et ista P' et ideo P$^2\Gamma^{N}$Λ ita et Σ^{U} ita etiam $\Gamma^{BD}\Sigma^{U}$ 7-8 oportet RΛ^{O} 8 eadem SR | illa] ista PΓ^{BD} | inferat C^2 9 potest non] non p. DMVZ *in ras.* C^2 potest P* 10 ergo^1 — fore^1 *om.* Γ^{N*}Λ | Deus] *praem.* de (!) M | non scit] non sit RΓ^{B} noscit M | sed sequitur] sequitur tamen D | non^2 *om.* Λ | necessario *in ras.* C^2 | scit^2] sit Γ^{N} 10-11 quod — intellectus *om.* M*Z 11 appareat Σ^{Q} | si *om.* R | meus] melius I | semper *om.* A | sequitur R | ita *om.* R*Γ^{N} 12 sedente] sedere Z sedere te S* | opinarer^1] *in corr.* S^2 opinor R opinaretur Γ^{BD}Σ | sedere — opinarer te *om.* Σ^{U*} | surgente] surgentem Γ^{D} | opinarer^2] opinaret P* opinaretur Γ^{BD}Σ opinor R | non] et non *in ras.* R^2 nisi S* | posset $\Gamma^{BD}\Sigma^{Q}$ 13 et^1 — decipi *om.* Λ^{O} | istis] ipsis Γ^{N*} *add.* duobus D | sedeas Λ^{Y} | pro] per Γ^{N} | non *om.* V* 13-14 non sequitur — sedere *om.* R* 13 sequeretur A | nisi] non P* *om.* Λ^{O} 14 ergo] quod D *om.* V | non *om.* P*Λ^{O2} | Ita] *praem.* Et Γ^{N} | proposito] opposito Λ^{O*} 15 sequetur D | sicut *om.* C* | concomitantia est ibi] est ibi c. Γ^{BD}Σ | quia] quod DSIΓ^{BD}Σ 16 res *om.* C*P* | divinus *om.* Σ^{U*} 16-17 potest^2 — divinus *om.* I 16 potest^2] *post* non^2 S*Λ^{Y} *om.* CP* | non scire] s. non esse D *add.* (*cf.* 17-18) et ideo numquam possunt simul stare A *add.* (*cf.* 16-17) et ideo numquam sequitur quod intellectus divinus non sciret C* | et ideo] et ita sequitur quod R 17-18 sequitur — numquam *om.* P 17 intellectus divinus] d. i. DSΛ^{Y} | aliter] *add.* esse A 18 simul stare] stare s. Λ^{O} | illa] ista Γ^{BD} 19 scita] rata P* | potest^2] *praem.* non C*P* | et *om.* Λ 20 sciet] *add.* non quidem sic quod non sciet illud simpliciter, sed sicut non est non sciet illud esse, vel sciet illud non esse D

T [1] Cf. supra p. 402, 18: «ergo Deus potest decipi». [2] Cf. supra p. 433, 18-434, 5).

[28] Ad secundum, de illa positione possibilis in esse [1], dico quod ex tali positione in se numquam sequitur aliquod impossibile; tamen illa de inesse, in quantum ponitur aliqua de possibili, potest repugnare alicui cui non repugnat illa de possibili posita in esse, quia antecedens potest repugnare alicui cui non repugnat consequens, – et tunc ex antecedente et suo repugnante potest sequi aliquod impossibile, quod non sequitur ex consequente et eodem, quod non est sibi incompossibile. Nec mirum est si ex incompossibilibus sequatur impossibile, quia secundum Philosophum in II Priorum, in syllogismo 'ex oppositis' sequitur conclusio impossibilis [2].

Dico tunc quod posita ista in esse 'possibile est me non sedere', ex ista sola [3] nihil impossibile sequitur, sed ex ista et alia – scilicet 'Deus scit me sessurum' – sequitur impossibile, scilicet Deum falli; et illud impossibile non sequitur ex impossibilitate eius quae [4] ponitur in esse, nec etiam ex incompossibilitate aliqua quae est absolute in ea, sed ex ipsa et quodam alio simul, quod est impossibile. Nec hoc est inconveniens quod illud quod est impossibile, sequatur ex aliqua de inesse, in quantum ponitur aliqua de possibili et aliqua de inesse, – quia cum ista 'ego sedeo' stat ista 'possibile est me stare'; illa tamen de inesse [5], in quan-

1 secundam Σ | illa] ista Γ^{BD} prima Γ^{N*} | possibili V 2 se] esse S^{2}RI | aliquod] *post* impossibile Γ^{BD} aliquid Γ^{N} | tamen] cum Λ *praem.* et Z* | illa] ex ista Γ^{BD*} 2-3 in quantum] in quam APMRIZΓ^{N}ΛΣ in qua DCS'VZ$\Gamma^{BD'}$ cum qua S$^2\Gamma^{D2}$ 3 aliqua] alia DPΛ^{O} 3-4 potest — possibili *om.* Γ^{B*} 3 cui *om.* Σ^{U} 3-4 illa — repugnat] *rep.* (*omittendo prima vice* illa) I *om.* AR* 4 possibili] potentiali Λ^{O} *add.* non DC^2 | cui *om.* Σ^{Q} 5 et^2] in R *om.* MZ | suo] sic Γ^{BD}Σ | repugnante] *add.* alicui S^2 | sequi] intelligi Λ 6 impossibile *om.* R* 6-7 quod — incompossibile *om.* Λ^{O} 6 consequente et eodem] eodem c. et ex (ex *om.* Σ) eo Γ^{BD}Σ | quod^2] quia V | non est sibi] s. n. e. V | sibi] *comp.* D 7 incompossibile] impossibile MI*Z non compossibile D compossibile Λ^{Y} | Nec — impossibile *om.* Γ^{D*} | Nec] Non (*add.* enim C^2) CMSIZ | est] *ante* mirum Σ *om.* DΓ^{B} | incompossibilibus] incompossibili RΓ^{D2} compossibilibus C*MVZΓ^{B*} | sequitur CPΓ^{B}Σ 8 in^1 *om.* CPRΓ^{BD}ΛΣ | II] 1 CP 9 incompossibilis S 10 ista^1] illa S *om.* D | non = AC$^2\Gamma^{B2N2}$ *edd.* | sedere] stare R^2 | ista] illa DSR 11 nihil] vel S*Λ^{Y} | impossibile sequitur] s. i. ΓΣ | sed *om.* Z | et] etiam I | scilicet] ism a. D *om.* VΛ | scit] sit C*Γ^{B} | sessurum] *praem.* non P$^2\Lambda^{O2}$ *add.* cras P 12 illud] istud Λ hoc Γ^{BD}Σ | sequitur *om.* S* 13 impossibilitate] possibilitate M* | eius — incompossibilitate *om.* Λ | quae] quod *codd.* (*om.* Λ) *edd.* | etiam *om.* Γ^{BD}Σ | ex *om.* MZ | incompossibilitate] impossibilitate ACRIΓΣ *add.* eius V* *add.* (= *rep.*) eius quod ponitur in esse nec ex impossibilitate Γ^{B} | aliqua] alia D 14 est^1] sit Γ^{BD}Σ | absolute] *post* ea V absoluta R | in ea *om.* Γ^{D} | quodam alio] a. q. I | quod] *comp.* D | impossibile] *pon.* incompossibile Γ^{N2} 15 Nec — impossibile *om.* $\Gamma^{B}\Sigma^{U*}$ | hoc *om.* $\Gamma^{D}\Lambda^{O}\Sigma^{QU2}$ | inconveniens] impossibile Σ^{U2} | quod^1] quia Z | illud quod est] illud est MZ *om.* Γ^{N} | ex *om.* Γ^{N*} | aliqua] alia D 16 inesse^1] in essentia (!) Γ^{B} *add.* et aliqua de impossibili (imp.] possibili Γ^{D2}) Γ^{BD} | in quantum — inesse *om.* Γ^{D} | in quantum = S$^2\Gamma^{B}\Sigma^{T}$ in quam ACP'MS'IZΛ in qua DP^{2}RΓ^{N}ρπγβμυ | aliqua^1] alia DR illa Λ^{O} | possibili] impossibili Γ^{B*} inesse Σ | aliqua^2] alia R$\Gamma^{N}\Lambda^{O}$ | inesse^2] in essentia (!) V impossibili Σ | quia] nam Σ namque Γ^{BD} | cum *om.* I 17 ista^1] illa S *add.* de possibili V* | ista^2] illa SR *om.* C*PMVZ | est] esse MVZ *om.* C*P* | stare] sedere (*praem.* non Γ^{N2}) Γ^{N} | illa] ista Γ^{BD} | de inesse] de esse Σ^{Q} *om.* Λ^{Y} 17-*p.* 436, 1 inquantum = Γ^{BD}Σ in quam ACPMS'I$\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ in quem Z in qua DRV *edd.* cum qua S$^2\Lambda^{O}$

T [1] Cf. supra p. 403, 1-4. [2] ARISTOT., *Anal. priora* II c. 16 [c. 20] (B c. 15, 64*b* 7-10. 15-16). [3] scil. ex 'non sedebo cras'. [4] Loco «quae» codices habent «quod»; est falsum, quia lin. 14 dicitur «ea» et «ipsa». [5] scil. 'ego sedeo'.

tum ponitur ista [1], repugnat illi alteri de inesse [2], – et ex illis duabus de inesse [3] sequitur incompossibile, scilicet 'stans est sedens'. Nec tamen sequitur 'ergo illa quae ponebatur de possibili in esse [4], fuit falsa', sed vel illa fuit falsa, vel alia [5] (cum qua sua de inesse [6] accipitur) est incompossibilis suae de inesse.

[29] Ad primum argumentum tertiae quaestionis [7] concedo maiorem, quod non est transitus sine mutatione, – sed in minore [8] dico quod hic nullus est transitus (nec esse potest), quia transitus non potest esse sine successione, ita quod oppositum succedat opposito; talis autem non potest esse in proposito: sicut enim non potest simul scire et non scire, ita non possunt simul stare quod aliquando sciat et aliquando non sciat, – sine quo transitu ab opposito ad oppositum successive, non est mutatio.

Et si tu quaeras 'saltem si potest non scire *b*, quod scit, aliquid aliter se haberet, – quid est illud?', dico quod *b* in esse cognito; non tamen aliter quam prius se habuit, sed aliter quam nunc se habet, ita quod istud 'aliter' esset non alicuius succedentis oppositi ad oppositum, sed esset alterius oppositorum quod in eodem instanti potest inesse in quo suum oppositum inest, – et hoc non sufficit ad mutationem.

Ad secundum [9]: consequentia non valet 'non sciens *a*, potest scire *a*, ergo potest incipere scire *a*', et hoc quando est potentia praecise alicuius prioris naturaliter ad oppositum posterioris, pro eodem instanti pro quo et in quo habet

1 ponitur] posita P* | ista] illa S *praem.* cum $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* de possibili S^2 | illi *om.* D | inesse^2] *add.* et de possibili S$^2\Lambda^O$ 2 incompossibile] impossibile RIΓ^N | scilicet] *praem.* ista I 3 illa^1] ista Γ^{BD} | ponebatur] ponatur Λ^Y ponitur S*RIΛ^O *add.* esse CP*MS*RIVZ $\Gamma^N\Lambda^Y$ | in esse *om.* I | sed — falsa *om.* R* | vel^1] *praem.* quod A | illa^2] *post* fuit^2 CPMRVZ ista Γ^{BD} *om.* $\Gamma^N\Lambda$ | fuit^2] *post* falsa^2 D *om.* S* 4 cum] *in ras.* R^2 *om.* MZ | qua *om.* D | sua] sumitur, scilicet illa Γ^{BD} | inesse^1] *add.* quae DS$^2\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ 5 argumentum *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | tertiae] secundae Σ 6 transitus^1] *praem.* ille Σ | in minore] ad minorem A$\Gamma^{BD}\Sigma$ | nullus] non DR$\Gamma^{D2}\Sigma^Q$ | est transitus^2] tr. est A 7 esse potest] p. e. Γ^N | quia — esse *om.* $\Gamma^N\Lambda$ | esse^2 *om.* C*MVZ | successione] mutatione successive S*I$\Gamma^N\Lambda$ *praem.* mutatione et R *praem.* mutatione quae est cum D 8 autem] enim $\Gamma^{BD}\Sigma$ 8-9 esse — potest *om.* Λ^O 8 enim *om.* Γ^{BD} 9 possunt] potest $\Gamma^{BD}\Sigma^Q$ 10 et] *add.* quod CPMZΛ | quo] aliquo $\Gamma^{B2}\Lambda^O$ *om.* D | ad] in $\Gamma^{BD}\Sigma$ 10-11 successive] succedens DCPMSRIVZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ *praem.* scire autem tali modo (tali modo] taliter Λ^O) S$^2\Lambda^O$ 11 non *om.* S$^2\Lambda^O$ | est] potest esse P 12 tu *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | si^2] *add.* non V$^+\Gamma^{N\prime}\Lambda^{O*}$ *add.* nunc Γ^{N2} | non scire] stare C*P* | quod] quam MZ quia Σ^{Q*} quasi quod Λ^O | scit] sit RI$\Gamma^{B*}\Lambda^O$ *addunt:* ergo scire Λ^O ergo potest Γ^{D2}(*in ras.*) ergo potest scire S^2 | aliquid *om.* P 13 habere S^{2}RI$\Gamma^{D2}\Lambda^O$ | quid] *in corr.* Γ^{D2} quam S^2 | dico] dicendum Γ^{BD} | quod] quid Λ^O | cognito] *add.* licet aliter se habeat S$^2\Gamma^{D2}$ | tamen] *add.* se habet $\Gamma^{BD}\Sigma$ 14 ita quod] quia P | esset] erit (*pon.* esset C^2) CP *praem.* se habere Λ^O *add.* ratio DR$^2\Gamma^{B2}$ | non] *post* alicuius (15) Λ *om.* S*R* 15 successivitatis Γ^D | sed] si C*Λ^Y | esset *om.* Γ^{BD*} | quod] quia DPΓ^{B*D*} *praem.* et V 18 secundam consequentiam S*Λ^O | potest] *praem.* non Γ^{B*D*} | a^2] b I 19 potest *om.* Σ^{U*} | incipere *om.* Z | potentia] *praem.* in Λ^O | praecise *om.* R* 19-20 naturalis Λ^O 20 habet *om.* C*P*(*post* hoc, *p.* 437, 1)

T [1] scil. 'possibile est me stare'. [2] scil. propositioni 'ego sto'. [3] scil. ex 'ego sedeo' et ex 'ego sto'. [4] scil. 'ego sto' (supra p. 435, 17). [5] scil. 'ego sedeo'. [6] scil. 'ego sto'. [7] Cf. supra p. 403, 6-12. [8] Cf. ibidem (« Deus sciens *a*, potest non scire *a* »). [9] Cf. supra p. 403, 13-16.

hoc 'posterius' contingenter esse, sicut est in proposito; tantum tenet gratia materiae in creaturis, ubi est potentialitas ad opposita successive, – sed licet illa non esset, adhuc tamen esset possibilitas ad utrumque illorum pro uno instanti.

[30] Ad tertium [1]: potest concedi, quantum ad istud argumentum, quod ista potentia ad opposita sit potentia activa, – puta quod intellectus divinus, in quantum est actu per essentiam suam et per actualem intellectionem infinitam, sit potentia activa respectu quorumcumque obiectorum quae producit in esse intellecto.

Et cum dicit 'ergo ipsa non potest agere circa aliquid, circa quod prius non egit, nisi mutetur' [2], dico quod consequentia non valet quando [3] requirit obiectum circa quod agat: sicut in agentibus creatis, non oportet agens – quod de novo agit – immutari, si de novo approximetur sibi passum in quod agat. Ita in proposito. Voluntas divina, determinans 'fore' alicuius ostensi ab intellectu, facit complexionem talem esse veram, et ideo intelligibilem; ex hoc istud est praesens intellectui in ratione obiecti. Et sicut voluntas potest facere istud volitum et non facere, ita potest esse verum et non verum, et ita potest cognosci et non cognosci ab isto intellectu naturali; non quidem propter aliquam contingentiam quae quidem sit prius in isto agente naturali, sed propter contingentiam ex parte obiecti, quod contingenter est verum per actum voluntatis verificantis.

Et si obicias quod adhuc non potest esse sine mutatione, saltem in obiecto

1 posterius] poterit P* | esse] est I^2 | est *om.* P* | proposito] *add.* et $\Gamma^{BD}\Sigma$ (*cf. transpos. ad* 1-2) 1-2 tantum — materiae *post* successive (2, *sed rep. suo loco* Γ^{B2}) $\Gamma^{BD}\Sigma$ 1 tantum] tamen DS^{2}R^{2}IV$^2\Gamma^{B2}$ *om.* P^2 *add.* enim A | tenet] *ante* tantum Σ *post* materiae (2) Γ^{B2} *add.* igitur CP 2 ubi] ut Γ^{N*} *om.* S*Λ | potentialitas] possibilitas APIΓ^N | ad opposita] *post* successive CP ad oppositum $\Gamma^{BD}\Sigma$ | licet] *rescr.* Γ^{D2} si P$^2\Gamma^N$ *om.* MI*Z 3 illa] ista P*$\Gamma^{BD*}\Lambda$ *add.* tantum (tamen Γ^{D2}) Γ^{BD} | esset^2] *post* possibilitas Γ^N erit C*P esse (!) Λ^Y | possibilitas] potentialitas $\Gamma^{BD}\Sigma$ | utrumque] utrumlibet A unum Γ^{B*D*} | illorum] istorum PΓ^{BD} 5 potest concedi] c. p. D | quantum ad] quod ad A quod C*P* *om.* Γ^{BD} | istud argumentum] a. i. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | quod] quia R | ista] illa DSRΓ^N 6 sit] est $\Gamma^{BDN*}\Sigma$ | potentia activa = πγβμυ potentia active ρτ activa $\Gamma^{BD}\Sigma$ potentiae activae *rell.* 7 actualem] accidentalem VZ | intellectionem] intentionem Λ^O incertitudinem C* certitudinem P* | infinitum] Λ^O infinitis Λ^Y 8 potentia] *add.* sua Γ^{BD} 10 dicis $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ipse $\Gamma^{BD}\Sigma$ | potest *om.* P* | circa^2 *om.* DPMSZΛ^Y 11 nisi] *add.* prius C^2 | quod] *add.* illa R | valet] *addunt:* et $\Gamma^{B\prime D*}$ etiam Σ ibi Γ^{B2} | quando] quia Λ | requirit] quaerit Γ^{B*} quaeritur Γ^D 12 oportet *om.* P* | agens, quod] quod agens (*add.* quod C^2) CMRZ quod ag. quod P^{2}SV* quod ag. si DI$\Gamma^N\Lambda$ 13 agit] agat I | immutari] mutari AP immutetur Γ^N quod immutetur I | si *om.* Λ^Y | approximatur DSRΛ^Y | in^1] ita D 14 terminans RΛ^O | fore] formae (!) I *om.* P* | alicuius] aliter $\Gamma^{N+}\Lambda$ | ab intellectu] *ante* ostensi Σ^Q *om.* Γ^{D*} 15 esse] *post* veram Σ^Q *om.* Γ^{BD} | et *om.* P | ideo] non P*R* *om.* I*Σ^{Q*} | ex] *praem.* et DC^{2}P$^2\Gamma^{BD}\Sigma$ | istud] *post* praesens (16) $\Gamma^{BD}\Sigma$ illud D *praem.* quod I 16 sicut] sic D 17-18 et non cognosci *om.* AZ 18 cognosci] *praem.* potest P *om.* R* | isto] *post* intellectu Γ^D illo DSR *om.* A | intellectu *om.* Λ^O | naturali *om.* DSI$\Gamma^N\Lambda$ | non^2] nisi Γ^B | aliquam *om.* Γ^N 19 quae — contingentiam *om.* M*ZΓ^N | quae] qua Λ^O | quidem *om.* M*$\Gamma^{BD}\Sigma$ | isto] illo R aliquo P 20 quod] quia quod P′C* quia P^2 | contingenter est] contingit (-geret D) esse DC* P*Γ^{BD} | per] propter DSRI 21 obicis Γ^N | quod] *add.* istud C^2 | obiecto] aliquo Γ^N

T [1] Cf. supra p. 403, 17-21. [2] Cf. supra p. 403, 20-21. [3] subintellige: ipsa (scil. talis potentia naturalis seu intellectus naturalis).

intellecto (sicut nec illa approximatio passi naturalis ad agens naturale potest esse sine mutatione passi, et forte ipsius agentis approximantis), – respondeo quod istud obiectum non mutatur in isto esse, quia non potest esse successive sub oppositis; contingenter tamen est in isto esse, et haec contingentia est a parte voluntatis producentis ipsum in tali esse; et ista contingentia voluntatis potest esse sine mutatione voluntatis, sicut declaratum est in primo articulo solutionis [1].

Ad argumenta quartae quaestionis. [31]

Ad primum [2] nego consequentiam.

Ad primam probationem [3] dico quod si non sit in Deo necessitas alia quam immutabilitatis (hoc est, non alius modus necessitatis illorum quos assignat Philosophus nisi quartus, secundum quod est 'non contingere aliter se habere' [4], – quia alii modi necessitatis [5] requirunt imperfectionem, sicut necessitas coactionis et ceterae), tamen non est ibi sola necessitas immutabilitatis sic quod immutabilitas ex se sit necessitas, quia immutabilitas non privat nisi possibilem successionem oppositi ad oppositum; necessitas autem simpliciter, privat absolute possibilitatem huius oppositi, et non successionem oppositi ad hoc, – et non sequitur 'oppositum non potest succedere opposito, ergo oppositum non potest inesse'.

Ad secundam probationem [6] dico quod licet omne esse exsistentiae 'possibile fore' sit mutabile, ponendo creationem secundum intellectum Avicen-

1 intellecto] *add.* r... intellectum Γ^{D2} | nec *om.* Γ^{D2} | illa] ista AΓ^{BD*} | naturale *om.* DS* | possit CP 2 ipsius] istius Γ^{B} | approximantis *om.* $\Gamma^{N}\Lambda^{Y}$ 3-5 quia — esse *om.* Λ^{O} 3 quia non potest esse *om.* A | quia] quod P* | sub] sine P* 4 oppositis] omnipotentis (!) MZ 4-5 contingenter — voluntatis[1] *om.* P^{2} 4 tamen est] cum est R inesse Γ^{D*} | isto] *post* esse C illo DSRIΓ^{N} | haec] *add.* est Γ^{D*} 4-5 est[2] — contingentia *om.* IΛ^{O} 4 a] ex P^{2} 5 ista] illa DC*S haec $\Gamma^{BD}\Sigma$ | contingentia *om.* Γ^{D2} 6 esse] *post* mutatione D S*R | declaratum] determinatum D | in *om.* DSRIΓ^{N} 7 argumentum I | quartae] tertiae S* *om.* Λ^{O} 9 primam *om.* Λ^{O} | si] etsi C^{2} | necessitas] *ante* in D *comp.* I | alia quam] aliqua Λ^{O} 10 hoc] hic $\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ | non *ante* est $\Gamma^{BD}\Sigma$ | alius] aliquis Γ^{D} *praem.* aliquis Γ^{B} | illorum] istorum Γ^{N} | assignat] significat Λ^{Y} 11 nisi] ubi (!) P | quartus] quatenus quaeratur S* quatenus quantum Λ | secundum] scilicet S^{2} | quod] quem $\Gamma^{BD}\Sigma$ | est non] non est Γ^{D} 12 quia] *in corr.* $C^{2}P^{2}$ | requirunt] requiruntur ad Λ | necessitas *om.* DS$\Gamma^{N}\Lambda$ 12-13 coactionis] creationis Γ^{B*} 13 et ceterae] et ceteri AIΓ^{N} etc. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | tamen non] n. t. $\Gamma^{N}\Lambda$ | ibi] nisi Λ 13-14 immutabilitatis — neccessitas *om.* MZ | sic — immutabilitas[2] *om.* Λ^{O} 13 sic] sicut Λ^{Y} ita Γ^{N} 14 ex se — immutabilitas *om.* Λ^{Y} | ex se sit] sit de se $\Gamma^{BD}\Sigma$ | sit — immutabilitas *om.* Γ^{N} | immutabilitas[2]] impossibilitas P* *add.* ex se IΓ^{D2} | possibilem] potentialem DR$\Gamma^{B2D}\Lambda^{O}\Sigma$ 15 oppositum] opposita Λ^{Y} | autem *om.* C*PMVZ 15-16 absolute] *ante* privat (15) Γ^{BD} *om.* P* 16 huius] illius ACPMVZ | non] ideo P *add.* tantum S^{2} | successionem oppositi] o. s. Λ^{O} 16-17 ad hoc, et non] adhuc tamen Λ^{O} 17 sequitur *om.* Γ^{N2} | non[2]] nam Λ^{O} 19 dico *om.* Λ | licet] hoc P* | omne *om.* P^{2} 20 fore = A forte (*post* sit $\Gamma^{BD}\Sigma^{U}$) *rell.* (*om.* $P^{2}\Gamma^{N}$) *edd.* | creationem secundum intellectum] opinionem Γ^{N} 20-*p.* 439, 1 intellectum Avicennae] Avicennam D

T [1] scil. in primo articulo principali, supra p. 427, 4-15. [2] Cf. supra p. 404, 2-3. [3] Cf. supra p. 404, 5-6. [4] ARISTOT., *Metaph.* V t. 6 (Δ c. 5, 1015*a* 33-35): «Amplius: quod non contingit aliter se habere, necessarium dicimus sic se habere». [5] scil. primi tres, – ibidem (lin. 20-33). [6] Cf. supra p. 404, 7-11.

nae – etiam ab aeterno – esse mutationem [1], tamen in esse intellecto sive volito (quod est esse secundum quid) non oportet quod omnis possibilitas quae repugnat 'necessitati ex se', formaliter concludat mutabilitatem, quia istud esse non est esse reale, sed reducitur ad esse reale alicuius secundum se necessarii, propter cuius alterius necessitatem non potest esse hic mutabilitas et tamen illius alterius 'necessitas ex se' non convenit huic [2] formaliter; et ideo istud non est ex se necessarium formaliter, quia non habet esse extremi quod respicit realiter, – nec tamen est mutabile, quia secundum illud 'esse deminutum' respicit extremum immutabile, et mutatio in aliquo secundum quod respicit aliud, non potest esse sine mutatione in illo.

[32] Ad secundum argumentum [3] dico quod aliquid potest inesse Deo dupliciter: vel formaliter, – vel inesse subiective, sicut logice praedicatum quodcumque dicitur inesse subiecto. Primo modo concedo maiorem, quod omne tale est Deus et idem Deo necessario; secundo modo non, sicut appellatio relativa potest inesse Deo secundum quod Deus dicitur 'dominus' ex tempore, et tamen ista appellatio non significat aliquid idem Deo (ita quod necessario sit idem Deo vel ipse Deus), quia tunc non esset ex tempore. Modo dico quod Deum scire *b*, ratione huius quod est 'scire absolute', est scire formaliter, – sed ratione 'scire' ut est huius termini, non inest Deo nisi secundo modo; est enim huius termini, quia hoc scitum habet respectum ad scientiam divinam, et per hoc aliqua appellatio relativa inest Deo sicut praedicatum subiecto.

Ad tertium [4] dico quod nulla 'perfectio simpliciter' in Deo dependet a creatura, nec etiam necessario simpliciter coexigit creaturam, in quocumque esse;

1 etiam] et R | mutationem] immutabilem D | in *om.* DI* 2 oportet] *add.* tamen D | omnis *om.* R^{2} 3 ex] secundum Γ^{N} | concludat] includat V*Γ^{N} *om.* Λ^{Y} | istud] hoc $\Gamma^{BD}\Sigma$ 4 est] *ante* non D *om.* MZ | sed] si Λ^{O2} | reale alicuius] a. r. I | secundum] ex P | necessarium R 5-6 necessitatem — alterius *om.* $\Gamma^{N2}\Sigma^{Q}$ 5 esse *om.* MZ 6 formaliter] *ante* huic M*Γ^{N} formae Γ^{D*} 7 est *om.* Γ^{D*} | formaliter] *ante* necessarium PIΓ^{BD2N} *om.* $\Gamma^{D'}\Sigma$ | esse] ex se Γ^{N} | extremum $R^{2}\Gamma^{N}$ 7-8 quod respicit realiter *om.* R^{2} | quod — deminutum] formaliter P^{2} | realiter] formaliter (*pon.* realiter C^{2}) C 8 quia] quod Γ^{N} | secundum] si RΛ^{O} nullum V | esse] est Λ^{Y} 9 mutatio] mutabilitas P mutari C^{2} | aliquo *om.* Λ^{O} | secundum quod = A in quantum *rell. edd.* 11 argumentum] *om.* D *add.* quaestionis R | aliquod MZ | inesse] esse in PΓ *add.* in C* | Deo] toti Λ 12 inesse *om.* $\Gamma^{D}\Sigma$ | subiective = AIΓ^{N} *edd.* | sicut logice] l. s. $\Gamma^{D}\Sigma$ | quodcumque] *ante* praedicatum $\Gamma^{BD}\Sigma$ quandoque D *om.* Γ^{N} 13 modo *om.* I | quod] quia PR$\Gamma\Lambda^{O}\Sigma$ | omne] esse Γ^{B} 14 idem Deo necessario] n. i. Deo $\Gamma^{BD}\Sigma$ ideo Deo Z 15 inesse] esse in CPΓ^{B} | Deo] *add.* ex tempore Γ^{BD} | secundum] sed Λ^{Y} | dominus] Deus D | tamen] cum MVZ | ista] illa DSRΓ^{BD} 16 significat] signat R | idem[1]] de Λ^{O} | quod necessario] n. q. R | sit] fit I | vel] *add.* idem quod S^{2}IΓ^{N} 17 tempore] parte Λ^{O} | quod *om.* I | Deum] Deus C^{2} *om.* P 17-18 scire — huius *rescr.* C^{2} 18-19 quod — huius[1] *om.* C^{2} 18 absolute] *add.* in Deo S^{2} | absolute, est scire *om.* Γ^{B2} | est scire formaliter] f. e. sc. Γ^{N} | scire[2]] *in corr.* S^{2} *add.* idem Γ^{B2} | scire[3] *om.* S* 19 termini[1] *rescr.* C^{2} | inest] est in RV$\Lambda\Sigma^{Q}$ in MZ est Γ^{N*} 20 hoc[1]] hic S | scientiam divinam] d. sc. Γ^{N} | aliqua] alia Λ^{O} *om.* C*P *add.* relatio Γ^{D+} 20-21 appellatio relativa] a. relative CPMS$\Gamma^{N}\Lambda$ a. relate D relatio appellativa Σ 21 inest] est in V*$\Gamma^{BD}\Sigma$ in Λ^{O} | praedicatum] *om.* R^{2} *add.* in $\Gamma^{BD}\Sigma$ 22 tertium] secundum D | simpliciter *om.* $DP^{2}Z$ 23 etiam] et I | in] de V | quocumque] quo Λ^{Y} | esse *om.* Γ^{D*}

T [1] AVICENNA, *Metaph.* VI c. 2 (f. 92ra). [2] scil. habenti esse secundum quid. [3] Cf. supra p. 404, 12-16. [4] Cf. supra p. 404, 17-20.

et ideo Deum scire *b*, prout intelligitur non tantum 'scire' absolute sed etiam prout transit super ipsum *b*, non est perfectio simpliciter. Tunc dico quod maior illius argumenti est vera de perfectione illius scientiae absolute sumpta; sic autem minor est falsa et probatio eius non probat nisi quod ad perfectionem simpliciter consequitur necessario quod sit talis obiecti, quia consequitur necessario quod habeat talem respectum ad talem perfectionem simpliciter, – cum tamen nec ex tali respectu alterius ad ipsum, nec ex appellatione relativa eius, est perfectio simpliciter in eo.

Ad argumenta quintae quaestionis. [33]

Ad primum [1] dico quod antecedens non est necessarium simpliciter. Et cum probatur quod 'actus rationalis non distrahitur per materiam', responsum est ad illam probationem in argumento facto contra solutionem huius quaestionis [2].

Ad secundum [3]. Illa mixtio non valet nisi illa minor sit de inesse simpliciter, et hoc non tantum quod sit vera pro omni tempore, sed quod sit necessario vera; et forte oportet quod significet sumptum 'sub' per se contineri sub medio (sufficit ad propositum quod oportet eam necessario esse veram). Et quod hoc requiratur, patet in ista instantia 'omne quiescens, de necessitate non movetur, – lapis in centro terrae est quiescens, ergo de necessitate non movetur'; conclusio non sequitur, et tamen minor semper est vera, – non tamen necessario vera. Ita est in proposito: licet enim illa minor de inesse sit semper vera, non

1 et ideo] non D *add.* dependet Λ^{O+} | Deum] *in ras.* Λ^{O} *add.* sic D *add.* est S*Λ^{Y} | intelligit P | tantum] tamen MZ 2 prout] ut $\Gamma^{BD}\Sigma$ | super ipsum] i. s. C* | simpliciter] *add.* sed perfectio simpliciter (sed p. s.] sed p. C² *om.* DΛ^{Y} *praem.* cum addito Σ^{Q}) cum addito quod (*add.* additum C²) non necessario concomitatur perfectionem simpliciter DC²P²SRΓΛΣ 3 illius argumenti] istius a. Γ^{N} huius a. Λ^{O} *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | illius scientiae] sc. i. P | absolute] sic autem maior est P | sumpta] *add.* maior est sumpta C⁺ 4 minor] maior C*P*MVZ | est *om.* A | eius] illius R huius V *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | nisi *om.* A 5 consequitur] quod sequitur $\Lambda^{O'}$ sequitur Λ^{O2} | necessario — consequitur *om.* P²IΛ | quia] quod C*PMZΓ^{N*} | consequitur²] sequitur Γ^{BD} 5-6 necessario] *add.* aliud per D 6 habeat] *add.* aliquem CMVZ$\Gamma^{BD}\Sigma$ | ad talem perfectionem *om.* R* | talem² *om.* A | cum *om.* Γ^{BD} 7 nec¹] non Γ^{BD} | alterius] eius Γ^{BD} | appellatione] *praem.* tali A⁺D | relativa eius] e. r. Λ^{O} 8 simpliciter *om.* D | in eo *ante* perfectio Γ^{BD} 10 Ad primum dico *om.* R* | primam (!) Γ^{D} | non *om.* P*Λ | simpliciter] *ante* necessarium $\Gamma^{BD}\Sigma$ simplex (*pon.* simpliciter C²) C | Et cum] etc. A* 11 probatur] profertur Λ^{O} | quod] quia AD P$\Gamma^{BD*}\Sigma$ | distrahitur *in corr.* Λ^{O} | materiam] naturam CMRVZΛ^{O*} *praem.* quamcumque R *add.* super quam transit C²P | est] et Λ^{O} 12 illam probationem] i. propositionem C² hoc $\Gamma^{BD}\Sigma$ | in] *add.* illo Γ^{N} | facto *om.* Σ^{Q} | huius] *post* quaestionis P quartae Γ^{B2} 13 secundum] *add.* dico quod I | Illa] Ista $\Gamma^{BD}\Lambda$ | mixtio] instantia Λ | illa²] ista Γ^{BD} | minor] maior Γ^{N*} | de inesse simpliciter] s. de i. C*P 14 quod¹ *ante* non Λ | sit²] *post* necessario Λ^{O} *om.* Λ^{Y} 15 et forte oportet *in ras.* P² | et *om.* MZ | quod significet *om.* Γ^{BD} | per *om.* C*P*MVZ | continere C*MVZ 16 sufficit] *praem.* non P⁺ *add.* autem AS²$\Gamma^{BD}\Sigma$ | necessario esse] e. n. Γ^{BD} | hoc *om.* C*PS* 17 patet] *add.* quod C* *add.* quia P² | ista] illa DSRΓ^{N} | omnis C*P | de necessitate] necessario $\Gamma^{BD}\Sigma$ | non *om.* P* 18 non *om.* P* 19 conclusio] quo I | semper] *post* vera V *post* est ΓΣ *om.* D 19-20 non² — vera¹ *om.* Z 19 tamen²] *add.* minor est D *add.* est Σ 20 vera¹ *om.* R* 20-*p.* 441, 1 Ita — vera] *rep.* C⁺ *om.* IΛ^{O} 20 est *om.* Γ^{N} | enim *om.* Γ^{N} | illa] ista $\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}$ | de inesse *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | sit] *post* semper $\Gamma^{N}\Sigma$ est Γ^{BD}

T [1] Cf. supra p. 404, 22-405, 5. [2] Cf. supra p. 431, 1-6. – Cf. supra p. 431 nota 1. [3] Cf. supra p. 405, 6-9.

tamen est necessario vera; potest enim Deus non scire *a* sicut potest non velle *a*, propter contingentiam, quae primo est in voluntate ad obiecta secundaria et ex hoc concomitanter in intellectu, sicut prius expositum est [1].

⌊IV. – AD ARGUMENTA PRO SECUNDA OPINIONE⌋

[34] Ad argumenta pro secunda opinione.

Ad primum [2] concedo quod immensitas est praesens omni loco, sed non omni loco actuali et potentiali (sicut argutum est in prima ratione contra istam opinionem [3]), et ita nec aeternitas propter suam infinitatem erit praesens alicui tempori non exsistenti.

Et per hoc patet ad exemplum illud de baculo et fluvio [4]. Quia enim baculus non habet unde posset esse praesens omnibus partibus aquae, ideo non est immensus respectu illarum; sed 'nunc' aeternitatis habet, quantum est ex parte sui, quod praesens esset omnibus partibus temporis si essent.

[35] Aliud exemplum 'de centro et circumferentia' [5] similiter est ad oppositum [6]. Quia si imaginemur lineam rectam habentem duo puncta terminantia *a* et *b*, sit *a* punctus immobilis et *b* circumducatur (sicut est de pede circini, uno immobili et alio mobili), *b* circumductum causat circumferentiam secundum imaginationem geometrarum, qui imaginantur punctum fluens causare lineam; hoc posito, si nihil remaneat de circumferentia per fluxum ipsius *b*, sed tantum in circumferentia sit punctus iste (ita quod quandocumque punctus ille desinet esse alicu-

1 est necessario] n. est $\Gamma^{N}\Sigma^{Q}$ | enim] tamen C*P | potest²] *praem.* non V *om.* Λ^{O} 2 quae] a C*P* | ad obiecta] absoluta C*P* | secundari (!) MZ 3 concomitanter] concomitantur (-tatur Γ^{D2N}) RΓ$\Lambda^{O}\Sigma$ communiter Λ^{Y} | intelligibili C*PV | prius *post* est Σ^{Q} 5 opinione] *adnot.* quae erat sancti Thomae Γ^{D2} 6 Ad primum *om.* Γ^{N} | immensitas] *comp.* Γ^{D*} | est *om.* Γ^{D*} | omni] Dei (!) P* | sed] licet P *om.* R* | non *om.* M*R*Z 7 omni loco] loco R* loci Λ | actuali et potentiali] p. et a. A possibili Γ^{N} | ratione] positione Γ^{N} | istam] illam DS *add.* tertiam R 8 opinionem *om.* Λ | et *om.* M* | propter suam infinitatem] quantumcumque sit infinita *post* praesens $\Gamma^{BD}\Sigma$ | erit] esset C*P est $\Gamma^{BD}\Sigma$ 9 non] nisi DSΓΛΣ 10 Et *om.* I | exemplum] argumentum P* | illud *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | et fluvio] in fl. MRZ *om.* Λ | enim] ibi Σ *om.* CPM*Γ^{N} 11 possit A$\Gamma^{BD}\Sigma$ | omnibus *om.* AC*P*MVZ | est *om.* R 12 immensus] intensus R | illarum] istarum Γ^{BD} | habet *post* sui (13) $\Gamma^{BD}\Sigma$ | est] *post* sui (13) D *om.* MZ 13 sua DSRIΓΛΣ | esset] est Γ^{BD} | partibus] *ante* omnibus MZ *om.* I | temporis *om.* R 14 Aliud] Ad C*P²RI$\Gamma^{B}\Lambda$ | exemplum] *add.* illud P | et] in R | similiter] simpliciter *post* est $\Gamma^{BD}\Sigma$ semper R | est *om.* Λ 15 imaginetur linea recta habens R | terminantia] et ante C*P* | et *om.* Γ^{N} 15-16 sit — b] *rep.* Σ^{U+} *om.* MZ 16 immobilis] mobilis Γ^{N*} | circumducatur] *in corr.* R² circumdatur DC*MVZ | sicut est *rep.* V | de] in D | pedibus $\Gamma^{BDN*}\Sigma$ | circini] *in ras.* C²R²Γ^{B2} clini (!) V creani (!) P* | immobili] mobili $\Gamma^{N}\Lambda$ 17 mobili] immobili A$\Gamma^{N}\Lambda$ | b *om.* Γ^{N} | circumductum] *in corr.* R² circumdatum Γ^{D} *add.* cuius D | circumferentiam] *add.* per fluxum Γ^{B} 17-18 imaginationem] imaginem AP* 18 geometrorum PSRΛ geometricorum Γ^{N} | punctum ... causare] quod punctus ... causat | posito] ponendo R 19 remanet Σ^{Q} remaneret $\Gamma^{BD}\Sigma^{U}$ 19-20 per — circumferentia *om.* C*P* 19 ipsius] illius A 20 iste] *ante* punctus¹ $\Gamma^{BD}\Sigma$ ille P²RΛ | ita — ille *om.* Λ^{Y} | quod *om.* A | quandocumque] quandoque D *add.* est unus Λ^{O} | ille] iste DΓΣ praesens Λ^{O} | desineret DSRI$\Gamma^{BD}\Lambda^{Y}\Sigma^{Q}$ 20-*p.* 442, 1 alicubi] *in ras.* Γ^{B2} alicui MSI$\Gamma^{D}\Lambda^{Y}$ alter, et (!) Λ^{O}

T [1] Cf. supra p. 437, 14-20. [2] Cf. supra p. 408, 1-3. [3] Cf. supra p. 409, 9-19. [4] Cf. supra p. 408, 4-10. [5] Cf. supra p. 408, 19-409, 7. [6] scil. sicut exemplum de baculo et fluvio (lin. 10-13).

bi, tunc nihil circumferentiae est ibi), tunc numquam circumferentia est simul praesens centro, sed tantum aliquis punctus circumferentiae esset praesens centro; si tamen tota circumferentia esset simul, tota praesens esset centro. Ita hic: cum tempus non sit circumferentia stans sed fluens, cuius circumferentiae nihil est nisi instans actu, – nihil etiam eius erit praesens aeternitati (quae est quasi centrum) nisi illud instans quod est quasi praesens; et tamen si per impossibile poneretur quod totum tempus esset simul stans, totum esset simul praesens aeternitati ut centro.

Per hoc patet ad aliud [1]. Cum dicitur quod 'nunc' aeternitatis ut coexsistit, non aequatur 'nunc' temporis, – verum est, quia 'nunc' aeternitatis est formaliter infinitum, et ideo excedit formaliter 'nunc' temporis; non tamen coexsistendo alteri 'nunc'. Sicut: immensitas Dei – praesens huic universo – non coaequatur huic universo, et ideo excedit formaliter; non tamen est alicubi nisi in hoc universo. [34]

Per idem patet ad alterum [2]: quia si totum tempus esset simul, aeternitas complecteretur illud, – et ita concedo quod aeternitas quantum est ex se, habet infinitatem sufficientem ad complectendum totum tempus si totum simul esset; sed quantacumque immensitas ponatur a parte unius extremi propter quam ipsum posset coexsistere cum quantocumque in altero extremo, cum coexsistentia dicat relationem inter duo extrema (et ideo requirat ambo), propter immen-

1 tunc^1 *om.* Γ^{BD*} | nihil *in corr.* $R^2\Gamma^{D2}$ | circumferentiae] circumferens Λ^Y | est^1] esset D erit $\Gamma^{BD*}\Sigma$ | tunc numquam circumferentia] c. t. n. R *praem.* et $P^2\Gamma^{BD}\Sigma$ | est^2] esset $DSRI^2\Gamma\Lambda\Sigma$ | simul] insimul Λ^{O*} 2-3 circumferentiae esset praesens centro = A in circumferentia DSI $\Gamma\Lambda\Sigma$ *add.* in centro (c.] *pon.* circumferentia C^2) CPMRVZ 3 tota^1] *add.* in I | esset^1] est P^2 esse et (!) MZ ⌈praesens esset] e. p. $\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ | centro^2] *praem.* in R^2 *om.* I | Ita] Et Λ^O 4 hic] hoc A | cum] omni (!) Λ^Y | sit] est R | fluens] superfluens C^*MVZ | cuius] eius A cui Γ^{BD*} *om.* Γ^N 5 instans] *in ras.* R^2 stans Σ^U | actu] actus R^* in actu *ante* nisi $\Gamma^{BD}\Sigma$ | etiam] et R *om.* A | eius] *in ras.* R^2 *post* erit D | erit] esset $CP^*I\Gamma^N$ est V *add.* simul P | quae = $\Gamma^{BD}\Sigma$ τμυ quod *rell.* ρπγβ | est^2] erit I 6-8 et tamen — praesens *om.* Λ^O 6 et tamen si] si tamen $\Gamma^{BD}\Sigma$ 7 esset simul^1] s. e. ACPMVZ | simul^2] *ante* esset^2 $V\Sigma$ simul stans *ante* esset^2 Γ^{BD} *om.* R 8 ut] sicut $\Gamma^{BD}\Sigma$ in ACPMRVZΓ^N 9 aliud] illud $\Gamma^{BD}\Lambda^O\Sigma$ | Cum] Quod $\Gamma^{BD}\Sigma$ | quod *om.* Γ^D | aeternitatis] coaeternitatis Γ^N 9-10 ut — aeternitatis *om.* Γ^B 9 coexsistit] coexigit Γ^{N*} quo exsistit CMVZ *add.* sibi A 10 aequatur] coaequatur $PI^*\Gamma^N$ adaequatur $\Gamma^D\Lambda^O$ aequat Λ^Y | quia] quod Γ^D 11 excedit] *add.* forma I 11-13 nunc — formaliter *om.* Z 11 coexsistendo] excedendo $\Lambda^{O'}$ coexcedendo Λ^{O2} 12 nunc *om.* AC^2PMV | praesens *in corr.* Γ^{D2} | huic] hic Γ^{BD*} | non] *add.* tamen P^2 12-14 non — universo *om.* R^2 12-13 non — universo *om.* D 13 huic universo] universo P sibi $\Gamma^{BD}\Sigma$ 13-14 et — universo *om.* C^2PS^2 13 excedit formaliter] f. ipsum e. $\Gamma^{BD}\Sigma$ | est] *om.* Σ^Q *add.* praesens Γ^{BD} | alicubi] alicui $D\Gamma^{BD}\Lambda^Y$ | in hoc] huic Γ^{BD} 15 idem] illud MZ | patet *om.* Γ^D | alterum] aliud $\Gamma^{BD}\Sigma$ | quia] quod Γ^{BD} | totum] *not.* vel: idem P^2 16 complecteretur] complectentur Λ^O complexeretur S | ita] ideo R | concedo *om.* A | quod *om.* Γ^N | est *om.* CP | ex] ad Λ^O 17 plectendum Λ^Y | temporis A | si totum *om.* I | totum simul esset] e. s. t. $\Gamma^{BD}\Sigma$ 18 sed *om.* R | quantacumque] quantitativa Λ^O | a] ex PR | quam] quod Σ^Q 19 possit $\Gamma^{BD}\Sigma$ | coexsistere] exsistere Γ^{N*} | quantocumque] quantacumque $DP\Gamma^N$ quantoque V quocumque A | extremo, cum *om.* Γ^N | cum^2] tamen (*praem.* cum S^2) S 19-20 coexsistentia] quo exsistentia $R\Lambda^O$ exsistentia $V\Gamma^{D*}$ 20 relationem] *add.* realem $\Gamma^{BD}\Sigma$ | ambo] *add.* simul Λ^{O*} 20-*p.* 443, 1 immensitatem unius] u. i. Λ^O

T [1] Cf. supra p. 403, 11-13. [2] Cf. supra p. 404, 14-18.

sitatem unius extremi non potest concludi coexsistentia ad alterum nisi tantum ad illud quod exsistit de alio extremo [a].

Et ideo omnia ista argumenta [1] procedunt ex insufficienti, videlicet ex immensitate aeternitatis, – ex qua non sequitur coexsistentia quae dicit relationem ad alterum, nisi haberetur aliquid in altero extremo quod posset esse terminus coexsistentiae cum isto fundamento; et tale non potest esse non-ens, quale est omne tempus praeter praesens.

⌈V. – AD AUCTORITATES SANCTORUM⌉

[35] Auctoritates omnes sanctorum, quae videntur significare omnia esse praesentia aeternitati [2], intelligendae sunt de praesentia in ratione cognoscibilis; et non tantum 'cognoscibilis' quasi cognitione abstractiva (sicut rosa non-exsistens est praesens intellectui meo per speciem), sed de cognitione vera intuitiva, quia non aliter cognoscit Deus facta quam fienda, et ita perfecte sunt praesentialiter cognita ab intellectu divino fienda sicut facta.

[a] *Adnotatio*: Unde in argumento est fallacia consequentis, cum arguitur 'nihil deperit aeternitati per hoc quod totum tempus non est simul, igitur propter suam infinitatem potest esse simul cum omnibus partibus temporis'. Quod enim non sit praesens cuilibet parti temporis, potest intelligi secundum duas causas: vel quia totum tempus non est, vel quia aeternitati aliquid deperiret; et in antecedente negatur una causa, – ideo sequitur [3]. Exemplum: licet albo nihil deperit quando non est alius albus, numquam est similis nisi sit alius albus [4].

1 coexsistentiam (!) Λ^O | nisi] non C^2P^* 2 ad *om.* MZ | exsistit] *rescr.* Γ^{N2} coexsistit *in ras.* C^2 excedit P^2 | de alio] cum aliquo Σ^Q 3 ideo *om.* PSRIZ$\Gamma^N\Lambda$ | ista] illa S | ex ... ex] ab ... ab $\Gamma^{BD}\Sigma$ | videlicet] scilicet $A^*\Gamma^{BD}\Sigma$ 5 habetur V habeatur $I\Gamma^N$ haberet Λ^O | extremo *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | possit DCPMSIVZ$\Gamma^N\Lambda^Y$ | esse *om.* MVZ | terminus] ratio R 7 tempus] nunc A 9 quae *om.* V | significare *om.* R^2 10 intelligendae] intendendae Λ^O | de *om.* I^* | ratione cognoscibilis] relatione cognoscibili A | et *om.* V 11 cognitione] conclusione Γ^N | rosa *om.* R^2 12 est] *praem.* cognoscitur et $\Gamma^{BD}\Sigma$ | meo] in eo (*post* speciem A) $S^*\Lambda$ *om.* $\Gamma\Sigma$ | sed *om.* $C^2R^2\Sigma^Q$ | vera *om.* R^* 13 non aliter] a. n. CPR | Deus] *om.* A *add.* tam Γ^{BD*} | facta] perfecta D | quam] quae (!) I | fienda] *add.* secundum Augustinum D 13-14 et — fienda *om.* I 13 praesentialiter] praesentatum *ante* sunt Γ^N 14 cognita] *comp.* Γ^{N*} | divino] *add.* tam Γ^{BD} | sicut] quam Γ^{BD} 15-21 Unde — albus^2 = $S^2R\Gamma^B$ ⟦*post* illo (*p.* 439, 10) R *post* subiecto (*p.* 439, 21) $S^2\Gamma^B$⟧; ¶ *text. sign.*: Debet esse extra totum illud S^2 Extra debet [esse] totum illud R Ista parcella non habet locum hic Γ^{B2} 15 in argumento] arguendo R 16 nihil deperit] vel deperi (!) R | tempus] cuius R | simul] similis R 16-17 igitur — simul *om.* Γ^B 17 temporis *om.* R | Quod] Quia Γ^B 18 enim] est R quod Γ^B | sit] sic R | praesens] ponens R 19 quia^1 *om.* Γ^B | tempus] cuius $R\Gamma^B$ | quia^2 *om.* R | deperiet Γ^B 20 sequitur] *praem.* non Γ^B | Exemplum *om.* R | licet albo] sed albedo R 21 quando] an R | alius albus^1] illius albi R | numquam — albus *om.* R | numquam] *praem.* tamen Γ^B | sit] erit Γ^B

T [1] Cf. supra p. 408, 1-409, 7. [2] Hoc dicitur propter auctoritatem Augustini (supra p. 411, 1-2), cuius dicta ita videntur significare. [3] id est: ideo sequitur fallacia consequentis. [4] Pro hoc textu lin. 15-21 cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* IA d. 38 n. 27 et n. 17.

⌊VI. – AD ARGUMENTA PRO TERTIA OPINIONE⌋

Ad primum pro tertia opinione [1]: Boethius exponit se ibidem, statim; ibi enim statim immediate distinguit de necessitate consequentis et necessitate consequentiae [2], et per hoc concedo quod contingentia 'relata ad divinam scientiam' sunt necessaria necessitate consequentiae (hoc est, ista consequentia est necessaria 'si Deus scit illa fore, illa erunt'); non tamen sunt necessaria necessitate absoluta, nec necessitate consequentis.

Ad aliud pro tertia opinione [3], dico quod contingentia non est tantum privatio vel defectus entitatis (sicut est deformitas in actu illo qui est peccatum), immo contingentia est modus positivus entis (sicut necessitas est alius modus), et esse positivum – quod est in effectu – principalius est a causa priore; et ideo non sequitur 'sicut deformitas est ipsius actus a causa secunda, non a causa prima, ita et contingentia'; immo contingentia per prius est a causa prima quam secunda, – propter quod nullum causatum esset formaliter contingens nisi a causa prima contingenter causaretur, sicut ostensum est prius [4].

---

2 tertia] secunda Γ^{N*} | se ibidem] i. se $SR\Lambda^{Y}$ ibi de se D | statim] stanti P^{*} *add.* dicens D *add.* subdens SRIΛ | ibi] *post* enim (3) I ubi R 2-3 ibi enim statim *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 3 enim *in corr.* D^{2} | statim *om.* Γ^{N} | immediate] *in corr.* P^{2} *add.* post $\Gamma^{BD}\Sigma$ | distinguens $\Gamma^{BD}\Sigma$ | et] *add.* de $P\Gamma^{BD}\Sigma$ 4-5 consequentiae — necessitate *om.* R^{*} 4 et *om.* $C^{*}PI\Gamma^{N}$ 4-5 scientiam] *om.* C′ sapientiam C^{2} 5 necessaria] intra P^{*} necessario MZ | hoc est, ista] hoc est, illa DS haec enim $\Gamma^{BD}\Sigma$ 6 necessaria¹] intra Λ | si *om.* D^{*} | scit] noscit C^{2} | illa¹] ista $\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ *add.* sic C^{2} | fore = A esse *rell.* esse futura *edd.* | illa²] ista Λ *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ | sunt] sibi Σ^{Q} 8 tertia = $A\Gamma^{DN2}$βμυ quarta (*post* opinione Λ) $\Gamma^{N\prime}$ *rell.* ρτπγ 9 entis $D\Gamma^{BD}$ | illo] *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* scilicet D | qui] quae R 10 contingentia] *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ *add.* illa P | modus¹ *om.* Σ^{Q} 11 et¹] in Γ^{N} | esse] omne $CP\Gamma^{BD}\Sigma$ | est² *om.* MZ | a *om.* Γ^{N*} 12 sequitur = A | est ipsius actus] actus est $\Gamma^{BD}\Sigma$ | non²] nec Γ^{N} | causa² *om.* $\Gamma^{BD}\Sigma$ 13 et *om.* R^{*} | immo] sed $\Gamma^{N}R^{2}$ *om.* R′ | contingentia² *om.* IR^{*} | est] erit $DMSVZ\Gamma^{BD}\Lambda\Sigma$ esset C | a *om.* $C^{*}MVZ$ 13-15 quam — prima *om.* D 14 nullum *in corr.* R^{2} | causatum] *in ras.* R^{2} creatum S *om.* MZ 14-15 causa prima = A *edd.* p. c. *rell.* (*om.* D) 15 causaretur] causetur R daretur Γ^{BD} | prius = A quaere etc. ρ

T [1] Cf. supra p. 411, 19-412, 4. [2] BOETHIUS, *De consol. philos.* V prosa 6 (PL 63, 861; CSEL LXVII 125, 27-33): « Duae sunt etenim necessitates: simplex una, veluti quod necesse est omnes homines esse mortales, – altera condicionis, ut si aliquem ambulare scias, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est, nequit, – sed haec condicio minime secum illam simplicem trahit; hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed condicionis adiectio: nulla enim necessitas cogit incedere voluntarie gradientem, quamvis eum tamen – cum graditur – incedere necessarium sit. Eodem igitur modo, si quid providentia praesens videt, id esse necesse est, tametsi nullam naturae habeat necessitatem; atqui Deus, ea futura quae ex arbitrii libertate proveniunt, praesentia contuetur; haec igitur ad intuitum relata divinum, necessaria fiunt per condicionem divinae notionis, – per se vero considerata, ab absoluta naturae suae libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio cuncta quae futura Deus esse praenoscit, sed eorum quaedam de libero proficiscuntur arbitrio; quae quamvis eveniant, exsistendo tamen propriam naturam non amittunt, – quae prius quam fierent, etiam non evenire potuissent ». [3] Cf. supra p. 412, 5-10. [4] Cf. supra p. 416, 1-5 et p. 412, 11-413, 2.

⌊DISTINCTIO QUADRAGESIMA PRIMA

QUAESTIO UNICA⌋

335, 21 — Ex his sequuntur quattuor corollaria:

Primum, quod numerus electorum prius est completus quam aliquis reprobetur, quia in primo instanti est aliquis praedestinatus, alius praescitus.

Secundum est quod praedestinati, in quantum praedestinati, sunt obiecta primi actus divini post mere esse naturale eorum; in secundo instanti praevidet iustitiam finalem eorum, damnationem videlicet vel impoenitentiam (quae est perseverantia in peccato). Ex quo sequitur quod nullus beatus potest vel oportet quod gaudeat de damnatione alicuius, quod ipse sit electus loco eius, quia beati fuerant praedestinati antequam alii reprobati, – et sic illud bonum numquam fuisset damnatorum, etiamsi stetissent.

Tertium sequitur, quod nullus est praedestinatus propter lapsum alterius, nec aliquis occasionaliter salvatus; nec Christus occasione peccati fuisset incarnatus et sic supremus in merito et praemio, quia hoc fuisset si numquam aliquis peccasset.

Item, quartum sequitur, quod illi soli, qui sunt salvandi, salvati fuissent si Adam non peccasset, quia fuerunt ante omnes praedestinati vel praevisi et obnoxii peccato quam Adam peccasset [1].

⌊DISTINCTIO QUADRAGESIMA QUARTA

QUAESTIO UNICA⌋

367, 24 — Item, sciendum quod haec distinguenda est 'Deus potest aliter producere res quam disposuit'. In sensu compositionis est falsa: significatur enim quod haec est possibilis 'Deus producit aliter quam secundum dispositionem suam'; in sensu divisionis est vera, et sunt duae propositiones categoricae, et est sensus: 'Deus potest facere hoc modo', 'non disposuit facere hoc modo'. Nec tamen sequitur quod inordinate agat, ut patet per praedicta [2].

3-19 Ex his — peccasset = S^{3}; ¶ *text. sign.* Extra S^{3} 7 mere] *comp.* S^{3} | esse naturale] essentia naturali S^{3} 17 illo (!) S^{3} 22-27 Item — praedicta = $S^{1}\Sigma$ ⟦*post* fierent² (*p.* 369, 8) Σ⟧; ¶ *text. sign.* Vacat S^{3} 22 Item, sciendum] Potest etiam dici Σ | distinguenda est] e. d. Σ | potest aliter] al. p. Σ^{Q} 23 disposuit] *add.* quia Σ 24 haec est possibilis] possibile est Σ | producit aliter] a. producere Σ 24-25 dispositionem suam] s. d. Σ 25 propositiones *om.* Σ 27 praedicta] dicta Σ

T [1] Pro textu lin. 3-19 cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I A d. 41 n. 69-73. [2] Cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* I C d. 44 q. 1 in corp. (f. 189*rb*); *Rep.* I A d. 44 n. 11.